

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2001 SONRASI ABD ENERJİ POLİTİKASI:
BUSH, OBAMA VE TRUMP YÖNETİMLERİNİN MUKAYESELİ ANALİZİ**

EŞREF CİHAD KOCA

OCAK 2019

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2001 SONRASI ABD ENERJİ POLİTİKASI:
BUSH, OBAMA VE TRUMP YÖNETİMLERİNİN MUKAYESELİ ANALİZİ**

EŞREF CİHAD KOCA

OCAK 2019

Tez Başlığı : **2001 Sonrası ABD Enerji Politikası: Bush, Obama ve Trump Yönetimlerinin Mukayeseli Analizi**

Tezi Hazırlayan : **Eşref Cihad KOCA**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet YAZICI
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin yüksek lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. Hasan Bahadır TÜRK
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez, tarafımdan incelenmiş olup yüksek lisans tezi olarak uygun bulunmuştur.

Doç. Dr. Fatma Didem EKİNCİ
Tez Danışmanı

Tez Jüri Tarihi: 16 /01/2019

Tez Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Fatma Didem EKİNCİ (Çankaya Üniversitesi)

Doç. Dr. Gökhan Akşemsettinoglu (Çankaya Üniversitesi)

Doç. Dr. Burak Bilgehan Özpek (TOBB Üniversitesi)

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, tez çalışmamda bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallar gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Adı, Soyadı: Eşref Cihad KOCA

İmza:

Tarih: 07.02.2019

ÖZET

2001 SONRASI ABD ENERJİ POLİTİKASI: BUSH, OBAMA VE TRUMP YÖNETİMLERİNİN MUKAYESELİ ANALİZİ

KOCA, Eşref Cihad

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

M.A., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Fatma Didem EKİNCİ

Ocak 2019, 112 sayfa (Türkçe)

Bu çalışmada, ABD dış politikasında oldukça önemli bir kırılma noktası teşkil eden 11 Eylül 2001 saldırılarının akabinde izlenen enerji güvenliği politikalarının, farklı ekollere mensup olsalar da üç başkan döneminde ABD dış siyasetinde oldukça belirleyici bir rol ve etkiye sahip olduğu ve 2001 sonrasında benimsenen türlü enerji güvenliği yaklaşımlarının halen devam ettirildiği ileri sürülmektedir. Bu çerçevede 2001 sonrasında Bush, Obama ve Trump yönetimleri süresince uygulanan ABD enerji politikalarına yer verilmekte; akabinde söz konusu dönemlerdeki enerji politikaları mukayeseli olarak açıklanmaktadır. Son olarak, Bush, Obama ve Trump yönetimlerinin enerji politikaları, Neorealizm ve Neoliberalizm çerçevesinde değerlendirilmekte ve nihai tahlilde, ABD'nin gelecekteki olası enerji güvenliği yaklaşımlarına ilişkin olarak öngörülere kısaca değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Politikası, Neorealizm, Neoliberalizm, ABD, Bush, Obama, Trump, Petrol, Doğal Gaz, Kaya Gazı, Yenilenebilir Enerji.

ABSTRACT

USA ENERGY POLICY AFTER 2001: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE BUSH, OBAMA AND TRUMP ADMINISTRATIONS

KOCA, Eşref Cihad

Master Thesis

Graduate School of Social Sciences
M.A., Political Science and International Relations

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Fatma Didem EKİNCİ

January 2019, 112 pages

This thesis maintains that the energy security policies practiced following the 9/11 attacks which constitute a quite significant breaking point in the US foreign policy, have a quite determining role in and impact on US foreign policy during the course of the three presidents, notwithstanding the different cults they belong to; as well as that the various energy security policy approaches embraced in the post-2001 era still continue. In this framework; first, the post-2001 US energy policies during the Bush, Obama and Turmp administrations are elucidated, to be followed by a comparative account on the energy policies in the said periods. Lastly, the energy policies during the Bush, Obama and Trump administrations are evaluated in the framework Neorealism and Neoliberalism. In the final analysis, projections pertaining to the possible future energy security approaches of the US are briefly touched upon.

Keywords: Energy Policy, Neorealism, Neoliberalism USA, Bush, Obama, Trump, Oil, Natural Gas, Shale Gas, Renewable Energy.

TEŞEKKÜR

Tez alıőmam sűresince deęerli yardım ve katkılarıyla beni bilgilendiren ve yűnlendiren tez danıőmanım Doç. Dr. Fatma Didem EKİNCİ'ye, yűksek lisans űęrenimim sűresince bana kıymetli bilgi ve tecrűbeleriyle katkı saęlayan deęerli hocalarıma ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme teőekkűrű bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
İNTİHAL BULUNMADIĞINA İLİŞKİN SAYFA.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	
BUSH, OBAMA VE TRUMP YÖNETİMLERİNCE UYGULANAN ABD ENERJİ POLİTİKALARI.....	8
1.1. ABD Enerji Politikalarına Yönelik Genel Tespit ve Görüşler.....	8
1.2. Bush Dönemi (2001-2008) ABD Enerji Politikası ve Ön Plana Çıkan Gelişmeler.....	10
1.2.1. 11 Eylül Saldırısı ve Irak Savaşı.....	15
1.2.2. Kyoto Protokolü	22
1.3. Obama Dönemi (2009-2016) ABD Enerji Politikası ve Ön Plana Çıkan Gelişmeler.....	25
1.3.1. Kaya Gazı Arzındaki Gelişmeler.....	31
1.3.2. Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı Alanındaki Gelişmeler ve Paris Anlaşması.....	34
1.4. Trump Dönemi (2016'dan günümüze) ABD Enerji Politikası ve Ön Plana Çıkan Gelişmeler.....	35
1.4.1 Trump'ın Paris Anlaşmasından Çekilme Kararı.....	40

BÖLÜM II

BUSH, OBAMA VE TRUMP YÖNETİMLERİNCE UYGULANAN ENERJİ POLİTİKALARININ MUKAYESESİ.....44

- 2.1. Ortak Yönler ve Farklılıklar..... 44
- 2.2. ABD Enerji Arzı, İhracat ve İthalatında Dönemsel Değerlerin Karşılaştırılması..... 51
 - 2.2.1. Petrol..... 52
 - 2.2.2. Doğal Gaz (Kaya Gazı Dâhil)..... 53
 - 2.2.3. Yenilenebilir Enerji Teknolojileri..... 55

BÖLÜM III

BUSH, OBAMA, TRUMP YÖNETİMLERİNCE UYGULANAN ENERJİ POLİTİKALARININ NEOREALİZM VE NEOLİBERALİZM ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....57

- 3.1 Neorealizm ve Enerji güvenliği.....57
- 3.2 Neoliberalizm ve Enerji güvenliği.....76

SONUÇ..... 83

KAYNAKÇA..... 86

EK-1: ÖZGEÇMİŞ..... 97

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1. Realizm-Neorealizm ile Neoliberalizm Farklılıkları.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1.1. Kaya Gazı ve Kaya Petrolünün Jeolojik Formasyonu ile Suyla Çatlatma Yöntemi.....	33

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.e.	Aynı Eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
Bkz./bkz.	Bakınız
Bkz.yuk.	Tezin kendi içinde yukarıya atf
BP	British Petroleum
Bs./bs.	Baskı/Basım
CENTOM	U.S. Central Command (ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı)
cf	cubic feet (feet küp)
DOE	U.S. Department of Energy (ABD Enerji Bakanlığı)
Ed./ed.	Edition (Baskı)
Edt./edt.	Editör (Yayına Hazırlayan)
EIA	U.S. Energy Information Administration (ABD Enerji Bilgi İdaresi)
ENR	The Bureau of Energy Resources (ABD Enerji Kaynakları Bürosu)
EPA	Environmental Protection Agency (ABD Çevre Koruma Ajansı)
EU	European Union (Avrupa Birliği)
kb/d	Thousand Barrels Per Day (Günlük x1000 Varil)
LNG	Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
Mt	Milyon Ton
Mtoe	Million Tonnes of Oil Equivalent (Petrol Karşılığı Cinsinden Milyon Ton)
NEPDG	National Energy Policy Development Group (ABD Ulusal Enerji Politikası Geliştirme Grubu)
NPC	The National Petroleum Council (ABD Ulusal Petrol Konseyi)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
p.	Page (Sayfa)
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
tcm	trillion cubic metres (trilyon metre küp)
TTIP	Transatlantic Trade and Investment Partnership (Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı)
TTP	Trans-Pacific Partnership (Trans-Pasifik Ortaklığı)
TWh	Terawatt saat (10 ⁹ kilowatt saat)
UNFCCC	UN Framework Convention on Climate Change (İklim Değişikliğine İlişkin BM Çerçeve Sözleşmesi)
Vol.	Volume (Cilt)
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Dünya nüfusunun artması ve teknolojinin gelişimi ile birlikte enerji tüketiminin de dünya genelinde hızla artışı, enerji sektöründe ve farklı enerji kaynaklarının kullanımında yaşanan gelişme ve değişimlerin yakından izlenmesini tüm ülkeler için zorunlu kılmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler açısından büyüme ve yaşam standardının sürdürülmesi için hayati öneme sahip olan “enerji”, küresel siyasi ve ekonomik ilişkilerde en tartışmalı kavram ve uygulamalardan birisi haline gelmiştir. Bu bakımdan, enerji sorunu ile bağlantısı olmayan önemli bir uluslararası gelişme neredeyse yoktur.

Enerji kaynaklarının sahip olduğu politik kaldıraç gücü nedeni ile bu kaynakların siyasi değeri, ekonomik değeriyle eşdeğer gitmektedir. Yeryüzünde homojen bir dağılım göstermeyen ve kısıtlı coğrafyalarda yoğunlaşan birincil enerji kaynakları ile bunlardan elde edilen enerjiye erişim, ülkelerin gelişim düzeylerini olduğu kadar, ekonomik ve ulusal güvenliklerini de doğrudan etkileyen, yaşamsal bir olgu haline gelmiştir. Özellikle de yenilenemez enerji kaynakları grubunda bulunan ve modern hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelen, rezervleri hızla tükenen fosil ve hidrokarbon yakıtların değeri devletlerin politik ilişkilerine doğrudan etki etmekte, küresel ve bölgesel bir enerji diplomasi alanı oluşturmaktadır.

Başta petrol ve doğal gaz rezervleri olmak üzere enerji kaynaklarına doğrudan ulaşmak, bu kaynakların aktarılacağı enerji güzergâhlarını belirlemek ve kontrolünü sağlamanın küresel sermayenin enerji politikalarını belirleyen unsurlar olduğu, uluslararası sermayenin sürdürülebilir kalkınma söylemi altında, kendi çıkarları doğrultusunda kaynak paylaşımını gerçekleştirdiği ve dünya genelindeki enerji üretim ve tüketimini de buna göre yönlendirdiği bilinmektedir, ki bu savın haklılığı Henry Kissinger’in

"Petrolü denetlerseniz devletleri, gıdayı denetlerseniz, halkları denetlersiniz" sözüne gönderme yaparak savunulmaktadır.¹ Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ve uygulamalarının yalnızca uluslararası sermayenin bir kamufleji gibi gösterilmesi hususuna her zaman iştirak edilmese de özellikle geçtiğimiz yarım asırlık süreç zarfında dünya genelindeki gelişmelerin Kissinger'in sözlerini haklı çıkardığı, yalnızca bahse konu sözlerde yer alan 'petrol' ile birlikte 21. yy.'da etki ve önemini giderek artıran doğal gazın da ilave olarak dikkate alınmasının konuya bakış penceresini daha güncel olarak genişleteceği ifade edilmelidir.

Enerji kaynaklarının dünya üzerindeki dağılımının, enerji arz güvenliği bağlamında uluslararası ilişkileri etkileyen ve uluslararası aktörlerin enerji politikalarına tesir eden en önemli faktörlerden biri haline geldiği açık olarak görülmektedir. Bilinen hidrokarbon ve fosil enerji kaynaklarının kıtlığı ile küreselleşme sürecinde ulusal sınırları aşan rekabet koşullarında ayakta durabilmenin önemli koşullarından birisi olarak ortaya çıkan enerji maliyetlerini düşürme gereksinim ve gerekliliği, yeni enerji kaynaklarının ve biçimlerinin bulunmasına yönelik arayışları da beraberinde getirmektedir. Diğer yandan, küresel ısınma ve iklim değişikliği, gelecek kuşakların menfaatlerini koruyan ulusal ve uluslararası seviyede enerji politikalarının oluşturulmasını ve uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Enerji kaynaklarının işletilmesi anlamında, büyük ölçekli ve oldukça yüksek maliyetli yatırımlar için verilecek kararlar da ileriye dönük değiştirilemez etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda, ülke ekonomilerinin temel lokomotif gücü olan enerji sektörü, uluslararası aktörler arasında yaşanan mücadelelerin de en başta gelen nedenlerinden birisi haline gelmiştir.

Önceleri, uluslararası ilişkiler alanında hâkim olan geleneksel teoriler tarafından ulusal ya da uluslararası güç unsurlarından askeri güç, diğer güç unsurlarına oranla çok daha öncelikli olarak kabul edilmekteyken, 1990'lar boyunca , iki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkması ile birlikte dünya çapında daha kompleks ve çok boyutlu bir güvenlik algısı oluşmuş, değişen güvenlik algısı, güç kavramının öncelikle hitap ettiği alanı askeri gücün dışına taşımıştır. Uluslararası

¹ TMMOB, *Dünya Enerji Dinamiğindeki Değişimler ve Türkiye Konulu 8. Enerji Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*, İstanbul, 17-19 Kasım 2012, s.13, erişim tarihi: 07 Ağustos 2018, http://www.emo.org.tr/ekler/dfde5f81bd3bd41_ek.pdf.

sistemde yaşanan bu kırılma ile birlikte enerji kaynakları üzerindeki rekabet ve işbirliği girişimleri de değişmiş, enerji politikaları askeri güvenliğin yanında bir strateji geliştirme alanına dönüşmüş ve hatta askeri stratejiler enerji stratejileri paralelinde belirlenir hale gelmiştir.

Bu genel çerçevede bu çalışmada nitel araştırma metodu ile; devletlerin yaşamsal çıkarları açısından öncelikli olan enerji kaynakları ile bu enerji kaynaklarının ülke bazında coğrafi dağılımına yönelik empirik verilerin ortaya konularak, ABD'nin 2001 yılından itibaren sürdürdüğü dış politika davranışlarının enerji arz güvenliği bağlamında incelenmesi, bu veriler ve inceleme neticesinde ABD'nin enerji güvenliği zeminindeki dış politika uygulamalarının Neorealizm ve Neoliberalizm çerçevesinde değerlendirilmesine çalışılacaktır.

Bu kapsamda, bu çalışmanın temel argümanı, ABD enerji politikasının, ABD dış politikasında önemli bir dönüm noktası arz eden 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, üç farklı başkan yönetiminde de, barışçıl ve çatışmacı uzamda dalgalanan farklı enerji güvenliği stratejileri yansıtmasına karşın, geneli itibarıyla devletin bekasını önceleyen Neorealizm ve Neoliberalizm'in kimi temel ve alt savlarında karşılık bulan, hayati önem atfedilen enerji güvenliğine ilişkin yaklaşım ve stratejiler yansıttığı ve ülkenin mevcut enerji politikalarının 2001 sonrasında benimsenen anlayış ve zeminde devam ettirildiği etrafında şekillenmektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünde 2001 sonrası Bush, Obama ve Trump yönetimlerinde uygulanan ABD enerji politikaları ve bu politikaların fiili sonuçları üzerinde durulmuş; ikinci bölümde ABD başkanlarıca uygulanan enerji politikalarının mukayeseli incelemesi yapılmış, üçüncü bölümde ise Bush, Obama ve Trump yönetimlerinde uygulanan enerji politikalarının Neorealizm ve Neoliberalizm ekseninde değerlendirmesine çalışılmıştır.

Konuya ilişkin literatür taramasında çalışmanın birinci bölümünde, Bush, Obama ve Trump yönetimlerinde uygulanan ABD enerji politikaları ele alınmış, söz konusu politikalara ve bu politikaların sonucu olarak ortaya çıkan gelişmelere ilişkin yapılan araştırmada, özellikle ABD kaynaklı bilimsel ve akademik yayınlardan, Beyaz Saray resmi internet sitesindeki arşivlerden, ABD Enerji Bakanlığı ve

Savunma Bakanlığının resmi internet sitelerinde yayımlanan bilgilendirme ve duyurular ile ABD Ulusal Petrol Konseyi raporlarından, ekonomi ve politika süreli yayınlarında yer almış makalelerden, ABD başkanlarınca kamuoyuna yapılan açıklamalardan ve çevre alanında BM bünyesinde imzalanmış uluslararası anlaşmalara dair BM özel kuruluşlarının kaynaklarından istifade edilmiştir.

Belirtilen resmi kaynaklar ile bilimsel ve akademik yayınlarda; ABD'nin kurumsal devlet yapısı içinde ulusal enerji politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasındaki merkezi kurumların başında ABD Enerji Bakanlığı'nın geldiği, ancak Enerji Bakanlığı'nın yanında Dışişleri Bakanlığı'nın da ABD tarafından uygulanan enerji politikalarının ve stratejilerinin merkezinde yer aldığı, enerji alanındaki gelişmelere karşı da ABD'nin hem yönlendirici hem de önleyici müdahale anlayışı çerçevesinde hareket ettiği belirtilmektedir. Bush tarafından (henüz 11 Eylül saldırısı gerçekleşmemişken) 17 Mayıs 2001 tarihinde kamuoyuna duyurulan 'Ulusal Enerji Politikası' raporunda; ABD'nin 2001 yılında 1970'lerdeki petrol krizlerinden sonraki en büyük enerji sıkıntısıyla karşı karşıya kaldığının, bu durumun gelecekte ABD ekonomisinin çökmesine, yaşam standardının düşmesine ve ulusal güvenliğin tehlikeye girmesine neden olacağına, Basra Körfezi ve Orta Doğu bölgesinin ABD'nin ulusal menfaatleri açısından hayati öneme haiz olduğu ve bu bölgelerin ABD'nin uluslararası enerji politikasının odak noktasında yer alacağına ve 'enerji güvenliği' konusunun ABD'nin dış politika ve dış ticaret uygulamalarının odak noktası haline getirileceğinin belirtildiği dikkat çekmekte; bu hususlar üzerine yapılan değerlendirmelerde ise raporun her ne kadar ABD'nin iç işleyişine dair hususlara odaklanmış gibi görünse de, esasında bir gereklilik olarak Orta Doğu'yu gündeme getirip tartışmaya açtığı belirtilmektedir.

Öte yandan, 11 Eylül saldırısının devamında Irak'ın işgaline giden süreç incelenirken, ABD'nin Basra Körfezi ve bitişik coğrafi alandaki petrol kaynaklarına erişim güvenliğini, giderek yayılan askeri varlığı ile sağlama gayretinin ve 'terörle savaş (*war on terror*)' adı altında Pakistan'dan Orta Asya'ya ve Kafkaslara, Doğu Akdeniz'den Güney Afrika'ya kadar uzanan bir coğrafya üzerinde yoğun ve kuşatıcı bir askeri ağ oluşturmuş olmasının önem kazandığı dikkat çekmektedir. Bunun yanında, EIA tarafından Ekim 2002'de yayımlanan raporda Irak'la ilgili olarak; yeni Bağdat rejiminin petrol kaynaklarının kullanımını ABD'nin enerji şirketlerine açması

halinde, Irak'ın gelecek on yıllar boyunca ABD'nin önde gelen petrol tedarikçisi konumuna geleceğine ilişkin tespitlerin ABD'nin Irak'ı işgalinin asıl nedenine işaret ettiği görülmektedir. 2003 yılı Ocak ayında dile getirilen öngörülerde, Irak petrol alanlarının etkin bir yönetimle ve yeterli finansman desteği sağlanması durumunda savaş öncesindeki kapasitesinin dört katından fazla bir üretim kapasitesine ulaşacağına ilişkin değerlendirmelerin de ABD tarafından gerçekleştirilen askeri müdahalenin zeminine yönelik bir gösterge olduğu ifade edilmektedir.

Obama'nın başkanlığa gelmesiyle birlikte, yapılan yatırım ve teşvikler sayesinde ABD'nin petrol ve doğal gaz üretimine yönelik enerji arzı alanında büyük bir atılım gerçekleştirdiği, hidrolik çatlatma ve yatay sondaj teknolojileri yoluyla gerçekleştirilen 'kaya gazı devrimi' neticesinde artan doğal gaz üretimi ile Rusya'yı geride bıraktığı, yenilenebilir enerji kaynaklarında kullanılan teknolojinin üretiminde ise dünya lideri haline gelme amacıyla büyük bir endüstriyel gelişim sergilediği, Paris Anlaşması'nı 3 Eylül 2016 tarihinde onaylayarak, sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği ile mücadele konularında dünyada öncü bir rol aldığı görülmektedir.

Trump'ın başkanlık görevini almasından sonra Paris Anlaşması'ndan çekilme kararı vermesinin, Obama yönetimince gerçekleştirilen iklim değişikliği ile mücadele çabalarında ve bu amaç doğrultusunda izlenen rotada önemli sapmalara neden olduğu, BM nezdinde olduğu kadar gerek politik ve gerekse de bilim çevrelerinde ön plana çıkan başlıca düşünce olarak belirmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Bush, Obama ve Trump yönetimlerinde uygulanan enerji politikalarının mukayesesi yapılmış, bu kapsamda yapılan literatür taramasında akademik ve politika yönelimli olmak üzere, uluslararası ilişkiler alanında özellikle birincil kaynaklar incelenmiş, uluslararası süreli yayınlardaki akademik ve dış politika makalelerinden istifade edilmiş, ABD merkezli uluslararası gazetelerin arşivleri taranarak ABD başkanlarınca dile getirilen ve basına yansıyan konuşmaların ABD ve dünya kamuoyu üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

ABD başkanlarının enerji güvenliği zemininde izlediği ortak politikalar ve farklılıklar kapsamında; Bush yönetimince ABD dış politikasının odak noktası olarak ilan edilen enerji güvenliği konusunun ABD'nin dış politika davranışına

yansımalarının, küresel terörizmle savaş vurgusu arkasında bırakıldığı, bu açıdan ABD'nin 11 Eylül 2001'den itibaren yalnızca tek taraflı ve neredeyse emperyal bir tutum sergileyen bir dış politika çizgisinde olmasına karşın, diğer yandan da dünyanın çok uluslu yapısına ayak uydurarak uluslararası liberal düzeni tesis etmeye çalışan bir dış politikayı da sürdürmeye çalıştığı, her iki politikanın da ABD'nin ulusal çıkarları odağında dünyanın stratejik açıdan önemli coğrafyaları ile küresel enerji kaynakları üzerinde baskın gücünü ve varlığını koruma yaklaşımı üzerinde bulunduğu görüşünün ön planda yer aldığı görülmektedir. Diğer yandan, Obama yönetiminin dış politikadaki stratejik yaklaşımının temel ekseninin, ABD'nin lider konumunu korumaya dayalı, ancak değişen uluslararası sistemin içinde yer alan değişen güç dengelerini ve birbirlerine olan etkilerini dikkate alan yeniden formüle edilmiş bir yaklaşım olduğu değerlendirilirken, Trump'ın seçim sürecinden itibaren sürdürdüğü “Önce Amerika (*America First*)” sloganı ile ortaya konulan politikanın ise, ABD'nin küresel liderlik alanındaki yükselişi boyunca gerçekleştirmeye çalıştığı geleneksel hegemonik rolü üzerinde önemli bir kırılma yarattığı; ABD'nin bir yandan kendisini dünyadan yarı-izole bir sürece sokarken, diğer yandan da uluslararası liberalizmin önündeki engellere karşı askeri güçle karşı durma politikası arasında bocalar bir halde kaldığı belirtilmektedir.

Bununla birlikte, Bush yönetimi tarafından başlatılan ve “terörle savaş konsepti üzerine indirgenerek odaklanan politikanın uzandığı ve getirdiği olumsuz sonuçların üzerine, Obama yönetimi tarafından bu konseptin aşılması, yine ABD'nin küresel liderliğini esas alan bir dış politika izlenmiş olduğu, söz konusu politikanın ABD'nin öncelikleri açısından uluslararası destek sunan pozitif bir zemin ve küresel bir algı yarattığı, küresel iklim değişikliği ile mücadelede izlediği enerji politikaları ve girişimleri sayesinde uluslararası toplumda açık ve pozitif bir algı yarattığı görüşlerine yer verilmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde 2001'den itibaren uygulanan ABD enerji politikaları, ulusal çıkar ve gücü merkeze koyan Neorealist ve iş birliği ile mutlak kazancı merkeze koyan Neoliberalist perspektifte değerlendirmeye tabi tutulmuş, bu kapsamda Neorealist düşüncenin kurucusu olarak kabul edilen Kenneth Waltz'un *Theory of International Politics* adlı eseri, Neoliberal yaklaşımlara ışık tutan Robert Owen Keohane ve Joseph Nye, Neorealist ve Neoliberal düşünceleri

savunan diğer yazarların yayınlarından faydalanılmış, Waltz'ın, Keohane, ve Nye'in eserinde yer alan temel yaklaşımlara yönelik birincil ve ikincil akademik makaleler/kitaplar ile doktora ve yüksek lisans tezlerindeki tespitler araştırılmış, ABD'nin 2001 yılından itibaren izlediği dış politika uygulamaları enerji zemininde ve Neorealist ve Neoliberal teori çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede, bu çalışmanın , ABD'nin 2001 sonrası dönemde Bush, Obama ve Trump tarafından izlenen enerji güvenliği odaklı dış politikasının güncel empirik veriler ile değerlendirilmesi; anılan dış politikanın uluslararası ilişkilerde ulusal çıkar ve gücü merkeze koyan Neorealist perspektif ve uluslararası kurumların önemini savunan Neoliberal perspektif bağlamında yorumlanması ve ilgili konuda akademik ve politik çevrede ortaya konulan görüşlerin ele alınması yoluyla geleceğe dönük değerlendirmelerde bulunması yönünde ilgili literatüre katkı sunması hedeflenmiştir.

BÖLÜM I

BUSH, OBAMA VE TRUMP YÖNETİMLERİNCE UYGULANAN ABD ENERJİ POLİTİKALARI

ABD yönetimlerinin ABD'nin enerji arz güvenliğini sağlamak amacıyla uluslararası ilişkilerde yürüttüğü politikaların genel olarak; enerjinin kesintisiz olması ve karşılanabilir olması, yani ABD vatandaşları için ödenebilir olması prensipleri üzerinde kurulu olduğu belirtilmekte olsa da yönetim değişimleriyle başkanlarının uygulamaya koydukları prensipler doğrultusunda ABD'nin uluslararası ilişkilerde izlediği enerji politikalarında da değişiklikler ortaya çıkmakta, bu politikalar ise bölgesel ve küresel bazda gerilimlere ve silahlı güç kullanımına kadar giden süreçlerin tetikleyici olabilmektedir. Bu bağlamda, 2001 yılında George W. Bush'un başkanlık görevini almasından itibaren uygulanan ABD enerji politikaları incelenecek olmakla birlikte, tarihsel süreç içinde sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde, ABD'nin enerji politikası uygulamalarına yönelik genel tespit ve değerlendirmelere de değinilmesinde fayda görülmektedir.

1.1. ABD Enerji Politikalarına Yönelik Genel Tespit ve Görüşler

ABD enerji politikalarında bir gelişim ve ilerleme yaşanması için mutlaka bir enerji krizinin gerekli olduğu, tarihsel süreç içindeki gelişmelerin de bu düşüneyi destekler nitelik taşıdığı, enerji konusundaki tüm önemli yasaların enerji krizi olarak kabul edilen gelişmeler neticesinde çıkarıldığı belirtilmekte, bu görüşlere benzer şekilde, krizlerin, çözüm amaçlı reform tekliflerinin normal zamanlara göre çok daha hızlı kabul edilerek onaylanmasını sağlayan acil durumlara yol açtığı ifade

edilmektedir.² Buna karşın, ABD'nin kurumsal devlet yapısı ile dış politika ve uluslararası ilişkiler bağlamında ABD enerji politikalarının belirlenmesi sürecine yönelik tespitlerde ise nispeten çok daha pozitif bir yaklaşım sergilenmekte, bu kapsamda enerji politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasındaki merkezi kurumların başında ABD Enerji Bakanlığı'nın geldiği, ancak Enerji Bakanlığı'nın yanında Dışişleri Bakanlığı'nın (Department of State) da ABD tarafından uygulanan enerji politikalarının ve stratejilerinin merkezinde yer aldığı, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan Enerji Kaynakları Bürosu'nun (The Bureau of Energy Resources-ENR) temel görevleri arasında enerji alanında diğer ülke hükümetleriyle, uluslararası kuruluşlarla ve hatta diğer ülkelerin vatandaşlarıyla etkin bir enerji diplomasisi yürüterek enerji ekonomisinin jeopolitiğinin yönetilmesinin bulunduğu belirtilmektedir.³ ENR'nin ABD Dışişleri Bakanlığınca yürütülen uluslararası enerji politikalarının yönlendiricisi pozisyonunda bulunduğu, bunun yanında hem ulusal hem de küresel enerji güvenliğinin sağlanması ve enerji alanında ABD'nin mali politikaları ile ulusal güvenliğini etkileyebilecek gelişmelere karşı uygulamaların hayata geçirilmesini sağladığı görülmektedir. Bu bakımdan ABD'de, dış politika ve uluslararası ilişkilerin belirlenmesi ve yürütülmesi süreçlerinde, enerji konusunun belirleyici bir rol üstlendiği, bunun yanında ABD Dışişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren ENR aracılığıyla enerji alanındaki gelişmelere karşı da ABD'nin hem yönlendirici hem de önleyici (*preemptive*) müdahale anlayışı çerçevesinde hareket ettiği değerlendirilmektedir.⁴

ABD'nin Karadeniz ve Kafkaslara yönelik enerji politikalarına ilişkin olarak; bölgenin enerji potansiyelinin ve bu çerçevede muhtelif enerji anlaşmalarının gündeme geldiği zaman dilimine, yani Yukarı Karabağ savaşının 1994 yılında sona ermesine ve 1990'ların ortalarına gelinceye kadar, iyi belirlenmiş net bir politikası

² James A. Dunn, Automobile Fuel Efficiency Policy: Beyond the Corporate Average Fuel Economy (CAFE) Controversy, *Punctuated Equilibrium and the Dynamics of U.S. Environmental Policy*, Edt. Robert Repetto, Connecticut/USA, Yale University Press, 2006, p.197-231; John T.S. Keeler, Opening the Window for Reform: Mandates, Crises, and Extraordinary Policy-Making, *Comparative Political Studies*, Vol. 25, Issue: 4, 1 January 1993, p.441, 427-432; Peter Z. Grossman, Energy Shocks, Crises and the Policy Process: A Review of Theory and Application, *Energy Policy*, Vol. 77, 2015, p.57-58.

³ Pamir, *Enerjinin İktidarı*, s.170-174.

⁴ ENR hakkında detaylı bilgi için bkz. <https://www.state.gov/e/enr/index.htm>, erişim tarihi: 04 Ağustos 2018.

bulunmadığı değerlendirilmekte, bu nedenle ABD'nin Karadeniz'e yönelik politikasının ilk olarak enerji kaygısına dayandığı, sonrasında ise güç politikası ile şekillendiği değerlendirilmektedir. Zira gerek ABD ve gerekse AB'nin bölgedeki varlığı 2000'lerden itibaren artış göstermiştir.⁵ Bu durum, esasında çalışmanın başlangıcında vurgulandığı üzere, günümüz jeopolitik enerji denkleminde enerji stratejilerinin, askeri stratejilere yön verir hale geldiğine yönelik görüşün, 20. yy.'ın sonlarında Karadeniz coğrafyası üzerindeki somut bir yansıması niteliğini taşımaktadır.

Ayrıca, ABD'nin, fosil enerji kaynakları açısından dünyanın en büyük rezervlerine sahip olan Orta Doğu bölgesi üzerindeki kontrol ve denetim uygulamalarına yönelik olarak; 1973 yılından itibaren ABD'nin Basra Körfezi etrafındaki ülkelerde, yani Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Umman'da üsler kurduğu, Deniz Kuvvetlerine bağlı bir gücü, petrol yollarının açık kalabilmesi için daimi olarak Basra Körfezi'nde, Hint Okyanusu ve Umman Denizi'nde bulundurduğu ifade edilmektedir.⁶

1.2. Bush Dönemi (2001-2008) ABD Enerji Politikası ve Ön Plana Çıkan Gelişmeler

ABD'nin 43. Başkanı George W. Bush, 20 Ocak 2001'de başkanlık görevini devralmasından iki hafta sonra Ulusal Enerji Politikası Geliştirme Grubunu (National Energy Policy Development Group-NEPDG) kurmuş, Gruba; ABD'nin geleceği için güvenilir, karşılanabilir (*affordable*) ve çevreye duyarlı enerji üretimi ve dağıtımını ile bu konularda özel ve kamu sektörünü destekleyecek enerji politikası dizayn etme görevi vermiştir. Grup, ABD Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı, Hazine Bakanı, İçişleri Bakanı, Ticaret Bakanı, Enerji Bakanı ile diğer Bakanlık ve Kamu

⁵ Didem Ekinci, Çatışan Küresel Güçler ve Karadeniz Güvenliği: Abhazya Üzerinde Bir Değerlendirme, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 40, Kış 2014, s.4, 6, erişim tarihi: 15 Temmuz 2018, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karadearas/article/view/5000052285/5000049604>; Yannis Tsantoulis, Geopolitics, (Sub)regionalism, Discourse and a Troubled 'Power Triangle' in the Black Sea, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 9, Issue: 3, 18 September 2009, s.249, erişim tarihi: 15 Temmuz 2018, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14683850902934168>.

⁶ Nejat Veziroğlu, ABD'nin Enerji Politikaları, *TMMOB 8. Enerji Sempozyumu*, İstanbul, 17-19 Kasım 2012, s.125, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018, http://www.emo.org.tr/ekler/dfde5f81bd3bd41_ek.pdf.

Kurumlarının yöneticilerinden oluşturulmuştur. Grubun 16 Mayıs 2001 tarihinde Bush'un onayı alınarak yayımlanan ve Bush tarafından 17 Mayıs 2001 tarihinde kamuoyuna duyurulan 'Ulusal Enerji Politikası' başlıklı raporunda; ABD'nin 2001 yılında 1970'lerdeki petrol krizlerinden sonraki en büyük enerji sıkıntısıyla karşı karşıya kaldığı, ABD'li ailelerin bir yıl öncesine kadar 2-3 kat daha fazla enerji kullanım faturası ödemeye başladıkları, işyerlerinde artan enerji maliyetlerini karşılayabilmek için işten çıkarmaların ve üretimde azalmaların başladığı, yenilenebilir enerji kaynaklarının ABD'nin geleceği için bir umut olarak ortaya çıkmış olmasına rağmen yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerjinin henüz toplam tüketimin çok az bir miktarını karşılayabilecek seviyede bulunduğu, ulusal enerji tüketiminin hızla enerji üretimini aşmakta olduğu, bu kapsamda petrolün yanı sıra temiz enerji formları arasında bulunan doğal gazda da ABD'nin giderek ithalata bağımlı hale geldiği ve gelecek öngörüsünde de söz konusu aşımın mevcut durumdakinden daha fazla olacağı görüldüğü, bu durumun gelecekte ABD ekonomisinin çökmesine, yaşam standardının düşmesine ve ulusal güvenliğin tehlikeye girmesine neden olacaktır. Ancak ABD'nin mevcut doğal kaynaklarının ve üstün teknolojisinin etkin kullanımı doğrultusunda uygulanacak hassas politikalar ile çevresel etkiler bakımından dünyaya örnek teşkil edecek şekilde gelecekteki enerji ihtiyacının karşılanabileceği, enerji kaynaklarında çeşitliliğe gitmenin yalnızca enerji güvenliği için değil ulusal güvenlik için de bir zorunluluk olduğu, bununla birlikte Basra Körfezi ve Orta Doğu'nun ABD'nin ulusal menfaatleri açısından hayati önemi haiz olduğu ve bu bölgelerin ABD'nin uluslararası enerji politikasının odak noktasında yer alacağı, Suudi Arabistan'ın dünyanın petrol tedariki alanında kilit noktası olmaya devam edeceği ifade edilmekte, başkanın enerji hususlarında yayımlayacağı kararnameler ile gerekli yetkilendirmeleri yaparak ABD topraklarındaki mevcut petrol ve doğal gaz rezervlerinin yeni teknolojilerinin kullanımı yoluyla çıkarılması, bilimsel gelişmeler ışığında iklim değişikliğine karşı çevreye duyarlı enerji üretiminin sağlanması, ABD'nin ithal enerji kaynaklarına olan ve giderek artacağı öngörülen bağımlılığı dikkate alındığında 'enerji güvenliği' konusunun ABD'nin dış politika ve dış ticaret uygulamalarının odak noktası haline getirilmesi, Orta Doğu bölgesindeki petrol üretici ülkelerden Suudi Arabistan, Kuveyt, Cezayir, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri başta olmak üzere bölgedeki diğer üretici ülkelerle diplomatik ilişkiler yoluyla bu ülkelerin enerji sektörünün yabancı yatırıma açılmasının sağlanması, geleceğin enerji kaynakları arasında yer

alan ve sudan elde edilebilen hidrojenin uzun vadede kullanıma sunulması için Ar-Ge çalışmaları yapılması tavsiye edilmektedir. NEPDG tarafından hazırlanan bahse konu raporda Bush yönetimince uygulanacak enerji politikası prensipleri, Başkan Bush'un; "Amerika'nın, geleceği planlayan ve aynı zamanda bugünün ihtiyaçlarını karşılayan bir enerji politikası olmalıdır. Doğal kaynaklarımızı geliştirebileceğimize ve çevremizi koruyabileceğimize inanıyorum.", "Enerji stratejimiz net olarak: Amerikan sanayisi, Amerikan işletmeleri ve Amerikalıların evleri için kesintisiz ve karşılanabilir (uygun fiyatlı) enerji tedariki sağlamaktır." sözleri ile ifade edilmektedir.⁷

Bush yönetimi tarafından devam eden süreçte, NEPDG tarafından sunulan raporda belirtilen görüşler çerçevesinde, hidrojen yakıt kullanan otomobilleri 2020 yılına kadar ticari üretime sokmayı amaçlayan ve 1,7 milyar dolar harcama öngören 5 yıllık bir girişim başlatmıştır.⁸

Bush tarafından ABD enerji politikasının açıklanmasının ardından değerlendirmelerde bulunan Henderson tarafından; NEPDG raporunun her ne kadar ABD'nin iç işleyişine dair hususlara odaklanmış gibi görünse de, esasında bir gereklilik olarak Orta Doğu'yu gündeme getirip tartışmaya açtığını, dünyanın petrol tedariki konusunda rezervlerinin üçte ikisine sahip olan Orta Doğu'ya daha fazla bağımlı hale geleceği ve halen ABD'nin giderek artan petrol tüketiminin ise dörtte birinin Orta Doğu'dan karşılandığı, bu kapsamda petrol tedarikinde karşılaşılabilecek herhangi bir kesintinin ABD'yi ve ticaret ortaklarını olumsuz etkileyeceğini, Cumhuriyetçilerin Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar özelinde Arap-İsrail arasındaki uyuşmazlıklarda Arap tarafını daha çok desteklemekte olduklarını ve ABD petrol şirketlerinin de bu yönde bir tutum sergilediklerini, diğer yandan OPEC tarafından oluşturulan kartelin petrol fiyatlarını

⁷ The White House Archives and U.S. Nuclear Regulatory Commission (NRC) Documents, *National Energy Policy: Report of the National Energy Policy Development Group (NEPDG)*, 16 May 2001, p.viii-ix, xv, 3-1-3, 5-6, 6-10-12, 8-4-5, erişim tarihi: 13 Ağustos 2018, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/energy/2001/index.html> ve <https://www.nrc.gov/docs/ML0428/ML042800056.pdf>; CNN, *Transcript of Bush's Energy Speech*, 17 May 2001, erişim tarihi: 13 Ağustos 2018, <http://edition.cnn.com/2001/ALLPOLITICS/05/17/bush.transcript/>.

⁸ M. Hakan Keskin, *Stratejik Açından Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Uluslararası Güvenlik Sistemine Etkisi*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2006, s.41.

petrol piyasasındaki dengelerin üzerine çıkarma girişimlerinin ABD için bir risk oluşturduğunu, enerji sektörlerini yabancı yatırımcılara açan ülkelere yönelik yapılan övgülerde Libya ve İran ile BM yaptırımlarının uygulanmakta olduğu Irak dışarda bırakılırken, bu övgülerin yöneltildiği ülkeler arasında bulunan Suudi Arabistan'ın Kızıl Deniz kıyısındaki rezervlerinden doğal gaz üretimi projesi için ABD'nin Exxon Mobil şirketini yetkilendirdiğinin altı çizilmekte, diğer yandan raporda ABD'nin gelecek dönemdeki enerji stratejileri arasında sayılan ABD enerji üretiminin artırılması ve enerji tedarikinde çeşitliliğe gidilmesi hedeflerinin gerçekleştirilmesinin enerji piyasasına ABD'den daha fazla kaynak girdisi anlamına gelmesinden ötürü OPEC'i domine eden Orta Doğu Arap Devletlerini rahatsız eden bir durum olarak ortaya çıkacağı belirtilmektedir.⁹

Bush'un açıklamalarına istinaden; sözlerinde belirttiği gibi Amerika'nın 1970'lerden beri en ciddi enerji darlığıyla karşı karşıya kaldığı, Kaliforniya'nın, New York'un ve orta batı bölgesinin önceki yaz mevsiminden beri elektrik kesintilerinden dolayı büyük sıkıntı yaşadığı, kış mevsiminde ise Amerikalıların ısınma için artan enerji faturaları ödemek durumunda kaldıkları, ülkenin büyük bölümünün Bush ile hemfikir olduğu ve ABD'nin enerji tedarikinde olumsuzlukların net olarak görüldüğü belirtilmekte, Bush'un başkanlığa daha gelmeden bu problemin çözümü için yoğun bir baskı ortamıyla karşılaştığı ve bu nedenle kendisi gibi ABD'nin özel petrol şirketlerinde yöneticilik yapmış olan Dick Cheney'i başkan yardımcılığına getirdiği, bu durumun ise kamuoyunda Bush'un enerji politikasının özel enerji şirketleri lehine ve tüketiciler ile çevre aleyhine olacağı düşüncesi yaratmış olmasına rağmen, daha sonrasında Bush yönetimince beklenenin aksine tarafsız bir politika izlendiği, bununla birlikte Bush tarafından açıklanan enerji politikası raporunun bir başka şaşırtıcı ve beklenmeyen gelişmesinin de Hükümetin rüzgâr ve güneş enerjisi başta olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik teşvik için 5 milyar Dolar'lık vergi indirimi yapacak olması ifade edilmektedir.¹⁰

⁹ Simon Henderson, *President Bush's National Energy Policy and the Middle East*, The Washington Institute, 21 May 2001, erişim tarihi: 14 Ağustos 2018, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/president-bushs-national-energy-policy-and-the-middle-east>.

¹⁰ The Economist, *Bush's Energy Plan*, 17 May 2001, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://www.economist.com/unknown/2001/05/17/bushs-energy-plan>.

Bush yönetimi tarafından İran özelinde uygulanan Orta Doğu politikasına yönelik eleştirel bakış kapsamında, Bush yönetiminin ikili ilişkiler açısından İran'la pozitif anlamda geliştirebilecek her fırsatı geri çevirdiğini belirtilerek, buna örnek olarak da; 11 Eylül saldırıları sonrasında Tahran'ın Washington'a Taliban'ın çökertilmesi ve Afganistan'daki yeni siyasi yönetimin kurulması hususlarında yardım teklif etmesine rağmen 2002 yılında Bush'un yaptığı Ulusa Sesleniş Konuşması'nda İran'ı şeytan ekseninin bir parçası olarak ilan etmesinin, olası bir işbirliğini tamamen yok etmesi gösterilmektedir.¹¹

Diğer yandan, Irak savaşı sonrasında Bush'un, ABD'nin kendisinden sonra izleyeceği politikanın merkezine yabancı petrol kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmayı koyduğu, başkanlık dönemindeki beş yıl boyunca ilk kez küresel ısınmayı gündeme getirdiği ve enerji güvenliği ile çevrenin birbiriyle bağlı konular olduğunu ilk kez söylediği, bu kapsamda petrole olan bağımlılıktan kurtularak küresel ısınmayı ve sera gazı etkisini azaltacak alternatif enerji kaynaklarına yönelimin gerekli olduğunu belirttiği, oysa Bush'un kendisinin 2001 yılındaki konuşmalarında ABD'nin daha fazla enerji kaynağı bulması gerektiğini ve mevcut durumda enerji konusunda dışa bağımlılıktan kurtulmaya yönelik bir yol izleyemediğini yüksek sesle ilan etmiş olduğu ifade edilmekte, bunun yanında başkanlık makamının yanı sıra gerek Temsilciler Meclisi'nde ve gerekse Senato'da yeşil enerjiye geçiş ve iklim değişikliği ile mücadele konularına verilmeye başlanan önem ve öncelik takdir edilmektedir.¹² Franklin Roosevelt'ten itibaren ABD başkanlarıncı uygulanan enerji politikalarına dair değerlendirmelerde; Bush yönetimi esnasında petrol fiyatlarının o güne kadar dünya çapında görülen üçüncü büyük yükselişinden sonra tekrar düşüşe geçmesinin nedeninin, ABD de dâhil olmak üzere dünya genelinde üretilen petrol miktarının artışından değil, genel ekonomik durgunluktan kaynaklanan talep azalması olduğu savunulmaktadır.¹³

¹¹ Flynt L. Leverett, Iran: The Gulf Between Us, *The New York Times*, 24 January 2006, erişim tarihi: 03 Ağustos 2018, <https://www.brookings.edu/opinions/iran-the-gulf-between-us/>.

¹² Caroline Daniel, Bush Prepares an About-Turn On Climate Change, *Financial Times*, 22 January 2007, erişim tarihi: 07 Ağustos 2018, <https://www.ft.com/content/96ecdb54-aa60-11db-83b0-0000779e2340>.

¹³ Mark P. Mills, The Efficacy Of Presidential Energy Policy, *Forbes*, 7 April 2009, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://www.forbes.com/2009/04/07/roosevelt-reagan-bush-clayton-christensen-energy-policy.html#348a09f86274>.

1.2.1. 11 Eylül Saldırısı ve Irak Savaşı

Esasında, ABD'nin Basra Körfezi üzerindeki ilgisi iki Dünya Savaşı arasındaki döneme kadar uzanmaktadır. Yirminci yy.'da petrolün dünya enerji pazarındaki öneminin artmasıyla birlikte Amerikan petrol şirketleri Irak, İran, Kuveyt ve Bahreyn'de işletme konsorsiyumlarına katılmaya başlamış, ABD 1938'de Suudi Arabistan'da önemli ayrıcalıklar elde etmiştir.¹⁴ ABD'nin Orta Doğu ve özellikle Suudi Arabistan'a yönelik bakış açısı ve enerji politikası; 1977-1981 yılları arasında ABD başkanı olan Jimmy Carter'ın "...Herhangi bir dış gücün, Basra Körfezi'nin kontrolünü ele almaya teşebbüs etmesi, ABD'nin yaşamsal çıkarlarına bir saldırı olarak değerlendirilecek ve bu teşebbüs, askeri güç dâhil her yolla engellenecektir." sözlerinden ve 1981-1989 yılları arasında ABD başkanı olan Ronald Reagan'ın "...doğudaki OPEC ülkeleri ve özellikle de rezervleriyle en önemli ülke olan Suudi Arabistan, Batı dünyası sanayisinin tekerleklerini döndüren enerjinin çok büyük bölümünü sağladığı sürece; bizim bir kenarda durup, bu kaynakların herhangi birileri tarafından alınmasına ve akışının kesilmesine seyirci kalmamız mümkün değildir." sözlerinden daha net anlaşılmaktadır.¹⁵

Tarihsel süreç içinde petrol kaynaklarının kullanımı ve kontrol altında bulundurulması, tarih sahnesinde ön plana çıkan güçler arasında genellikle şiddet kullanımı yoluyla el değiştirmiş, bu anlamda Orta Doğu'da İngiltere'nin yaklaşık yarım yüzyıllık hâkimiyetinden sonra başrol oyuncusu olarak ABD sahnede yerini almış ve Basra Körfezi bölgesini jeopolitik odak noktası haline getirmiştir. Bu bağlamda Washington, petrol kaynaklarını kontrol altında bulundurma amacını gerçekleştirirken insan hakları ve demokrasi konularını devalı bir koz olarak kullanmış, Orta Doğu üzerindeki politikasını yürütürken de mevcut yönetimlere alternatif güçlerin oluşturulması şeklinde bir yol izlemiştir. 1979 yılında İran'da Şah'ın devrilmesinden hemen sonraki dönemde Irak'ı desteklemiş, bu kapsamda İran-İrak Savaşı (1980-1988) süresince Irak'a büyük çapta mali, silah ve istihbarat desteği sağlamış, 1991 yılındaki Körfez Savaşı'ndan sonra desteğini özellikle büyük

¹⁴ Maxime Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, Çev. İsmail Yerguz, 1. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.119; Keskin, a.g.e., s.247.

¹⁵ Pamir, *Enerjinin İktidarı*, s.159.

silah yardımları ile Suudi Arabistan ve ABD yanlısı Körfez ülkelerine yönlendirmiş, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn ve Katar'da üsler kurup yığınak yaparak gelecekteki müdahalesi için ihtiyaç duyacağı askeri altyapıyı hazırlamıştır. Bu çerçevede ABD, günümüze gelene kadar geçen zaman zarfında, Basra Körfezi ve bitişik coğrafi alandaki petrol kaynaklarına erişim güvenliğini giderek yayılan askeri varlığı ile sağlamış, terörle savaş adı altında Pakistan'dan Orta Asya'ya ve Kafkaslara, Doğu Akdeniz'den Güney Afrika'ya kadar uzanan bir coğrafya üzerinde yoğun ve kuşatıcı bir askeri ağ oluşturmuş ve askeri üsler kurmuştur.¹⁶

ABD'nin Basra Körfezi ve Orta Doğu'ya yönelik politik tutumu ve girişimleri, İkinci Dünya Savaşı yıllarından günümüze kadar incelendiğinde; İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD Başkanı Franklin Roosevelt'in modern Suudi Hanedanı'nın kurucusu olan Abdul Aziz ibn-i Saud ile bir anlaşma imzaladığı, bu anlaşmaya göre Suud Kraliyet ailesinin ABD tarafından iç ve dış düşmanlara karşı korunması karşılığında ABD'nin Suudi Arabistan petrolüne erişim ayrıcalığı elde ettiği, ABD'nin benzer anlaşmaları sonraki yıllarda İran Şahı, Kuveyt, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri liderleri ile de yaptığı, bu anlaşmaların ABD'den büyük miktarlarda silahın anlaşma yapılan ülkelere gitmesinin yanında ABD'nin askeri konuşlanmasının da önünü açtığını belirtilmekte, esasında ABD'nin bölgeye yönelik politikasının hiç de belirsiz olmadığı, öyle ki bölgede her ne zaman gerilimi artıran bir durum ortaya çıksa ABD'nin kesintisiz petrol akışını korumak için her ne gerekiyorsa kullandığı ifade edilmektedir. Bu prensibin, (Jimmy) Carter Doktrini olarak adlandırıldığı ve Ocak 1980'de Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve İran Şahı'nın devrilmesinden beri ABD'nin bölgeye yönelik politikasının temeli haline geldiğinin altı çizilmektedir. Bush döneminin başkan yardımcısı olan Chaney tarafından, 11 Eylül 1990 tarihinde, Irak'ın Kuveyt'i işgalinde beş hafta sonra Savunma Bakanı iken Senato'da yaptığı konuşmada söylediği "Basra Körfezi'nin stratejik çıkarlarımız açısından önemi bilinmektedir. Söz konusu çıkarlarımız özellikle körfezde mevcut enerji kaynakları tehlikeye girdiğinde daha büyük önem kazanmaktadır. Hâlihazırda dünya petrol rezervlerinin % 10'unu elinde bulunduran Irak, Kuveyt'i işgali ile mevcut rezervlerine % 10 daha katmıştır. Saddam Hüseyin'in

¹⁶ Michael Renner, Post-Saddam Iraq: Linchpin of a New Oil Order, *Foreign Policy In Focus*, 01 January 2003, erişim tarihi: 16 Ağustos 2018, https://fpif.org/post-saddam_iraq_linchpin_of_a_new_oil_order/.

bölgede askeri kuvvetlerini konuşlandırması, kendisini dünya çapındaki enerji politikasını yönlendirebilecek bir pozisyona taşıyacak, bu durum da Saddam'ın bizim ekonomimiz üzerinde ve dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinin ekonomileri üzerinde baskın bir güce erişmesine neden olacaktır.” sözlerinden sonra ABD'nin bölgede askeri harekâttan başka bir seçeneğinin bulunmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak, ABD'nin Irak'ı Kuveyt'ten çıkartması ve sonrasında Irak'ı askeri olarak baskı altına alacak şekilde konuşlanması, Carter Doktrini'nde ifadesini bulan temel prensip üzerine icra edilmiştir. Bununla birlikte, ABD'nin Basra Körfezi üzerindeki çıkarları ve bölgedeki enerji üretiminin güvenliği, yalnızca ABD'nin enerji tedariki açısından değil, aynı zamanda bölgenin enerji kaynaklarının başta Japonya ve Batı Avrupa olmak üzere ABD'nin önemli müttefikleri için de zaruret arz etmesinden, diğer taraftan Körfez'deki büyük miktarda petrol üretiminin dünya pazarında petrol fiyatlarını aşağıya çekmekte olmasından da kaynaklandığı değerlendirilmektedir.¹⁷

11 Eylül saldırısı sonrasında ABD tarafından başlatılan ve işgal niteliği taşıyan Irak Savaşı'nın perde arkasındaki başlıca nedenler irdelenirken, Ekinci'nin ifadesiyle; “her ‘dış müdahale’nin kendine özgü iç ve dış parametrelerinin olduğu kabul edilmeli ve geçmişten alınacak referansın kendine has koşullarla şekillendiği dikkate alınmalıdır. Hiçbir dış müdahale, standart niteliklere sahip değildir” sözleri çerçevesinde bir bakışın yerinde olacağı değerlendirilmektedir.¹⁸ Bu kapsamda esasen Başkan Bush'un görevi devralmasından yalnızca iki hafta sonra Başkan Yardımcısı Cheney başkanlığında kurduğu (NEDPG) hazırlanan ve Bush tarafından kamuoyuna duyurulan ABD enerji politikasının satır başlarında ve ABD için hayati önemde olduğu vurgulanan hususlarda, Irak'ın işgaline giden süreci hazırlayan temel etmenleri ve yol taşlarını görmenin mümkün olduğu düşünülmektedir. Zira Ulusal Enerji Politikası Raporu'nda yukarıda açıklandığı üzere, ABD 2001 yılına geldiğinde 1970'lerdeki petrol krizlerinden sonraki en büyük enerji darboğazı ile karşı karşıya kalmış, ülkenin en zengin eyaleti olarak bilinen Kaliforniya da dâhil

¹⁷ Michael Klare, *Oil&Politics: Bush-Cheney Energy Strategy: Procuring the Rest of the World's Oil, PetroPolitics*, 2005, p.4-6, erişim tarihi: 16 Ağustos 2018, <https://www.laohamutuk.org/OilWeb/Bground/War/PetroPol%20Bush%20Klare.pdf>.

¹⁸ Didem Ekinci, Arap Baharı ve Balkanlar, *Gündem, Çankaya Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 46, Ekim 2012, s.22, erişim tarihi: 12 Temmuz 2018, https://www.cankaya.edu.tr/universite_yayinlari/pdf/Gundem_46_2012_Ekim.pdf.

olmak üzere ülke çapında giderek yaygınlaşan elektrik kesintileri başlamış, enerji kullanımını için ödenen faturalar son bir-iki yıl zarfında katlanarak artmış, zaten mevcut şartlarda üretilen enerji miktarının tüketilen enerjiden daha az olması durumunun yanında geleceğe yönelik öngörülerde de bu farkın giderek açılacağı ve dolayısıyla ülkenin enerji ithalatına giderek daha fazla bağımlı olacağı öngörülmüş, bu koşullar ise ABD'nin ulusal güvenliği için bir tehdit olarak nitelendirilmiş, Basra Körfezi ve Orta Doğu'nun ABD'nin ulusal menfaatleri açısından hayati önemde olduğu ve bu bölgelerin ABD'nin uluslararası enerji politikasının odak noktasında yer alacağı ifade edilmiş ve 'enerji güvenliği' konusunun ABD dış politikasının odak noktası haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. Sayılan bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, ABD'nin 2001 yılı itibarıyla içinde bulunduğu ve gelecek öngörülerinde de daha fazla içine sürükleneceği tahmin edilen enerji darboğazından çıkışı için Orta Doğu ve Basra Körfezi'ne yöneleceği ve bu konuyu ulusal güvenlik meselesi haline getirdiği açık olarak görülmektedir.

Aslında günümüzden geçmişe yönelik, 11 Eylül terör saldırıları ve akabinde İkinci Körfez Savaşı ile birlikte Irak'ın işgaline dair yukarıda belirtilen değerlendirmelerin yanında, her ne kadar Bush'un 2001 yılı başında göreve başlamasını müteakip, yurtdışından ithal edilen petrolün ABD'ye kesintisiz şekilde ve artarak akışının sağlanması Bush yönetiminin öncelikli dış politikası olarak duyurulmuşsa da kendisinin, 11 Eylül 2001'de Washington ve New York'a gerçekleştirilen terör saldırılarından sonra 'terörle savaş' çıkışı ile hatırlanan bir tarihsel yüz olarak ön plana çıktığı, göreve gelmeden hemen önceki yıl da ABD'nin toplam petrol ithalatının ABD tarihinde ilk kez petrol tüketiminin yarısını geçmiş olmasının, uzun vadeli enerji tedarikinin nasıl sağlanabileceği konusundaki endişeyi artırmış olduğu, bu nedenle ABD'nin enerji krizini aşmasının sağlamanın Bush yönetiminin öncelikli görevi olarak belirlendiği ifade edilmektedir.¹⁹ Nitekim ABD enerji politikasına ilişkin raporun hazırlık çalışmalarının sürdüğü esnada Bush tarafından yapılan 14 Mart 2001 tarihli konuşmada ABD'nin bir enerji krizinin içinde olduğu defaten vurgulanmış ve bu durumda kurtulmak için ABD'nin daha

¹⁹ Michael T. Klare, Essay: The The Bush/Cheney Energy Strategy: Implications for U.S. Foreign and Military Policy, *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 36, 2003-2004, s.395, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/nyuilp36&div=16&id=&page=>;

fazla enerji kaynağına ihtiyaç duyduğunun altı çizilmiştir. Bush söz konusu konuşmasında ayrıca, ABD'nin elektrik üretiminin yarısından fazlasının kömür kullanımı yoluyla elde edildiği ve bu durumun yol açtığı hava kirliliğinin önlenmesi yönünde çalışmaya ihtiyaç olduğunu, diğer yandan ABD'nin doğal gaz rezervlerine yönelik daha fazla araştırma yürütülmesi gerektiğini de belirtmiştir.²⁰

ABD'yi Irak'ın işgaline götüren asıl nedenin, Amerikan yönetimi tarafından saklanmasıyla ilgili olarak, dönemin Beyaz Saray sözcüsü Ari Fleischer tarafından 2002 yılı Kasım'ında; ABD'nin Orta Doğu ve Basra Körfezi üzerindeki ilgisinin tek nedeninin bölgede barış ve istikrar ortamının sağlanmasından ibaret olduğu, petrol üretimi ile ilgisi olmadığı şeklindeki sözlerine karşın,²¹ ABD Savunma Bakanlığında Irak'ın işgali için savaş hazırlıkları yapıldığı dönemde, Ocak 2003'te, Pentagon'da verilen ve daha sonra kamuoyu ile paylaşılan brifingde savaş esnasında orduya Irak'taki petrol alanlarının mümkün olduğunca çabuk koruma altına alınması görevi verilmiş olmasının,²² ayrıca daha Ekim 2002'de EIA tarafından yayımlanan ülke değerlendirmeleri raporunda Irak'la ilgili olarak; yeni Bağdat rejiminin petrol kaynaklarının kullanımını ABD'nin enerji şirketlerine açması halinde Irak'ın gelecek on yıllar boyunca ABD'nin önde gelen petrol tedarikçisi konumuna geleceğine ilişkin değerlendirmelerin Beyaz Saray Sözcüsü'nün söylemlerinin aksine, ABD'nin Irak'ı işgalinin asıl nedenini işaret eden gelişmeler olduğu, bununla birlikte 2000-2001 yıllarında ABD'nin yaşadığı büyük enerji darlığı göz önünde bulundurulduğunda, Bush yönetiminin enerji tedariki konusunu Hükümetin ilk gündem maddesi yapmasının hiç de şaşırtıcı olmadığı, zira dönemin Enerji Bakanı Spencer Abraham tarafından Ulusal Enerji Zirvesi'nde ifade edilen; ABD'nin gelecek 20 boyunca sürecektir büyük bir enerji krizinin eşiğinde olduğuna ve bu soruna bir çözüm bulunamadığı takdirde söz konusu krizin Amerikan halkının ulusal güvenliğini ve refahını tehlikeye atacağına dair sözlerinin durumun önemini ve

²⁰ George W. Bush, *Remarks by the President While Touring Youth Entertainment Academy*, The White House Office of the Press Secretary, 14 March 2001, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/03/20010314-2.html>.

²¹ Serge Schmemmann, *Controlling Iraq's Oil Wouldn't Be Simple*, *The New York Times*, 03 November 2002.

²² U.S. Department of Defense, *News Transcript: Background Briefing on Oil as a Weapon of Terror*, 24 January 2003, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <http://archive.defense.gov/Transcripts/Transcript.aspx?TranscriptID=1343>.

ciddiyetini yeterince ifade ettiği belirtilmektedir.²³ Öte yandan, ABD'nin enerji kaynaklarını kontrol altında bulundurmak üzere gerçekleştirdiği askeri konuşlanmaların yarattığı ikileme yönelik; ABD'nin gelecekteki petrol ihtiyacını karşılamak üzere hedef olarak belirlediği bölgelerdeki istikrarsızlık ve iç karışıklıklar ile sömürgeleşme korkusundan veya ABD'nin İsrail'e olan desteği gibi konulardan kaynaklanan güçlü Amerikan karşıtlığının, bu bölgelere yerleşen Amerikan gücü ile birlikte daha da yoğunlaşacağı ve gerilimi daha da artıracacağı, yani ABD'nin yabancı kaynaklı petrole bağımlılığının artmasının ABD'yi petrolün bulunduğu tedarik bölgelerine askeri güç göndermeye zorlarken, diğer taraftan da söz konusu bölgelerdeki Amerikan karşıtlığının daha da güçlenmesine neden olacağı ve Amerikan askeri varlığına yönelik riski artıracacağı değerlendirilmektedir.²⁴

ABD'nin İkinci Körfez Harekâtı'nı yaparak Irak'ı işgali ile aynı yıl, yani 2003 yılı, Ocak ayında dile getirilen öngörülerdeki, Irak petrol alanlarının etkin bir yönetimle ve yeterli finansman desteği sağlanması durumunda savaş öncesindeki kapasitesinin dört katından fazla bir üretim kapasitesine ulaşacağına ilişkin değerlendirmelerin²⁵, ABD tarafından gerçekleştirilen askeri müdahalenin zeminine yönelik bir gösterge olduğu ifade edilmektedir.²⁶

Bununla birlikte, dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld tarafından Aralık 2002'de yapılan basın açıklamasında, ABD'nin Irak'taki rejimin değiştirilmesi konusunda yaptığı baskının petrolle hiçbir ilgisinin bulunmadığını belirtmiş olması örneğinde olduğu gibi, Bush yönetiminin eski Irak lideri Saddam Hüseyin hakkında terörizm, kitle imha silahları ve insan hakları ihlallerine dair tüm yüksek sesli söylemlerine rağmen, yapılan açıklamalarda petrol konusuna neredeyse hiç değinilmediği, ancak Hükümetteki bir takım yetkililerin basına sızdırdığı

²³ Michael T. Klare, Blood For Oil: The Bush-Cheney Energy Strategy, *Socialist Register*, 2004, p.166-167, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://www.socialistregister.com/index.php/srv/article/viewFile/5816/2712>.

²⁴ Michael T. Klare, The Deadly Nexus: Oil, Terrorism, and America's National Security, *Current History*, December 2002, p. 414-420.

²⁵ James T. Bartis, Iraqi Oil and the Global Economy, *Albany Times Union*, 6 January 2003, erişim tarihi: 04 Ağustos 2018, <https://www.rand.org/blog/2003/01/iraqi-oil-and-the-global-economy.html>.

²⁶ Keskin, a.g.e., s.257.

bilgilerden Irak'ın işgalinden sonra Amerikan ordusunun uzunca bir süre daha Irak'ta kalmasının planladığının anlaşıldığı, daha 1999 yılında ABD Merkez Kuvvetler Komutanı General Anthony C. Zinni tarafından ABD Senatosu'na sunulan raporda; zengin petrol kaynakları ile Basra Körfezi'nin ABD'nin uzun vadeli çıkarları için hayati önemi haiz olduğunu ve ABD'nin bölgedeki kaynaklara doğrudan ve kesintisiz olarak erişiminin sağlanması gerektiğini belirttiği,²⁷ bu durumun ise Orta Doğu'daki güç dengelerini sil baştan değiştirebileceği belirtilmiştir. Ayrıca, her ne kadar ABD'nin 1970'lerden beri enerji tedarikinde kaynak çeşitliliğine gitmeye çalışmış olsa da Cheney başkanlığında oluşturulan NEPDG tarafından yayımlanan enerji politikası raporunda vurgulandığı üzere, Orta Doğu'nun ve özellikle de Basra Körfezi'nin mevcut petrol rezervleri bakımından gerek ABD için ve gerekse de diğer petrol ithalatçısı ülkeler için dünya genelindeki başlıca tedarik alanı olduğunun yadsınamayacağı, bu alan içinde de Irak'ın Suudi Arabistan'dan sonra rezervleri ile ön plana çıkan ikinci ülke olmasına karşın politik istikrarsızlık, iç çekişmeler ve Irak üzerinde uygulanan yaptırımlar nedeniyle muazzam miktarda yeraltı rezervlerine henüz ulaşamamış olduğu, diğer taraftan Rus Parlamentosu Savunma Komitesi Başkan Yardımcısı Aleksei Arbatov tarafından da ifade edildiği üzere; yeni Irak rejiminin mevcut petrollerini limitsiz bir şekilde satışa sunması halinde büyük oranda petrol ihracatına dayanan Rus ekonomisinin çökebileceğini, bu nedenle Rus (Lukoil), Çin (China's National Petroleum Corporation) ve Fransız (TotalFinaElf) şirketlerinin BM yaptırımlarının kaldırılmasını müteakip bölgede yerleşim için hazırlık yaptıkları, Irak'ın BM'nin üç daimi üyesi olan Rusya, Çin ve Fransa'ya petrol araştırmaları yönünde vermiş olduğu ayrıcalıklar ile kazanım elde etme çabalarının ABD ve İngiltere'nin karşı duruşları nedeniyle sonuç vermediği ve böylece Saddam Hüseyin'in iktidarda kaldığı sürece bir yandan Amerikan ve İngiliz şirketlerinin Irak'ta kabul edilmeyeceklerinin yanı sıra diğer yandan da devam eden BM yaptırımlarının Irak'ın petrol kaynaklarının kullanımını engelleyeceğinin görüldüğünü belirtilmektedir. Bu nedenle, ABD ve İngiltere için Irak'taki petrol rezervlerine ulaşmanın en kestirme yolunun Irak'ta rejim değişikliği yapılması olduğunu gören ABD Dışişleri Irak'taki ABD yanlısı muhalif gruplarla petrol ve doğal gaz ortak çalışma grubu kurulması amacıyla görüşmeler başlatmış, aynı zamanda ABD petrol şirketlerinin yetkilileri de benzer görüşmeler gerçekleştirmiş,

²⁷ James A. Paul, Iraq: The Struggle for Oil, *Global Policy Forum*, December 2002, erişim tarihi: 16 Ağustos 2018, <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/185/40471.html>.

bu görüşmelerin sonuçları, dönemin Irak Ulusal Kongresi Başkanı ve ABD yanlısı Ahmed Çelebi'nin sözlerine; "Geleceğin Irak demokratik hükümeti Irak halkını özgürlüğüne kavuşturduğu ve Saddam'dan kurtardığı için ABD'ye minnettar kalacaktır. Umuyoruz ki Amerikan şirketleri Irak'taki petrolün geleceği konusunda önemli ve lider bir rol oynayacaktır." şeklinde yansımıştır.²⁸

Irak'ın işgali sırasında CENTOM Komutanı General John Abizaid'in "Orta Doğu'daki dinamikler ve özellikle Irak Savaşı, petrolle sıkı sıkıya bağlıdır. Bunu gerçekten inkâr edemeyiz" sözleri Irak işgalinin perde arkasındaki asıl nedeni açıkça ortaya koyan üst düzey bir itiraf niteliği taşımaktadır. Benzer şekilde, savaş öncesinde, petrolün Bush yönetimince Irak'ta başlatılacak herhangi bir savaşın parçası olacağı, bunu inkâr etmenin ise gülünç olacağı, çünkü bir yanda Kuzey Kore nükleer füzelere sahipken ve yüz bin kişilik bir Amerikan ordusu bu silahların menzili içindeyken ve Kuzey Kore lideri kendi halkına Saddam'dan çok daha fazla zulmederken, Bush'un ekibinin Irak'a hava indirme tugayı gönderip Kuzey Kore'ye diplomatik bir nezaketle yaklaşıyor olmasının başka türlü açıklanamayacağı ifade edilmiştir.²⁹

1.2.2. Kyoto Protokolü

Kyoto Protokolü, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne³⁰ taraf olan devletlerce Sözleşme'ye Yönelik Protokol olarak 11 Aralık 1997'de Kyoto/Japonya'da düzenlenen konferansta kabul edilerek 16 Şubat 2005'te yürürlüğe

²⁸ Renner, a.g.e.

²⁹ Thomas L. Friedman, A War for Oil?, *The New York Times*, 5 January 2003, erişim tarihi: 04 Ağustos 2018, <https://www.nytimes.com/2003/01/05/opinion/a-war-for-oil.html>; Keskin, a.g.e., p.159.

³⁰ İklim Değişikliğine İlişkin BM Çerçeve Sözleşmesi (UN Framework Convention on Climate Change-UNFCCC), küresel ısınma tehlikesi karşısında 3-14 Haziran 1992'de Rio de Janeiro/Brezilya'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (UN Conference on Environment and Development-UNCED) kabul edilmiş olup, hâlihazırda dünya çapında toplam 197 ülke Sözleşme'ye taraftır. Sözleşme hakkında detaylı bilgi için bkz. <https://unfccc.int/process/the-convention/history-of-the-convention#eq-2> ve <https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/status-of-ratification>, Sözleşme metni için bkz. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>, erişim tarihi: 30 Temmuz 2018. ABD Sözleşme'yi 12 Haziran 1992 yılında imzalamış, 15 Ekim 1992 yılında onaylayarak taraf olmuştur. Sözleşme'ye taraf devletlerin imza, onay ve katılım durumları için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-7&chapter=27&Temp=mtdsg3&clang=_en, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018.

girmiştir.³¹ ABD Kyoto Protokolü'nü 12 Kasım 1998 yılında imzalamış olmasına rağmen, Bush tarafından 28 Mart 2001'de yapılan açıklamada Protokol'ün ABD tarafından onaylanmayacağı açıklanmış, bu nedenle Anlaşma'daki hükümlerin ABD'yi bağlayıcı nitelik taşımadığı, uygulanması halinde bunun ABD ekonomisi için olumsuz sonuçları olacağı, ülke içindeki enerji fiyatlarında artışa neden olacağı belirtilmiştir. ABD'nin bu kararı, UNFCCC'deki görüşmeleri olumsuz etkilediği gibi, Çin, Hindistan, Japonya ve Brezilya gibi CO2 emisyonu bakımından dünyanın ilk sıralarında bulunan ülkelerin Protokol'ün bağlayıcı hükümlerine uyma konusunda isteksiz bir tutum sergilemelerine neden olmuştur.³²

Kyoto Protokolü, insanoğlunun aktivitelerinden kaynaklanan ve sera etkisine neden olan gazların iklim sistemi üzerindeki zararlı etkilerinin stabilize edilmesi temeli üzerine kuruludur. Bu kapsamda, Anlaşma'ya taraf olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında işbirliği ile enerjinin etkin kullanımının geliştirilmesini hedeflemekte, bu doğrultuda gelişmiş ülkelere teknoloji transferini ve finansal desteği içermektedir. Enerji kullanımındaki etkinliğin artırılması güçlü finansal kaynaklar gerektirdiğinden, yalnızca ekolojik koruma tedbirleri ile değil, aynı zamanda ekonomik tedbirlerle başarılabilecek bir olgu olarak değerlendirilmekte, bu açıdan Kyoto Protokolü çevre konusundaki amaçların yanı sıra ekonomik amaçlara ulaşılması için de bir araç olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan, enerjinin etkin kullanımı; doğal kaynakların rasyonel kullanımını, ülke içi kaynaklar ile ithal edilen enerji arasındaki dengenin sağlanmasını, yenilenebilir ve alternatif enerji kaynaklarının kullanımının artırılmasını, üretim ve nihai tüketim arasındaki verimliliğin artırılmasını kapsamaktadır.³³

³¹ Kyoto Protokolü'ne hâlihazırda dünya genelinde 192 devlet taraftır. Protokole ilişkin detaylı bilgi için bkz. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-kyoto-protocol/what-is-the-kyoto-protocol/what-is-the-kyoto-protocol>, Protokol metni için bkz. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>, erişim tarihi: 30 Temmuz 2018.

³² Kyoto Protokolü'ne taraf devletlerin imza, onay ve katılım durumları için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-a&chapter=27&clang=_en, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018; European Parliament, *U.S. Climate Change Policy*, Analysis Document, 2015, s.19; Riley Beggin, *The Last Time a US President Dumped a Global Climate Deal*, abc News, 01 June 2017, erişim tarihi: <https://abcnews.go.com/Politics/time-us-president-dumped-global-climate-deal/story?id=47771005>.

³³ Mirjana Golusin and Olja Munitlak Ivanovic, Kyoto Protocol Implementation, *Energy Policy*, Vol. 39, 2011, p.2800-2801.

Öte yandan, ABD'nin Protokol'ü onaylamaktan çekilmesinin Protokol'ün beklenen sonuçlarına ulaşılmasında olumsuz etkileri olacağı kabul edilmekle birlikte, yine de dünya çapında göreceği desteğin yadsınamayacağı, ülkelerin çoğunluğu tarafından desteklenmeye devam edeceği, Anlaşma'nın özellikle Batı Avrupa ve Eski Sovyetler Birliği üyelerini rahatlatan önemli bir hükmü olarak, emisyon oranlarındaki azalmayı sonraki yıllara bölme seçeneği sunması gibi esnek bir yapısının bulunduğu, gelişmiş ülkeler arasındaki dayanışmanın artırılması yoluyla ABD'nin Protokol'ün uygulanmasına katılmaması nedeniyle oluşabilecek ekonomik yükün azaltılmasının mümkün olduğu, ABD'deki özellikle enerji alanında yapılan yeni yatırımlar dikkate alındığında ABD Protokolü uygulamasa bile ilk etapta CO2 emisyon miktarında özellikle 21. yy.'ın ilk çeyreğinden sonra göreceli bir düşüş görüleceğinin öngörüldüğü, bu durumun da Protokol'ün amaçlarına uygun olarak diğer ülkelerin de Protokol kapsamındaki taahhütlerine uymaları doğrultusunda olumlu bir etki yaratacağı değerlendirilmekte,³⁴ ancak bunun yanında özellikle AB ve Japonya'nın CO2 emisyonu azaltım gayretleri nedeniyle oluşacak ilave maliyetlerin ekonomik büyümeye etkisi bağlamında kısa vadede ABD karşısındaki rekabet edebilirliklerini korumada güçlük çekecekleri, Rusya'nın ise nispeten olumsuz etkilenmeyeceği ifade edilmektedir.³⁵ Ayrıca, ABD'nin Protokol'den çekilmesinin, iklim değişikliğinin önlenmesi ve CO2 emisyonunu azaltılması konusunda yürütülen teknolojik araştırma ve geliştirme çabalarını kısa vadede olumsuz etkileyeceğinden endişe edilmekle birlikte, ancak orta ve uzun vadede özellikle küresel çapta CO2 oranının düşürülmesinin kayda değer bir başarı sergileyememesi halinde teknolojik gelişmelere yeniden ağırlık verileceği öngörülmektedir.³⁶

³⁴ Alan S. Manne and Richard G. Richels, US Rejection of the Kyoto Protocol: The Impact on Compliance Costs and CO2 Emissions, *Stanford University Energy Modeling Forum*, September 2001, p.1-2.

³⁵ Hiroshi Hamasaki, *The Economic and Environmental Impact of the US Withdrawal from the Kyoto Protocol*, Fujitsu Research Institute Economic Research Centre, Tokyo/Japan, January 2002, s.1-2; Athanasios Dagoumas, Grigoris Papagiannis and Petros Dokopoulos, An Economic Assessment of the Kyoto Protocol Application, *Energy Policy*, Vol. 34, No. 1, February 2006, p.26.

³⁶ Barbara Buchner, Carlo Carraro and Igor Cersosimo, Economic Consequences of the US Withdrawal from the Kyoto/Bonn Protocol, *Climate Policy*, Vol. 2, Issue: 4, 2002, p.273.

1.3. Obama Dönemi (2009-2016) ABD Enerji Politikası ve Ön Plana Çıkan Gelişmeler

Eski ABD Başkanı Barack Obama 24 Ocak 2012 tarihinde Beyaz Saray'da yaptığı Ulusa Sesleniş Konuşması'nda; ABD'nin uluslararası alanda diğer ülkelerle zorlu bir mücadele ortamında yer aldığını ve bu mücadelede lider konuma gelmesi gerektiğini vurgulamış, sözlerinde Amerikan menşeli enerji sektörünün dünyanın en yenilikçi enerji sektörü olduğunu ve geçmiş üç yıllık süreç içinde toplamda milyonlarca hektarlık bir arazide petrol ve doğal gaz araştırması yapıldığını, ayrıca Amerikan petrol üretiminin geçmiş sekiz yıllık dönemdeki en yüksek noktasına ulaştığını ve 2011 itibariyle ABD'nin yabancı petrol kaynağına geçmiş 16 yıla göre en az ihtiyaç duyduğu dönemi yaşadığını belirterek, konuşmasını yaptığı günden itibaren açık deniz alanlarındaki potansiyel petrol ve doğal gaz rezervlerinin % 75'inden fazlasının araştırmaya açılması direktifini vermiştir.³⁷

Bunun yanında Obama, ABD'nin enerji siyasetinin, sahip olunan tüm kullanılabilir enerji kaynaklarının daha temiz, daha ucuz ve yeni istihdam yaratacak şekilde işler hale getirilmesi üzerine kurulu olduğunu ifade etmiş, ABD'nin gelecek 100 yıl boyunca kendi kendine yetecek doğal gaz rezervine sahip olduğuna atıfta bulunularak, çevrenin korunması ile ekonomik gelişim arasında bir tercih yapmak zorunda bulunulmadığını vurgulamış, bu çerçevede daha temiz ve daha ucuz olan doğal gazdan elde edilen enerjinin geliştirilmesi doğrultusunda kendi yönetiminin mümkün olan tüm adımları atacağını, böylelikle 2020 yılı sonuna kadar 600.000 kişi için ilave istihdam imkânı da yaratılacağını belirtmiştir.

Obama'nın konuşmasında dikkat çeken başlıca iki husus daha bulunmaktadır. Obama, doğal gazdan elde edilen enerjinin artırılması yönündeki ifadelerinde, kaya gazına gönderme yaparak, ABD'nin 30 yıldan uzun bir süredir kamu yatırımları ile sürdürdüğü teknoloji geliştirme çalışmaları neticesinde, yeraltındaki kaynaklardan kaya gazı elde edilmesinin mümkün hale getirildiğini, bu durumun da yeraltı enerji kaynakları konusunda yeni fikirler geliştirilmesi anlamında kamu desteğinin önemini

³⁷ Barack Obama, *Remarks by the President in State of the Union Address*, The White House Office of the Press Secretary, 24 January 2012, erişim tarihi: 29 Haziran 2018, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/01/24/remarks-president-state-union-address>.

orta koyduğunu ifade etmiş, diğer yandan devletin yaptığı yatırımlar ile yürütülen güneş enerjisi ve rüzgârdan elde edilen enerjiye yönelik geliştirme çalışmaları sayesinde, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının ülke çapında iki katına çıktığını, ABD'nin yenilenebilir enerji kaynaklarında kullanılan bataryaların üretiminde dünya lideri haline geldiğini, bu endüstriyi Çin'e ya da Almanya'ya bırakmayacağını, ABD vatandaşlarından toplanan vergilerin, geçmiş 100 yıl boyunca yapılanın aksine, bundan böyle petrol şirketlerini desteklemek yerine temiz enerji kaynaklarından faydalanılması ve iklim değişikliğiyle mücadele için kullanılacağını, bu yönde ABD Savunma Bakanlığı'nın da dünyanın en büyük enerji tüketicisi kurumu olarak kendisine destek sunduğunu belirtmiştir.

Ülke çapında ilave istihdam sağlaması, Amerikan vatandaşlarının ısınma ve elektrik giderlerini azaltması ve ABD sanayisinin sürdürülebilir çevre anlayışıyla gelişmesini sağlaması bakımından Obama'nın büyük önem verdiği doğal gaz üretiminin artırılması amacı ve 2010 yılından 2015 yılına kadar ABD doğal gaz ihracatının iki katına çıkarılması hedefine yönelik izlenen politika, Obama'nın 6 Kasım 2012 tarihindeki başkanlık seçimlerinden galip çıkmasıyla birlikte kararlılıkla devam ettirilmiş ve 2013 Haziran'ında sonuç vermeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak da ABD'nin doğal gaz ve petrol ihracatı Ocak 2010 tarihine göre toplamda % 68,3 seviyesinde artış kaydetmiştir.³⁸

Obama'nın 25 Haziran 2013 tarihinde Georgetown Üniversitesi'nde "iklim değişikliği" üzerine yaptığı konuşmada; fosil yakıtların tüketimi nedeniyle atmosfere salınan karbondioksit nedeniyle yeryüzünün bir ısı kapanı haline geldiğine atıfla, atmosferdeki ortalama ısının 2012 yılında ABD tarihindeki en yüksek seviyesine ulaştığını belirterek konuşmasını yaptığı gün itibarıyla iklim değişikliği ile mücadele konusunda ABD'nin küresel bir lider olmasını amaçlayan, güvenli enerji geleceği stratejisi temelindeki yeni Ulusal İklim Eylem Planı'nı duyurmuştur. Müteakiben, bu planın kendi idaresi tarafından gerçekleştirilen çalışmalar ile önceki yıldan başlayarak uygulamaya geçirilmiş olduğunu, bu kapsamda sera etkisi yaratan gazların (kloro-floro karbon) atmosfere salınım oranının 2020 yılı sonuna kadar 2005

³⁸ Laura Alfaro, Richard H.K. Vietor, Hilary White, a.g.e., p.2; James Politi, US Energy Boom Helps Fuel Barack Obama's Export Goal, *Financial Times*, 18 August 2013, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, <https://www.ft.com/content/0db6b1ca-081e-11e3-badc-00144feabdc0#axzz2cR67vUOB>.

yılına göre % 17 oranında azaltılmasının amaçlandığını, bu amaç doğrultusunda güneş ve rüzgârdan elde edilen enerjinin iki katına çıkarıldığını ifade etmiştir. Ayrıca, ABD'nin tüketimine göre çok daha fazla enerji üretebilir hale geldiğini, petrol üretiminin petrol ithalatını aştığını, doğal gaz üretiminde dünyadaki tüm ülkelerin önüne geçtiğini, böylece ABD'nin artık enerji üreten bir ülke haline geldiğini, bu gelişmelerin ABD ekonomisini büyütürken yeni istihdam imkânı sağladığını, atmosfere salınan karbon kirliliğinin 20 yıllık süreç içindeki en düşük seviyeye geldiğini, 2006'dan beri dünyadaki hiçbir ülkenin karbon salınımını ABD'nin yaptığı kadar azaltmayı başaramadığını belirtmiştir. Obama konuşmasının devamında iklim değişikliği yönelik çözümlerin Kongre çatısı altında tarafsız bir şekilde üretilmesi için girişimde bulunduğunu, bu kapsamda daha fazla temiz enerji kullanımına geçiş ve ekonomik faaliyetlerde enerji tasarrufu sağlamayı amaçladıklarını, diğer taraftan ABD EPA, ABD'deki fabrikaların o güne kadar herhangi bir sınırlaması bulunmayan çevreye yaydıkları karbon ağırlıklı gazların limitlerini belirlemesi için direktif verdiğini, düşük karbon içerikli temiz enerji kullanımının ABD ekonomisinin gelecek on yıllar boyunca büyümesi için gerekli bir mekanizma olacağını, bu mekanizmayı kurmayı gelecek nesiller için kendisinin ve yönetiminin görevi olarak kabul ettiğini, fosil yakıtların kullanımından temiz enerjiye geçişin belirli bir zamana yayılarak gerçekleştirileceğini, bu açıdan ABD'nin enerji stratejisinin daha fazla petrol üretimi gibi bir amacın çok ötesinde olması gerektiğini, ABD'nin doğal gaz üreticisi olarak pozisyonunu güçlendirmesi gerektiğini, çünkü doğal gazın en azından orta vadede güvenli, daha ucuz ve karbon emisyonunu düşüren bir enerji kaynağı olduğunu, geçmiş 4 yıl içinde ABD'nin rüzgâr ve güneşten elde ettiği elektrik enerjisini iki katına çıkardığını, böylelikle 15 milyon evin elektriğinin rüzgâr türbinlerinden karşılandığını ve güneş panellerinden elde edilen enerjinin birkaç yıl öncesine göre 4 kat daha fazla olduğunu, Çin ve Almanya'nın da temiz enerji kullanımındaki yarışın içinde bulunduğunu ancak bu yarışın ABD'nin kazanacağını, yeni Enerji Eylem Planı çerçevesinde ABD İçişleri Bakanlığına 2020 yılına kadar kamudaki enerji kullanımının yenilenebilir enerjiye dönüştürülmesi talimatı verdiğini, bunun yanında kamuda, özel sektörde ve günlük yaşamda enerji tasarrufunun karbon salınımını azaltan diğer bir faktör olduğunu, ABD'nin karbon emisyonunun önceki yıl itibarıyla düşüş göstermiş olmasına rağmen dünya genelindeki karbon salınımının aynı yıl dünya tarihindeki en yüksek değerine ulaştığını, eylem planının son kısmında iklim değişikliği ile mücadelede konusundaki

uluslararası çabalara ABD'nin liderlik etmesinin yer aldığını, bu maksatla temiz enerji kaynaklarının kullanımına geçiş yapan ülkelere bu konuda destek olmak amacıyla ABD özel sektörüne bu ülkelerle işbirliği yapması ve bilgi paylaşımına giderek projeler geliştirmesi için milyarlarca Dolarlık kaynak ayrıldığını, tüm devletleri ülkelerinde yeni kömür tesisleri açmamaya davet ettiğini, ABD yönetiminin çevre korumaya ve temiz enerji kullanımına yönelik ürün ve hizmetlerin dünya çapında serbest ticaretinin sağlanması amacıyla diğer ülkelerle görüşmelere başlayacağını, dünyada ilk kez dört yıl önce Kopenhag'da ABD'nin büyük ekonomilere sahip ülkelerle birlikte 2020 yılına kadar atmosfere karbon salınımını sınırlayacak bir anlaşma üzerinde uzlaşmaya vardığını ve iki yıl önce (2011'de) tüm ülkelerce uygulanacak küresel nitelikli bir anlaşma yapmak üzere bir karara varıldığını³⁹ açıklamıştır. Obama, söz konusu konuşmasında, birkaç yıl önce gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti esnasında gençlere yönelik yaptığı konuşmada aldığı ilk sorunun iklim değişikliği ile mücadele ve ABD'nin bu konudaki rolü üzerine olduğunu vurgulayarak, ABD gibi emsalsiz bir ekonominin ve aynı zamanda atmosfere salınan karbon miktarı açısından dünyada Çin'den sonra ikinci sırada gelen ülkesinin, iklim değişikliği ile mücadelede hayati bir rolü olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, iklim değişikliği ile mücadelenin Cumhuriyetçi veya Demokrat şeklinde parti ayrımı yapılmaması gereken bir konu olduğunu ifade ederek, kendisinden önce gelen Cumhuriyetçi başkanlardan Richard Nixon'un EPA'nın kurucusu olduğunu, George H.W.Bush'un ise ABD başkanları arasında ilk kez; insanoğlunun gerçekleştirdiği faaliyetlerin daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde gezegenin atmosferini değiştirmekte olduğunu deklare ederek iklim değişikliği ile mücadelede ilk adımları attıklarını ifade etmiştir.⁴⁰

Obama'nın yukarıda açıklanan konuşmalarında Obama Yönetimi tarafından uygulanan ABD enerji politikaları ile bu politikalara dair başlıca ilkeler ile bu politikalara zemin oluşturan gerekçeler belirtilmiştir. Bununla birlikte, esasen söz

³⁹ Obama'nın konuşmasında belirttiği küresel nitelikli anlaşmaya ilişkin çalışmalar, 5 Ekim 2015 tarihinde BM çatısı altında imzalanarak 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe giren Paris Anlaşması'nın temellerini oluşturmaktadır.

⁴⁰ Barack Obama, *Remarks by the President on Climate Change*, The White House Office of the Press Secretary, 25 June 2013, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/06/25/remarks-president-climate-change>.

konusu politikalar, Obama'nın başkanlık görevini devralmasının hemen ardından ABD Hükümet politikası olarak uygulamaya geçirilmiş olup, bununla ilgili olarak ABD DOE tarafından ABD NPC'ne⁴¹ 16 Eylül 2009 ve 30 Nisan 2010 tarihlerinde gönderilen yazılarda; ABD'nin temel politikasının yabancı kaynaklı petrol tedarikine yönelik aşırı bağımlılıktan ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden doğabilecek ekonomik ve stratejik risklere karşı ABD halkının korunması olduğu, tüm enerji kaynaklarının düşük karbon salınımı sağlayacak ve daha sürdürülebilir enerji çeşitliliği elde edilecek şekilde yeniden gözden geçirilmesi gerektiği, sera etkisine neden olan karbon gazlarının, enerji sektörlerinin tamamında 2005 yılındaki değerlere göre 2020 yılına kadar % 17 ve 2050 yılına kadar da % 80 oranında azaltılması için Obama'nın diğer ülke liderlerine ABD'ye katılmaları yönünde çağrıda bulunduğu, bu konudaki teknolojik ilerleme ve yenilikler bağlamında ABD'nin dünyaya liderlik edeceği, ayrıca ABD'nin kendi enerji kaynakları ile kendi ihtiyacını tamamen karşılayabilir hale gelmesinin yakın bir gelecekte mümkün görüldüğü ifade edilmektedir.⁴²

Bunun yanında, ABD'nin geçtiğimiz on yıllar boyunca bir hayal ürünü olarak görülen enerji alanındaki bağımsızlığına yönelik söylemlerin, petrol ve doğal gaz üretiminde diriliş olarak adlandırılabilir büyük artış sayesinde, gerçekleşmesi mümkün görülen bir duruma geldiği, IEA tarafından ABD'nin petrol üretiminde 2020 yılına kadar Suudi Arabistan'ı geçebileceğine dair öngörüler gerçekleşse de gerçekleşmese de ortaya çıkan bu durumun, ABD'nin mali gücünü değiştirmekle kalmayıp uluslararası ilişkileri ve küresel enerji görünümünü de etkilediği belirtilmektedir. Ayrıca, ABD'nin pek yakında LNG ihracat eden ülkeler arasında da yer alacağı vurgulanarak, enerji konusundaki bu gelişmelerin 2008 yılında Obama'nın başkanlığı devraldığı dönemde ve ondan öncesinde de kesinlikle öngörülemeyen konular olduğu, zira enerji alanında ABD'nin kendi kendine yetebilir

⁴¹ NPC, 1946 yılında Başkan Truman'ın teklifi üzerine Federal Hükümet tarafından yetkilendirilerek İçişleri Bakanlığı tarafından kurulan, ancak özel sektör tarafından finanse edilen danışma kurumudur. 1977 yılında ABD Enerji Bakanlığı'nın kurulması ile işlevlerini Bakanlığa bağlı olarak yürütmeye başlamıştır. NPC'nin başlıca görevleri petrol, doğal gaz ve bu endüstrilerdeki gelişmeler hakkında bilgi ve tavsiyeleri raporlar halinde Enerji Bakanına sunmak şeklinde sıralanmakta, bu görevler her ne kadar özel sektör tarafından finanse edilse de kamu hizmeti olarak nitelendirilmektedir. NPC'ye ilişkin detaylı bilgi için bkz. <https://www.npc.org/>, erişim tarihi: 30 Haziran 2018.

⁴² NPC, *Reports*, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, https://www.npc.org/reports/NARD/NARD-Appendix_A.pdf.

hale gelmesinin 1973 yılındaki petrol krizi esnasında ilk kez Başkan Nixon tarafından söylenen ve daha sonraki başkanlar tarafından da tekrar edilen ancak bir türlü gerçekleştirilemeyen vaatler silsilesi olduğu, Obama'nın göreve geldiği dönemde ABD'nin özellikle petrolde daha fazla dışa bağımlı bir enerji tedarikçisi olacağını öngörüldüğü ifade edilmektedir. Diğer yandan, ABD'nin doğal gaz üretiminde Rusya'yı geçmesi ise hidrolik çatlatma ve yatay sondaj teknolojileri yoluyla gerçekleştirilen 'kaya gazı devrimi'ne, böylelikle kaya gazının ABD'nin toplam doğal gaz üretimi içindeki payının on yıl içinde % 2'den % 37'ye çıkmasına bağlanmaktadır. Bu gelişmelere ilişkin yapılan jeopolitik değerlendirmelere göre; ABD'nin petrol ve doğal gaz üretim artışının dünya enerji görünümü üzerindeki ve jeopolitik alandaki dengeleri değiştiren etkileri üç farklı açıdan ele alınmakta, ilk olarak ABD'nin Suudi Arabistan'la birlikte artan petrol üretiminin petrol pazarında İran petrolünü dengeleyen bir etki yarattığı, bu durumun da İran üzerinde uygulanan yaptırımların bir sene öncesine göre daha etkili olmasını sağladığı, ikinci olarak Orta Doğu'nun yalnız bir şekilde yalnızca ABD'nin enerji ithalat alanı olarak düşünülmemesi gerektiği, öyle ki ABD'nin bölgeden ithal ettiği petrolün kendi ihtiyacının yalnızca % 12'sine denk geldiği, ABD'nin bölgeye olan ilgisinin bundan daha önemli olan nedeninin ise dünya ekonomisinin dengede kalmasını sağlayan tedarik zincirindeki ulaşılabilirliğin ve istikrarın korunması gerekliliğinden kaynaklandığı, çünkü her şeyden önce küresel pazarda fiyatların yükselmesini tetikleyebilecek herhangi bir kesintinin ABD'yi de doğrudan etkileyeceği, üçüncü olarak da ABD'nin petrol üretimindeki artış nedeniyle küresel petrol pazarında oluşan yeni dengenin petrol açısından Orta Doğu'ya giderek artan bağımlılığı olan Çin'in Orta Doğu'da ABD tarafından sağlanacak bölgesel güvenlik ve istikrar ortamına daha fazla ihtiyaç duyacağı, bu bakımdan petrol hatlarının güvenliği konusunda 21. yy.'ın iki dev ekonomisi olan ABD ve Çin'in birbirleriyle daha yakın işbirliğine gitmesinin bir zorunluluk haline geldiği belirtilmektedir.⁴³ ABD'nin İran'a yönelik yaptırımları konusunda yapılan tespitlerin, özellikle Trump'ın başkanlık koltuğuna oturmasını takip eden son dönemde İran'a yönelik cüretkar yaptırımlar ile kendisini gösterdiği, diğer yandan Çin ile başlayan ve giderek kızışan 'ticaret savaşları' kapsamında, ABD'nin Orta Doğu üzerinde güvenlik tekeline dönüşen

⁴³ Daniel Yergin, US Energy is Changing the World Again, *Financial Times*, 16 November 2012, erişim tarihi: 07 Ağustos 2018, <https://www.ft.com/content/b2202a8a-2e57-11e2-8f7a-00144feabdc0>.

askeri varlığı ve baskısının, Çin'in enerji arz güvenliği bağlamında ABD'nin Çin'e karşı elini kuvvetlendiren bir etken olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.

1.3.1. Kaya Gazı Arzındaki Gelişmeler

Obama'nın konuşmalarında vurguladığı hususlar, ABD'nin enerji politikasındaki yeni yönelimi sergilemektedir. Buna göre çevreye duyarlı, iklim değişikliğiyle mücadeleye odaklanan, sürdürülebilir bir enerji arzının gerçekleştirilmesi hedeflenmiş, bu çerçevede kaya gazını da kapsayan doğal gaz ile yenilenebilir enerji kaynaklarının araştırılması, kullanılabilir hale getirilmesi ve dünyada bu konuda lider durumuna gelinmesi hedeflenmiştir. **“Kaya Gazı Devrimi”** olarak adlandırılan dönemin yaşandığı bu süreçte, kaya gazı araştırmaları ve işletilmesi konusunda ABD Federal Hükümetinin büyük desteğini alan Mitchell Energy'nin sahibi George Mitchell, ABD topraklarında hidrolik çatlatma yöntemiyle kaya gazı çalışmaları yapılması konusunda önde gelen isim olmuştur. George Mitchell ve 2002 yılından 2013'ün sonuna kadar New York Belediye Başkanı olan Michael R. Bloomberg, ABD'nin kaya gazına ilişkin politikasını “kaya gazı üretimi, ABD enerji sektöründe nesiller boyunca gerçekleştirilmiş olan en önemli gelişmedir” şeklinde ifade etmişler ve ABD'nin doğal gaz üretim artışına paralel olarak kömürün yakılması ile enerji üretimi yapan sanayi tesislerinin kapatılacağını böylelikle iklim değişikliği ile mücadeleye önemli katkı sağlanacağını vurgulamışlardır.⁴⁴ George Mitchell'in elde ettiği başarı, çok sayıda yatırımcının sektöre girişini tetiklemiş ve ABD'nin birçok bölgesinde tespit edilmiş şeyl formasyonlarında üretim gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 2010 yılı itibarıyla geleneksel olmayan hidrokarbon kaynakları için kazılan kuyu sayılarına bakıldığında, tüm dünyada açılan kuyuların yaklaşık % 99'unun ABD'de açıldığı görülmektedir.⁴⁵

⁴⁴ Michael R. Bloomberg and George P. Mitchell, Fracking is Too Important to Foul Up, *Washington Post*, 23 August 2012, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, https://www.washingtonpost.com/opinions/fracking-is-too-important-to-foul-up/2012/08/23/d320e6ee-ea0e-11e1-a80b-9f898562d010_story.html?noredirect=on&utm_term=.ba21686bac97; Jesse Bogan, The Father of Shale Gas, *Forbes*, 16 July 2009, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, <https://www.forbes.com/2009/07/16/george-mitchell-gas-business-energy-shale.html#4d0236596654>.

⁴⁵ Özgür Demirtaş, Enerji Piyasasındaki Son Gelişmeler ve Kaya (Şeyl) Gazı. İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü Yayını, Haziran 2013, s.11, erişim tarihi: 14 temmuz 2018, https://ekonomi.isbank.com.tr/userfiles/pdf/ar_06_2013.pdf.

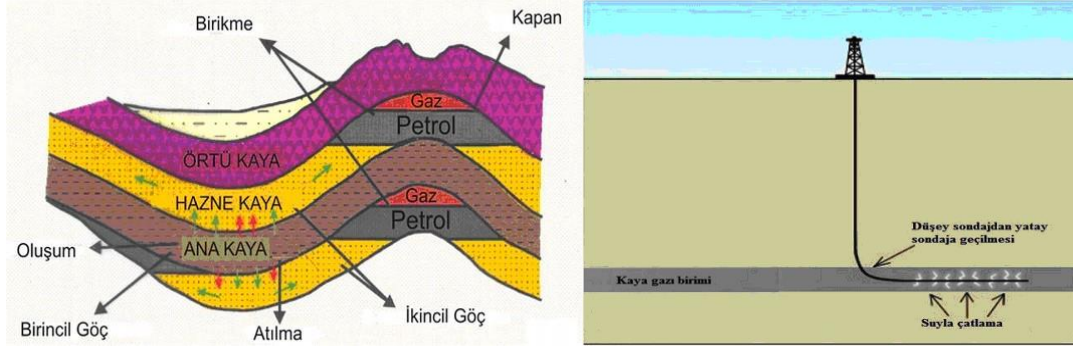
Obama yönetiminin sürdürülebilir çevre prensibi odaklı doğal gaz üretimine yönelik girişimlerinin ve teşviklerinin bir sonucu olarak, 2000 yılındaki kaya gazı üretimi yalnızca 0.39 Tcf olan ABD'nin, 2010 yılında üretimini 4.87 Tcf'ye ulaştırması ve ülkedeki toplam gaz üretiminin % 23'ünü kaya gazından elde etmesi, tüm dünyanın dikkatinin yeni alternatif enerji kaynağı olarak kaya gazına yönelmesine neden olmuştur. ABD'de ithal gaza olan ihtiyacın giderek azalmasıyla birlikte gaz fiyatlarının düşmesi, yalnızca ABD'yi değil, tüm dünyayı etkileyen bir gelişme olarak tarihe geçmiştir. EIA'nın çalışma raporlarında yüksek kaya gazı potansiyelinin sadece ABD ile sınırlı olmadığı, dünya genelinde 32 farklı ülkede ve 48 havzada 5750 Tcf'ye ulaşan üretilabilir rezerv bulunduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı, dünyadaki konvansiyonel gaz rezervlerinin uzun vadede sadece bazı Orta Doğu ülkeleri ile Rusya'da kalacağına yönelik geçmiş dönem varsayımları dikkate alındığında, kaya gazının bu denklemi kökten değiştirecek ve uluslararası ekonomiyle birlikte uluslararası politikayı da etkileyecek yeni bir enerji kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁶

Obama döneminde temiz enerji kaynaklarının kullanımına öncelik verilmesi ve ülkenin enerji politikasının bu yönde şekillenmesi ile beraber kaya gazının da içinde olduğu doğal gaz üretim ve kullanımında yaşanan artışın yanında yeni teknolojilerin kullanımıyla, kaya gazının çıkarıldığı jeolojik alanlardan benzer yöntemler kullanılarak “*tight oil (shale oil-kaya petrolü)*” olarak adlandırılan ham petrol üretimine de başlanmış, bu dönemde 2012 yılı itibarıyla ABD'nin toplam petrol üretiminde günlük yaklaşık bir milyon varil artış sağlanmış, bu artış değeri ise ABD petrol üretim tarihine bir rekor olarak geçmiştir.⁴⁷ Kaya gazı ve kaya petrolünün jeolojik formasyonu ile suyla çatlatma yöntemi kullanılarak elde edilmesi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.⁴⁸

⁴⁶ M.Namık Yalçın, Kaya Gazı (Shale Gas), *Doğalgaz Dergisi*, Sayı: 175, Kasım-Aralık 2012, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, http://www.dogalgaz.com.tr/yayin/219/kaya-gazi-shale-gas_6551.html#WzfzBdIzbiU.

⁴⁷ BP, Oil Production, *Statistical Review of World Energy*, June 2013, 67. Ed., erişim tarihi: 28 Haziran 2018, <http://large.stanford.edu/courses/2013/ph240/lim1/docs/bpreview.pdf>; Laura Alfaro, Richard H.K. Vietor, Hilary White, a.g.e., s.2.

⁴⁸ Yalçın, a.g.e.

Şekil 1.1. Kaya Gazı ve Kaya Petrolünün Jeolojik Formasyonu ile Suyla Çatlatma Yöntemi

ABD doğal gaz üretimindeki artış, ABD'deki doğal gaz fiyatlarını düşürmüş, 2013 yılına gelindiğinde 1000 cf hacmindeki doğal gaz Avrupa'da 12 \$, Asya'da ve Japonya'da 18 \$ iken ABD'de 3 \$ seviyesine gerilemiştir. Bu durum, büyük enerji şirketlerinin ABD kaynaklı doğal gazı işletme ve ihraç etmeye yönelik girişimlerini artırmalarına neden olmuştur.⁴⁹ Yukarıda bahsedilen yeni teknolojilerin kullanımıyla elde edilen kaya gazı, 2015 yılına gelindiğinde ABD'yi dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi konumuna getirmiş, 2015 yılı sonunda dünyadaki toplam doğal gaz üretiminin % 22'si ABD tarafından gerçekleştirilmiş ve ABD'nin yıllık toplam 29 Tcf olan doğal gaz üretiminin yarısından fazlasına karşılık gelen 15 Tcf'lik miktarını kaya gazı oluşturmuştur.⁵⁰

Kaya gazının çıkarılması esnasında çevreye verilebilecek zararlara yönelik ortaya atılan ve çalışmanın önceki bölümünde değinilen görüşlere karşı ise 2016 yılı sonunda EPA tarafından yayımlanan raporda, ancak uygun olmayan yöntemler kullanılması ve çatlatma işlemleri için kullanılan suyun doğrudan yer altı suları ile karışacak şekilde boşaltımı halinde çevreye zarar verilebileceği belirtilmiştir.⁵¹

⁴⁹ Laura Alfaro, Richard H.K. Vietor, Hilary White, a.g.e., p.2; Ernst&Young (EY), *2013 and 2014 US Investment Monitor*, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, <https://www.ey.com/us/en/services/tax/state-and-local-tax/2013-us-investment-monitor>.

⁵⁰ BP, *Statistical Review of World Energy*, June 2016, 67. Ed., erişim tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf>; EIA, EIA, *US Shale Gas Production (2007-2016)*, erişim tarihi: 11 Ağustos 2018, https://www.eia.gov/dnav/ng/hist/res_epg0_r5302_nus_bcfa.htm.

⁵¹ EPA, *Study of Hydraulic Fracturing and Its Potential Impact on Drinking Water Resources*, erişim tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://cfpub.epa.gov/ncea/hfstudy/recordisplay.cfm?deid=332990>.

1.3.2. Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı Alanındaki Gelişmeler ve Paris Anlaşması

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı alanındaki yatırımlar için 2012 yılı ABD’de yeşil ekonomiye yönelik tarihi bir yıl olmuş, ABD çapındaki rüzgâr ve güneş enerjisi terminallerinin kurulumu için yapılan toplam yatırım miktarı 35 milyar \$’a ulaşmış, 2013 yılında bu miktar 15 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiş, yenilenebilir enerjiye yönelik tüm bu yatırımların finansmanı hükümet politikası olarak DOE tarafından büyük oranda desteklenmiştir.⁵²

UNFCCC üzerine bina edilen ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda tüm devletleri bir araya getirerek, gelişmekte olan ülkelere bu konuda desteğin artırılmasını amaçlayan Paris Anlaşması, 12 Aralık 2015 tarihinde BM’de kabul edilmiş ve 04 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁵³ Hâlihazırda anılan Sözleşmesi’ye taraf olan 197 devletin 179’u Paris Anlaşması’na taraftır. ABD Anlaşmayı 22 Nisan 2016 tarihinde imzalamış ve 03 Eylül 2016 tarihinde onaylayarak taraf olmuştur.⁵⁴

BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’un, insanlık için muazzam bir zafer olarak nitelendirdiği Paris Anlaşması, bir taraftan devletlerin iç politikalarında ve iç işleyişlerindeki uygulamalarını esas kabul ederken, diğer taraftan da iklim değişikliği ile mücadele konusunda kendilerince tespit ve taahhüt edilen uygulamaları kabul etmektedir. Bu kapsamda, devletlerin gönüllü olarak yapacakları katkıya istinaden uluslararası alandaki karşılaştırma ve gözden geçirmeler Anlaşma’nın genel

⁵² Yalçın, a.g.e.; Ernst&Young (EY), *2013 and 2014 US Investment Monitor*, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, <https://www.ey.com/us/en/services/tax/state-and-local-tax/2013-us-investment-monitor> ve <https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-the-us-investment-monitor/%24FILE/EY-the-us-investment-monitor.pdf>.

⁵³ Paris Anlaşması hakkında detaylı bilgi için bkz. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>. Anlaşma metni için bkz. https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018.

⁵⁴ Paris Anlaşması’na taraf devletlerin imza, onay ve katılım durumları için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=_en, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018. Anlaşma sera etkisine neden olan karbon içerikli gazların atmosfere salınım limitlerinin azaltılmasını ve bu kapsamda taraf devletlerde kendi inisiyatifleri doğrultusunda oranlar belirlenmesini öngörmekle birlikte, Obama tarafından dünyanın Çin’den sonra ikinci büyük CO2 emisyonu gerçekleştiren ülkesi olan ABD için vadedilen azaltım oranı 2025 yılına kadar % 26-28 olarak duyurulmuştu. Bkz. <http://thehill.com/policy/energy-environment/335955-trump-pulls-us-out-of-paris-climate-deal>, erişim tarihi: 08 Ağustos 2018.

çerçevesini oluşturmakta, bu bağlamda küresel anlamda ortaya çıkan istek ve gayretlerin özendirici etki yaratması, dünya çapında iklim değişikliği ile mücadele konusunda önemli bir ivme yaratması umulmaktadır. Bu açında Paris Anlaşması'nın iklim politikaları üzerinde, Kyoto Protokolü'nden farklı olarak, taraf devletler üzerinde zorlayıcı ve belirli sınırlara uyulmasını gerekli kılan düzenleyici bir etki yaratmayan yeni bir aşamanın kapısını açtığı, bu nedenle de gelecek için karbon emisyonunun azaltılmasında küresel işbirliğinin sağlanması konusunda daha gerçekçi bir yol haritası sunduğu, önceden belirlenmiş katı limitler konulmamasının özellikle büyük sanayi ülkelerini Anlaşma'ya çekerek uluslararası işbirliğini güçlendirdiği, ABD'nin Kyoto Protokolü'nü uygulamaya koymama kararının arkasında da söz konusu katı limitlerin bulunduğu düşünülmektedir.⁵⁵ Ne var ki gelinen durum itibarıyla, söz konusu iyimser düşünce, ABD özelinde, beklenen sonucu vermemiş, çalışmanın devamında belirtildiği üzere, Trump yönetiminin göreve başlamasının hemen ardından ABD, Paris Anlaşması'ndan da çekildiğini açıklamıştır.

1.4. Trump Dönemi (2016'dan günümüze) ABD Enerji Politikası ve Ön Plana Çıkan Gelişmeler

ABD Başkanı Donald Trump'ın, daha 20 Ocak 2017 tarihinde Obama'dan görevi devralmadan önce sürdürdüğü seçim çalışmaları sırasındaki vaatlerinde yer verdiği birçok husus, gerek ABD'de gerekse de dünya çapında tepki toplamış, söz konusu hususlar arasında ise özellikle iklim değişikliği ile mücadele konusunda Obama yönetimince atılan adımlar neticesinde imzalanan Paris Anlaşması'ndan çekilme vaadini ön plana çıkararak, Obama yönetimince temiz enerji adı altında yürürlüğe konulan ve ABD'yi sanayi alanında kısıtlamalara sürükleyen iç düzenlemelerin ülke ekonomisini zora soktuğunu, Paris Anlaşması imzalayarak da ABD'nin kendisini dünya çapında gülünç duruma düşürdüğünü söylemiş, iklim değişikliği konusuna şüpheyle yaklaştığını da bu konunun uydurma olduğunu söylecek kadar ileri bir boyutta dile getirmiş, ayrıca ABD ekonomisinin

⁵⁵ Robert Falkner, The Paris Agreement and the New Logic of International Climate Politics, *International Affairs*, Vol. 92, Issue: 5, 01 September 2016, p.1107–1125; Stewart Patrick, The Unruly World: The Case for Good Enough Global Governance, *Foreign Affairs*, Vol. 93, No. 1, 2014, p.58-73; Daniel Bodansky, The Legal Character of the Paris Agreement, *Review of European, Comparative, and International Environmental Law*, 22 June 2016, p.142-150; Yasuko Kameyama and Akinori Kawamoto, Four Intermediate Goals: A Methodology for Evaluation of Climate Mitigation Policy Packages, *Climate Policy*, Vol. 18, Issue: 2, 2018, p.210-219.

güçlendirilmesi ve daha fazla insana istihdam sağlanması gerektiğini de defaten vurgulamıştır.

30 Haziran 2017’de ABD’nin yeni enerji politikası Trump tarafından kamuoyuna duyurulmuş, buna göre; ABD’nin artık enerji konusunda bağımsız bir devlet olmasının ötesine geçilerek, enerji alanında üstün ve baskın bir güç haline dönüşmesine odaklanan yeni enerji politikasının (*energy dominance*) uygulamaya geçirildiği belirtilmiştir. Trump, bu politika çerçevesinde nükleer enerji sektörünün geliştirilip genişletilmesinin hedeflendiğini, ABD dışındaki Ukrayna gibi ülkelere kömür ihracatına başlanacağını, Meksika’ya yeni bir petrol boru hattı inşasına başlanacağını, Güney Kore’ye daha fazla doğal gaz ihracatı gerçekleştirileceği, deniz alanlarından daha fazla petrol ve doğal gaz çıkarılması için Obama yönetimince başlatılan çalışmanın ilerletileceğini, böylelikle ABD’nin, enerji kaynaklarını ekonomik bir silah olarak kullanan yabancı ülkelerdeki rejimlere karşı artık eskisi gibi hassas olmayacağını, Amerikalıların daha ucuz enerjiye kavuşmasının sağlanarak, ülke çapında daha fazla iş imkânı yaratılacağını belirtmiştir.⁵⁶

Trump tarafından açıklanan yeni enerji politikasına yönelik Trump yanlısı değerlendirmelerde; baskın enerji politikası sayesinde yabancı güçlerin tutsaklığından kurtularak küresel bir enerji ihracatçısı olma yoluna girdiği, enerji pazarındaki yönelimler ve ulusal güvenliğin birlikte ele alınması suretiyle hem karada hem de deniz alanlarında fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına ABD tarafından üretimi yapılacak optimum enerji kaynaklarının tespit edilebildiği, bu kapsamda özellikle deniz alanlarında inşa edilecek güç tesisleri yoluyla rüzgar gücünden elde edilecek enerjinin yeni ABD enerji politikası çerçevesinde önemli bir rol oynayacağı ve Trump’ın enerji alanında Amerika’nın altyapısını modernleştirmek ve geliştirmek hedefine büyük katkı sağlayacağı, böylelikle Hükümet’in kömür ve diğer enerji sektöründe çalışan işçilere desteğini sürdürürken, rüzgar gücü gibi esnek

⁵⁶ The White House Articles, *President Trump Vows to Usher in Golden Era of American Energy Dominance*, 30 June 2017, , erişim tarihi: 18 Ağustos 2018, <https://www.whitehouse.gov/articles/president-trump-vows-usher-golden-era-american-energy-dominance/>.

ve enerji çeşitliliği sağlayan kaynakların kullanımının geliştirilmesine de aynı anda destek sağlamış olacağı belirtilmektedir.⁵⁷

Trump, 30 Ocak 2018 tarihinde yaptığı ilk Ulusa Sesleniş Konuşmasında enerji konusuna pek az değinmiş, yalnızca ABD'nin artık enerji sorunu kalmadığını, kömürün temiz enerji kapsamında kullanılmasına dair de artık bir sorun bulunmadığını, ABD'nin dünyaya enerji ihraç eden bir ülke haline geldiğini belirtmiştir.⁵⁸ Esasında, Trump'ın övünçle bahsettiği durumun, 2001 yılından itibaren prensipte Bush tarafından temelleri atılan ve 2009 yılından itibaren de Obama tarafından kararlılıkla uygulanan enerji politikalarının sonucu olarak ortaya çıkmış olduğu, özellikle de ABD'nin kendi doğal rezervlerini (kaya gazı ve kaya petrolü başta olmak üzere) yeni teknolojiler kullanarak çıkarması ve kendi tüketim çevriminin yanında dünya enerji pazarına dâhil etmesiyle mümkün olabildiği değerlendirilmektedir.

Trump'ın başkanlık görevini Obama'dan devralmasından kısa bir süre sonra, Trump yönetimince uygulanacak ufuktaki enerji politikalarına yönelik çevre konuları bağlamında yapılan değerlendirmeler çerçevesinde; çevresel konularda hassas olan tarafları hayal kırıklığına uğratabilecek olan ve Obama döneminde izlenen rotadan önemli sapmalara neden olacak gelişmeler yakın görünmektedir. Bu gelişmeler arasında en çok tartışma yaratacak olanı ise Ağustos 2015'te Obama ve EPA Genel Müdürü tarafından coşkuyla açıklanan CPP⁵⁹ olarak görülmektedir. Öyle ki Trump

⁵⁷ Ryan K. Zinke, American Energy Dominance Means Mass. Wind, *The Boston Globe*, *The White House Articles*, 16 April 2018, erişim tarihi: 19 Ağustos 2018, <https://www.bostonglobe.com/opinion/2018/04/15/american-energy-dominance-means-massachusetts-wind/xJgMsiIbTAZRYVX9CuWdNM/story.html> ve <https://www.whitehouse.gov/articles/american-energy-dominance-means-mass-wind/>.

⁵⁸ Donald Trump, *Remarks by the President in State of the Union Address*, The White House Office of the Press Secretary, 30 January 2018, erişim tarihi: 17 Ağustos 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trumps-state-union-address/>.

⁵⁹ CPP, Obama yönetimi tarafından yürürlüğe konulan ve 2030 yılına kadar ABD'nin 2005 yılındaki toplam CO2 emisyonunu % 32 oranında azaltmayı amaçlayan bir plan olmakla beraber, Trump tarafından EPA'nın Planı yeniden gözden geçirmek üzere görevlendirilmesi konusu ABD yargısına taşınmış, nihayetinde EPA başkanı tarafından 10 Ekim 2017 tarihinde CPP'nin yürürlükten kaldırılması için resmi sürecin başlatıldığı kamuoyuna duyurulmuştur. CPP'nin yürürlükten kaldırılmasına yönelik sürecin 2 yıl kadar süreceği tahmin edilmekle birlikte, söz konusu Plan'ın uygulamada beklenen başarıya ulaşamadığına dair çok sayıda eleştiri yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Jonathan A. Lesser, Energy and Environmental Policy in the Trump Era, *Natural Gas Electricity*, Vol. 33, No: 10, May 2017, p.1-2 ve <http://www.wiki-zero.co/index.php?q=>

tarafından enerji konusundaki bağımsızlığa dair 28 Mart 2017 tarihinde imzalanarak yürürlüğe sokulan kararname ile birlikte çevrecilerin ve eyalet savcılarının (*states' attorney generals*) tepkilerine rağmen CPP'nin de yürürlükten kaldırılacağı öngörülmektedir.⁶⁰ Bununla birlikte, her ne kadar ABD Anayasası Federal ABD Hükümetine, ulusal güvenlik gibi tüm ulusu ilgilendiren konularda yasa çıkarma ve faaliyetlerde bulunma yetkisi verse de bu yetkiler sınırlı olup, eyaletlere de belirli konularda düzenleme yetkisi tanınmış durumdadır. Bu kapsamda, Kaliforniya ve New York başta olmak üzere birçok eyalet iklim değişikliği ile mücadele ve CO2 emisyonunu azaltma konularındaki mücadelelerini kendi yetki bölgeleri dâhilinde sürdüreceklerini açıklamıştır.⁶¹

Trump, başkanlık görevine başlamasının üzerinden bir ay geçmeden, iklim değişikliği ile mücadele ve CO2 emisyonunun azaltılması ve bu kapsamda kömür üretiminin sınırlandırılması amaçları doğrultusunda Obama yönetimince yayımlanan kararnameyi⁶² yürürlükten kaldıran bir başkanlık kararnamesi⁶³ imzalayarak yürürlüğe koymuştur. Söz konusu düzenleme ile ilgili olarak Trump tarafından yapılan açıklamada; daha önce yayımlanan kararnamenin ABD kömür endüstrisinin üzerine büyük bir yük getirdiğini, kömür üretimini azaltmayı amaçlarken kömür sanayindeki istihdamı azalttığını ve milyonlarca Dolarlık ilave maliyete yol açtığını, 2009-2015 yılları arasında ülkedeki kömür üretiminin büyük ölçüde azaldığını ve 600'den fazla kömür madeninin kapandığını, bu nedenle de 36.000 kişinin işinden

aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQ2xlYW5fUG93ZXJfUGxhbg, erişim tarihi: 08 Ağustos 2018.

⁶⁰ Jonathan A. Lesser, Energy and Environmental Policy in the Trump Era, *Natural Gas Electricity*, Vol. 33, No: 10, May 2017, p.1-5.

⁶¹ Jennifer Calfas, Jerry Brown: California 'Ready to Fight' Trump On Climate Change, *The Hill*, 15 December 2016, erişim tarihi: 12 Ağustos 2018, <http://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/310512-california-gov-were-ready-to-fight-trump-on-climate-change>; Lesser, a.g.e., p.6.

⁶² Stream Protection Rule, detaylı bilgi için bkz. <http://www.wiki-zero.co/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvU3RyZWZtX1Byb3RlY3Rpb25fUnVsZQ>, erişim tarihi: 18 Ağustos 2018.

⁶³ House Joint Resolution 38, detaylı bilgi için bkz. <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-joint-resolution/38>, erişim tarihi: 18 Ağustos 2018.

olduğunu belirtmiştir.⁶⁴ Trump'ın, Obama yönetimince enerji alanında başlatılan uygulamalar ve başkanlık kararnamelelerini feshetmesi ile bunun gerekçesi olarak ABD endüstrisindeki artan maliyetleri ve işsizlik rakamlarını göstererek, daha önceki yasal düzenlemelerle CO2 emisyonunun azaltılması amaçlanmış olmasına rağmen kayda değer bir azalma olmadığını belirtmesi, az da olsa çeşitli çevrelerde olumlu karşılanmakta, örnek olarak; daha önceki yıllarda iklim değişikliği tutkusuna mahkûm edilmiş Amerikan enerji endüstrisinin Trump sayesinde yeniden bağımsızlığına kavuştuğu, Obama yönetiminin Amerikan ekonomisini cezalandırıcı nitelikte ve ne CO2 salınım oranında ne de küresel ısınmanın azaltılmasında hiçbir başarı kaydetmeyen direktiflerinin Trump tarafından teker teker feshedildiği, Obama'nın kömüre karşı başlattığı savaşın Trump tarafından sona erdirildiği, böylece sanayi üzerinde kömür kullanmama yönündeki Federal Hükümet baskısının ortadan kaldırılmış olduğu ifade edilmektedir.⁶⁵

Özellikle son dönemde ABD ve Türkiye arasında yaşanan gerilim ve son olarak 10 Ağustos 2018'de Trump'ın Türkiye'den ithal edilen çelik ve alüminyumdan ek vergi alınması kararının akabinde Türk Lirasının ABD Doları karşısında yüksek değer kaybıyla devam eden sürece yönelik ABD ve Türkiye arasındaki ilişkileri değerlendiren ve daha önce Türkiye'nin Libya ve Fransa Büyükelçiliği ile AB ve OECD nezdinde Türkiye'nin Daimi Temsilciliği ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevlerini yürütmüş olan Uluç Özülker tarafından ABD dış politikasının öteden beri uygulanagelen genel ilkelerine yönelik dile getirilen görüşlerde; ABD'nin dünyaya bakışında kesinlikle empati yapmadığı, yalnızca kendisinin menfaatlerini ön planda tutarak “ben ve ötekiler” şeklinde bir politika izlediği, nitekim Trump'ın daha göreve gelir gelmez yaptığı Genel Kurul konuşmasına da “ABD'nin menfaatleri ve ötekiler” şeklinde başladığı ve göreve her yeni gelen başkanın da aynı tutumu sergilediği, öte yandan ABD'nin Trump

⁶⁴ The White House Briefings and Statements, *President Trump: Putting Coal Country Back to Work*, 16 February 2017, erişim tarihi: 18 Ağustos 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-trump-putting-coal-country-back-work/>.

⁶⁵ The Wall Street Journal Editorial and The White House Briefings and Statements, *Trump's Energy Progress*, 28 March 2017, erişim tarihi: 18 Ağustos 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/trumps-energy-progress/>.

dönemiyle birlikte liberalizm adı altında diktatöriyel bir rejime geçiş yapmış olduğunun ifade edildiği de son not olarak eklenmelidir.⁶⁶

1.4.1. Trump'ın Paris Anlaşmasından Çekilme Kararı

Paris Anlaşması'ndan çekilme konusu, Trump'ın başkanlık kampanyası süresince dile getirdiği vaatleri arasında yer almıştır. Trump söz konusu çekilme vaadine ilişkin gerekçesini ise “Önce Amerika (*America First*)” politikasına dayandırmış, çekilmenin Amerikan ekonomisinin gelişimine fayda sağlayacağını iddia etmiş, Obama'nın Paris Anlaşması ile yabancıların menfaatlerini bir kez daha Amerika'nın menfaatlerinin önüne getirdiğini söylemiştir. Nihayetinde başkanlık görevini devralmayı müteakip, 01 Haziran 2017 tarihinde Beyaz Saray'da yaptığı basın açıklamasında; başkanlık görevinden kaynaklanan ABD'yi ve vatandaşlarını koruma görevini yerine getirmek amacıyla ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekileceğini tüm dünyaya açıklamış, açıklamasında Paris Anlaşması'nın ABD için büyük bir haksızlık yarattığını ve ABD ekonomisinin temeline dinamit koymak anlamına geldiğini, Anlaşma'nın uygulanması halinde bunun ABD'ye maliyetinin 3 trilyon Dolar olacağını, işçiler için büyük olumsuzluklar getireceğini, kömür endüstrisini öldüreceğini belirtmiştir. Trump söz konusu konuşmasında Avrupa ülkelerini ve BM'yi de eleştirerek, kendisinin Anlaşma üzerinde yeni bir ayarlama yapma ya da yeni bir anlaşma için görüşmelere başlama teklifinde bulunduğunu ancak bu teklifin, tek bir tarafın talebiyle anlaşmayı yenileme yönünde müzakere yapılamayacağını söyleyerek Avrupa ve BM tarafından reddedildiğini söylemiştir. Trump'ın Anlaşma'dan çekilme kararı, başkanlık yetkisi kapsamında Obama'nın Anlaşma'ya taraf olma sürecinde olduğu gibi Kongre'nin herhangi bir yasama yetkisine gerek duyulmadan uygulamaya geçirilmiştir.⁶⁷

⁶⁶ Uluç Özülker, Türkiye Neden Hedefte?: ABD Uluslararası İlişkilerde Kaos Mu İstiyor?, *CNN Türk-Gündem Siyaset Programı*, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=x53FNH00wTU>.

⁶⁷ Timothy Cama and Devin Henry, Trump: We Are Getting Out of Paris Climate Deal, *The Hill*, 01 June 2017, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <http://thehill.com/policy/energy-environment/335955-trump-pulls-us-out-of-paris-climate-deal>; Barnini Chakraborty, Paris Agreement on Climate Change: US Withdraws as Trump Calls it 'Unfair', *Fox New Politics*, 01 June 2017, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <http://www.foxnews.com/politics/2017/06/01/trump-u-s-to-withdraw-from-paris-climate-pact-calls-it-unfair-for-america.html>; BBC News, *Paris Climate Deal: Trump Pulls US Out of 2015 Accord*, 01 June 2017, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-41111111>.

Trump'ın Paris Anlaşması'ndan çekilme kararına ilişkin olarak, Trump yönetiminin ABD'yi Paris Anlaşması'ndan çekmesi halinde küresel boyutta büyük bir tepkiyle karşı karşıya kalacağı, bununla birlikte iklim değişimi ve yenilenebilir enerji kullanımı ile küresel bazda atmosfere salınan CO2 oranını azaltmayı amaçlayan girişimler kapsamında dünya çapındaki liderliğini kalıcı olarak Çin'e kaptıracağı belirtilmekte, ABD'nin iklim değişikliği konusundaki temsilcisi Todd Stern'i⁶⁸ "iklim değişikliği bir yana bırakılsa bile, ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekilmesi ABD'nin diğer tüm uluslararası ilişkileri üzerinde olumsuz bir etki yaratacak çok büyük hata olur" sözlerine gönderme yapılarak bu çekilmenin ABD'nin diplomatik alandaki üstünlüğü Çin'e kaptırması ile birlikte Amerikan şirketlerini zor durumda bırakarak ekonomik gelişime de zarar vereceği ifade edilmektedir. Ayrıca, her ne kadar Trump'ın seçim vaatleri arasında ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekilmesi sözü olsa da teknik olarak dört yıl boyunca bunun mümkün olmadığı,⁶⁹ bununla birlikte Trump'ın dört yıl önce attığı tweet'te; küresel ısınma kavramının Çinliler tarafından yaratılan ve ABD'nin sanayi/imalat sisteminin rekabet gücünü zayıflatmayı amaçlayan bir konseptten başka bir şey olmadığına yönelik sözlerine gönderme yapılarak, buna karşılık 16 Kasım 2018'de Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı Liu Zhenmin'in; Çin tarafından kesinlikle böyle bir aldatmaca yaratılmadığının ve tarihe bakıldığında iklim değişikliğine yönelik ilk uluslararası

40127326; Jonathan Easley, Trump Cements 'America First' Doctrine With Paris Withdrawal, *The Hill*, 02 June 2017, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <http://thehill.com/homenews/administration/336014-trump-cements-america-first-doctrine-with-paris-withdrawal>; Jill Colvin and Julie Pace, 'I Was Elected to Represent the Citizens of Pittsburgh, Not Paris': Trump Pulling U.S. From Global Climate Pact, Dismaying Allies, *Associated Press*, 01 June 2017, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <http://www.post-gazette.com/news/politics-nation/2017/06/01/I-was-elected-to-represent-the-citizens-of-pittsburgh-not-paris-trump-to-pull-U-S-out-of-paris-climate-agreement/stories/201706010198>.

⁶⁸ Todd Stern, Hillary Clinton'un Dışişleri Bakanlığı döneminde İklim Değişikliği konusunda ABD'nin BM'deki daimi temsilcisi olarak atanmış, 2015 yılında Paris Anlaşması'nın imza sürecinde ve ondan önce Kyoto Protokolü'nün hazırlık aşamasında ABD'nin baş müzakerecisi olarak görev almıştır. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.wiki-zero.co/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvVG9kZF9TdGVybg>, erişim tarihi: 08 Ağustos 2018.

⁶⁹ Robinson Meyer tarafından sözü edilen teknik şart, Paris Anlaşması'nın 28. Maddesi'nden kaynaklanmaktadır. Madde'nin 1. ve 2. fıkralarında Anlaşma'ya taraf olan herhangi bir devletin, kendisi bakımından Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihten en erken 3 yıl sonra Anlaşma'dan çekilme kararını BM'e sunabileceği, bu kararın üzerinden ise en az 1 yıl geçmeyi müteakip ilgili devletin Anlaşma'dan çekilmiş sayılacağı belirtilmektedir. Buna göre ABD'nin Paris Anlaşması'ndan fiili olarak çekilebileceği ve Anlaşma hükümleri ile bağlılığının sona erebileceği en erken tarih, 2020 başkanlık seçimlerinin 1 gün sonrasına denk gelen 4 Kasım 2020 tarihidir.

görüşmelerin Reagan ve Bush yönetimlerinde 1980'lerin sonunda başlatılmış olduğunun görüleceğinin ifade edildiği belirtilmektedir.⁷⁰

Trump'ın 1 Haziran 2017'de Paris Anlaşması'ndan çekilme kararını kamuoyuna duyurmasının ardından, 4 Ağustos 2017'de Trump yönetimi tarafından Anlaşma'nın depositesi olan BM'ye söz konusu karara ilişkin resmi bildirim gönderilmiş, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından bu bildirimde; ABD'nin uluslararası iklim değişikliği müzakerelerine ve iklim değişikliği konusunda uzlaşmaya yönelik uluslararası görüşmelere katılmaya devam edeceği belirtilmiş, 16 Eylül 2017 tarihinde Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada; Trump yönetiminin Obama tarafından başlatılan karbon emisyonunu azaltmayı amaçlayan hedeflere ilişkin uygulamalarının sona erdiği belirtilerek, ABD'nin Anlaşma'dan çekilme sürecinin Anlaşma hükümlerine ve bu kapsamda belirlenmiş olan yıllara göre işletileceği duyurulmuştur.⁷¹ Bu bakımdan, ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekilmesinin fiili olarak gerçekleşeceği tarih, 3 Kasım 2020 tarihinde yapılacak başkanlık seçimlerinin yalnızca 1 gün sonrasına denk geldiğinden, konunun Trump'ın da dâhil olması beklenen başkan adayları tarafından yürütülecek seçim propaganda faaliyetleri içinde başta gelen gündem maddeleri arasında yer alacağı öngörülmektedir.

Trump'ın Paris Anlaşması'ndan çekilme kararını açıklamasını müteakip gerek ülke içinde ve gerekse de dünya çapında devlet liderlerinden özel sektör temsilcilerine, bilim adamlarından çevreci kuruluşlara ve ekonomistlerden politikacılara, dönemin Dışişleri Bakanı Rex Tillerson'dan Papa'ya ve hatta Trump'ın kızı Ivanka Trump'a kadar birçok kişi ve kurum, ABD'nin Anlaşma'dan çekilmemesi yönünde ikna girişimlerinde bulunarak karara büyük tepki göstermiş, Almanya, Fransa ve İtalya devlet başkanları tarafından ortak bir bildiri yayımlanarak Paris Anlaşması'nın, tüm gezegen, topluluklar ve ekonomiler için hayati önemde olduğu vurgulanmış, bu nedenle ABD'nin tek tarafı olarak Anlaşma'yı yeniden

⁷⁰ Robinson Meyer, The Problem With Abandoning the Paris Agreement, *The Atlantic*, 18 November 2016, erişim tarihi: 08 Ağustos 2018, <https://www.theatlantic.com/science/archive/2016/11/the-problem-with-abandoning-the-paris-agreement/508085/>.

⁷¹ Kevin Liptak and Jim Acosta, Trump on Paris Accord: 'We're Getting Out', *CNN Politics*, 02 June 2017, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <https://edition.cnn.com/2017/06/01/politics/trump-paris-climate-decision/index.html>.

müzakereye açamayacağı belirtilmiş, Kanada, Japonya ve Birleşik Krallık tarafından Trump'ın gelecek nesillerin refah ve güvenliğini koruyan Anlaşma'dan çekilme kararının büyük bir hayal kırıklığı yarattığı ifade edilmiş, Anlaşma'nın Çin ve Rusya ABD'nin kararına rağmen kendilerinin Anlaşma'ya bağlı kalacaklarını duyurmuş,⁷² Trump'ı ikna etme yönündeki tüm girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Trump'ın selefi ve Paris Anlaşması'nı imzalayan ABD Hükümetinin Başkanı Obama, yayınladığı yazılı demeçte; Paris Anlaşması'na taraf olan devletlerin istihdam ve sanayi alanında bunun faydasını göreceklerini, Anlaşma'ya karşı olan devletlerin ise 'geleceği' reddetmiş olduklarını, ABD'nin mevcut yönetimi (Trump yönetimi) söz konusu bir avuç devletin arasında yer alsaydı bile ABD eyaletlerinin, şehirlerinin ve özel sektörünün Anlaşma'ya bağlı kalacağından ve bu çerçevede hareket ederek gelecek kuşakları ve sahip olduğumuz tek gezegeni koruma adına çaba göstereceklerinden emin olduğunu belirtmiş, Obama'nın bir çağrı niteliği taşıyan bu söylemleri üzerine eski New York Belediye Başkanı Michael Bloomberg koordinasyonunda valiler, belediye başkanları ile üniversite ve özel sektör temsilcilerinden oluşan karşıt grup tarafından BM'ye kendilerinin Anlaşma'ya bağlı olacaklarını taahhüt ettikleri bir bildiri gönderilmiştir.⁷³

⁷² Pekin yönetimi, Trump'ın Anlaşma'dan çekilme kararını takip eden süreçte, Anlaşma şartlarını yerine getirmek bağlamında 100'e yakın kömür yakıtlı enerji tesisinin inşasını durdurmuş, rüzgâr ve güneş enerjisi projelerine milyarlarca Dolarlık yatırımda bulunmuştur. Bilgi için bkz. Colvin and Pace, a.g.e.

⁷³ Liptak and Acosta, a.g.e.; Hiroko Tabuchi and Henry Fountain, Bucking Trump, These Cities, States and Companies Commit to Paris Accord, *The New York Times*, 01 June 2017, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <https://www.nytimes.com/2017/06/01/climate/american-cities-climate-standards.html>; Colvin and Pace, a.g.e.; Patrick Reevel, Putin On Trump's Withdrawal From Paris Accord: 'Don't Worry, Be Happy', *abc News*, 2 June 2017, erişim tarihi: 10 Ağustos 2018, <https://abcnews.go.com/International/putin-trumps-withdrawal-paris-accord-dont-worry-happy/story?id=47790010>.

BÖLÜM II

BUSH, OBAMA VE TRUMP YÖNETİMLERİNCE UYGULANAN ENERJİ POLİTİKALARININ MUKAYESESİ

2001 yılından itibaren ABD'nin uluslararası ilişkilerinde enerji kaynakları odaklı olarak uygulayageldiği politikalar genel olarak 2001 öncesinden başlayan ve ABD'nin ulusal çıkarlarını ön planda tutan, bu bağlamda enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu özellikle Orta Doğu'da geçtiğimiz yarım yüzyıllık zaman diliminde çeşitli gerilimlere neden olan sonuçlar meydana getiren bir yol izlemiştir. Bununla birlikte, özellikle Obama döneminde ABD'nin çıkarları ile küresel çıkarları yani insanlığın genel menfaatlerini uzlaştırmayı amaçlayan ve bu bakımından iklim değişikliği ile mücadelede dünya devletlerine öncülük etmeyi hedefleyen politikalar izlenmeye çalışılmış olsa da Trump'ın görevi devralmasıyla bu yöndeki umutlar da bir nevi rafa kaldırılmıştır. Bu bağlamda, Bush, Obama ve Trump dönemlerinde gerek enerji kaynaklarına göre tedarik ve ihracat alanında ve gerekse de söz konusu enerji kaynaklarının elde edilmesinde uygulanan potitikalara yönelik mukayeseli bir incelemenin yapılmasında fayda görülmektedir.

2.1. Ortak Yönler ve Farklılıklar

Bush'un başkanlık görevini devralmasından hemen sonra gerçekleşen ve ABD tarihindeki en ağır ulusal güvenlik başarısızlığı olarak nitelenen 11 Eylül saldırıları ile birlikte terörizmle mücadelenin ABD dış politikasının en önde gelen argümanı olduğu ifade edilmektedir. Bu bakımdan 2001 yılından itibaren ABD esasen enerji güvenliğini odak noktası yapmış olsa da uluslararası ilişkilerini şekillendiren hususlar arasında ön

planda yer alan söylem düzeyindeki temel vurgunun küresel terörizmle mücadele olduğunu söylemek mümkün görülmektedir.⁷⁴

Öte yandan, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren ABD dış politikasının seyri üzerine yapılan tespitlerde; “ABD'nin uluslararası sistemin yegâne yönlendirici gücü olarak kalması ve uluslararası düzenin garantörü olması gerektiği” düşüncesi temel ve belirleyici politik unsur olarak görülmekte, ancak bununla birlikte Trump'ın seçim sürecinden itibaren başlattığı ve halen de ısrarlı söylemleri ile sürdürdüğü “Önce Amerika (*America First*)” sloganı ile ortaya konulan politikanın, ABD'nin küresel liderlik alanındaki yükselişi boyunca gerçekleştirmeye çalıştığı geleneksel hegemonik rolü üzerinde önemli bir kırılma yarattığı, bu açıdan ABD'nin bir yandan kendisini dünyadan yarı-izole bir sürece sokarken, diğer yandan da uluslararası liberalizmin önündeki engellere karşı askeri güçle karşı durma politikası arasında bocalar bir halde kaldığı, ekonomik tasarruf tedbirleri adı altındaki girişimlerin de ABD'nin uygulayageldiği müdahaleci yaklaşımının kazanımları önünde önemli bir risk oluşturabileceği belirtilmektedir.⁷⁵

11 Eylül saldırılarını ABD'nin uluslararası politikasında bir dönüm noktası olarak kabul edildiğinde; dünyada ABD liderliğinde tek kutuplu bir yapının oluşturulması bakımından ABD'nin birbiriyle çelişkiye düşen bir dış politika yolu izlediği belirtilmekte, bu açıdan ABD'nin 11 Eylül 2001'den itibaren yalnızca tek taraflı ve neredeyse emperyal bir tutum sergileyen bir dış politika çizgisinde olmasına karşın, diğer yandan da dünyanın çok uluslu yapısına ayak uydurarak uluslararası liberal düzeni tesis etmeye çalışan bir dış politikayı da sürdürmeye çalıştığı, bununla birlikte, her iki politikanın da ABD'nin ulusal çıkarları odağında dünyanın stratejik açıdan önemli coğrafyaları ile küresel enerji kaynakları üzerinde baskın gücünü ve varlığını koruma yaklaşımı üzerinde bulunduğu

⁷⁴ Peter L. Bergen, *The Longest War: The Enduring Conflict Between America and Al-Qaeda*, New York/USA, Free Press, 2011, p.39; Caroline Muscat, *A Comparative Analysis of the George W. Bush and the Barack Obama Administrations' Foreign Policy in the Context of the War on Terror*, B.A. Dissertation, University of Malta, 2013, p. v, 7.

⁷⁵ Brian Rathbun, Steeped in International Affairs? The Foreign Policy Views of the Tea Party, *Foreign Policy Analysis*, Vol. 9, Issue: 1, 2013, p.21-37; Stephen Brooks, John Ikenberry and William Wohlforth, Don't Come Home, America: The Case Against Retrenchment, *International Security*, Vol. 37, Issue: 3, 2013, p.7-51.

değerlendirilmektedir. Ayrıca, her iki politik yaklaşımın diğer ortak noktaları arasında; belirlenmiş amaçlar doğrultusunda askeri güç kullanımı ile özellikle radikal tehditlere karşı gösterilen ortak yaklaşım da sayılmaktadır. Bununla birlikte, Clinton döneminde ABD'nin dış politikasında liberal hegemonya bağlamındaki tek kutuplu yaklaşımının çok belirgin olarak ön planla olduğu, ancak bu yaklaşımın Bush yönetiminin dış politika merkezinden zamanla uzaklaştığı, Soğuk Savaş sonrasında ABD dış politikasında ABD Kongresi'nin yapısal olarak daha güçlü bir rol aldığı ve bunun sonucu olarak da ABD'nin çok uluslu ve çok taraflı bir dünya düzenine entegrasyonu konusunda direnç gösteren bürokratik ve sosyal çevrelerin tepkilerine açık hale geldiği ifade edilmektedir.⁷⁶

Obama yönetiminin dış politikadaki stratejik yaklaşımının temel ekseninin ABD'nin lider konumunu korumaya dayalı, ancak değişen uluslararası sistemin içinde yer alan değişen güç dengelerini ve birbirlerine olan etkilerini dikkate alan yeniden formüle edilmiş bir yaklaşım olduğu değerlendirilmekte, bu bakımdan ise dış etkilere karşı hassas olduğu eleştirilirken, hem ekonomik açıdan yüksek maliyetli hem de asimetrik tehditlerle mücadelede yalnızca sınırlı sonuçlar elde edilebildiği geçmiş tecrübelerle ispatlanmış olan askeri güç kullanımını geri planda tutan bir yaklaşım sergilemesi bakımından da nispeten daha pozitif eleştirilen alan bir politika olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede, ABD'nin uluslararası sistem içindeki konumu her ne kadar bir gerileme göstermiş gibi görünse de; güçlü askeri, ekonomik ve teknolojik yapısı ve kaynakları dikkate alındığında açık bir şekilde üstünlüğünü koruduğu, bu üstünlüğünü de operasyonel alanda olmasa da, farkındalık anlamında işlevsel bir mantıkla sergilediği belirtilmektedir.⁷⁷

⁷⁶ John Ikenberry, *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars*, Princeton/Oxford, Princeton University Press, 2001, p. 2-7; Johannes Thimm, *The United States and Multilateral Treaties: A Policy Puzzle*, London/UK, First Forum Press, 2016, p. 18-31; David Skidmore, *The Obama Presidency and US Foreign Policy: Where's the Multilateralism?*, *International Studies Perspectives*, Vol. 13, Issue: 1, 2012, p. 43-64.

⁷⁷ Adam Quinn, *The Art of Declining Politely: Obama's Prudent Presidency and the Waning of American Power*, *International Affairs*, Vol. 87, Issue: 4, 2011, p.803-824; Barry Buzan, *A Leader Without Followers? The United States Politics After Bush*, *International Politics*, Vol. 45, Issue: 5, 2008, p.554-570; Michael Cox, *Power Shifts, Economic Change and the Decline of the West?*, *International Relations*, Vol. 26, Issue: 4, 2012, p.369-388; John Ikenberry, *Obama's Pragmatic Internationalism*, *The American Interest*, Vol. 9, Issue: 5, 2014, erişim tarihi: 23 Eylül 2018, <https://www.the-american-interest.com/2014/04/08/obamas-pragmatic-internationalism/>; David Rapkin, Dan Braaten, *Conceptualising Hegemonic Legitimacy*, *Review of International Studies*, Vol. 35, Issue: 1, 2009, p. 113-149.

Diğer yandan, belirtilen bu hususlara tamamen iştirak edilse de Trump'ın gerek seçim kampanyası döneminde ve gerekse de başkanlığı devralmasından hemen sonra Paris Anlaşması'ndan çekilme kararını kamuoyuna duyururken; 'artık ABD'nin başka devletler karşısında gülünç durumda kalmayacağını' sıklıkla vurgulayarak,⁷⁸ Obama yönetiminin dış politikada sergilediği söz konusu mantıksal yaklaşım ve uygulamaları zayıflık olarak yansıtmaya çalışmasının ve Trump'ın bu söylemlerinin de ABD halkı içinde geniş bir kitlede destek bulmasının tarihsel süreç içinde bir ders niteliği taşıdığı değerlendirilmektedir.

Bush yönetimi tarafından başlatılan güçlü bir şekilde "terörle savaş" konsepti üzerine indirgenerek odaklanan politikanın uzandığı ve getirdiği olumsuz sonuçların üzerine, Obama yönetimi tarafından bu konseptin aşılması, yine ABD'nin küresel liderliğini esas alan, ancak ABD ile özellikle ABD liderliğini kabul eden müttefik ülkelerce paylaşılan çıkarlar ve değerler üzerine kurulu bir dış politika izlenmiş olduğu ifade edilmekte, Obama'nın başkanlık görevini devralmasından hemen sonra; "küresel terörle mücadele yöntemleri ABD'yi güçlü kılan asıl değerlere büyük zararlar vermiştir" şeklindeki sözlerinde vurguladığı üzere, söz konusu politikanın ABD'nin öncelikleri açısından uluslararası destek sunan pozitif bir zemin ve küresel bir algı yarattığı, ayrıca küresel iklim değişikliği ile mücadelede izlediği enerji politikaları ile birlikte nükleer silahsızlanma konusundaki girişimleri sayesinde uluslararası toplumda açık ve pozitif bir algı yarattığı belirtilmekte, diğer yandan Çin'i Paris Anlaşmasını imzalayarak karbon emisyonunu azaltmaya çekmesi de Obama yönetiminin tutarlı tavırlarının başarılı bir sonucu olarak gösterilmektedir.⁷⁹

⁷⁸ Richard Wolffe, Trump Asked When The World Will Start Laughing at the US. It Already Is, *The Guardian*, 02 June 2017, erişim tarihi: 09 Ekim 2018, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jun/02/trump-world-laughing-at-us-paris-climate-deal>; Michael D. Shear, Trump Will Withdraw U.S. From Paris Climate Agreement, *The New York Times*, 01 June 2017, erişim tarihi: 09 Ekim 2018, <https://www.nytimes.com/2017/06/01/climate/trump-paris-climate-agreement.html>; Matt McGrath, The World's Not Laughing, Donald, It's Crying, *BBC News*, 01 June 2017, erişim tarihi: 09 Ekim 2018, <https://www.bbc.com/news/science-environment-40128046>.

⁷⁹ Trevor McCrisken, Ten Years on: Obama's War on Terrorism in Thetoric and Practice, *International Affairs*, Vol. 87, Issue: 4, 2011, p.781-801; Richard Wike, Bruce Stokes and Jacob Poushter, *Global Publics Back U.S. on Fighting ISIS, But are Critical of Post-9/11 Torture*, Washington/USA, Pew Research Center, 2015, p. 37-56; Cronin, Bruce, The Paradox of Hegemony: America's Ambiguous Relationship with the United Nations, *European Journal of International Relations*, Vol. 7, Issue: 1, 2001, p.103- 130; Robert Kagan, The September 12 Paradigm: America, the World, and George W. Bush, *Foreign Affairs*, Vol. 87, 2008, p. 25-39; Bob Sussman, The U.S. Finds Its Voice on Climate Change After Two Decades of Failed Diplomacy, *PlanetPolicy*, 24 November 2015.

11 Eylül saldırılarına ilişkin olarak ifade edilen görüşlerde; söz konusu terörist saldırıların bir şok etkisi yaratmış olmasına rağmen, esasında ABD için bir sürpriz niteliği taşımadığı, zira 2001 yılının ilkbaharına kadar ABD istihbaratına ulaşan bilgilerde El-Kaide tarafından bu tip bir terörist saldırı gerçekleştirilme olasılığının hayli yüksek olduğunun yer aldığı belirtilmekte, bundan dolayı ABD tarafından bu tip bir terörist saldırıya karşı tedbir alınmamış olması, istihbarat eksikliğine değil, böyle bir saldırının doğrudan ABD topraklarına yapılma ihtimaline yönelik Bush yönetiminde oluşan yetersiz algıya ve bir yandan Irak, ABD için öncelikli tehdit olarak kabul edilirken, diğer yandan da ABD'nin Soğuk Savaş mantalitesinde kalmaya devam etmesine, bunun yanında Bush'un başkanlığa gelmesinden hemen önce ve başkanlığı devralmasından sonra geçen birkaç aylık süre boyunca Bush'un gündeminde içişlerine dair hususlar esas teşkil ederken, daha sonrasında dış politikada Çin ve Rusya konularının önceliğe alınmasına dayandırılmaktadır.⁸⁰ Bununla birlikte, 11 Eylül saldırılarının akabinde Bush'un; "her devletin artık küresel terörizmle savaşta ABD'nin yanında mı yoksa teröristlerin yanında mı yer alacağına karar vermesi gerekli" sözlerinin ABD'nin dış politikasında bazı devletlerle ilişkilerini derinleştirmesine ve ayrıca bir kısım devletlerle olan ilişkilerinin de daha fazla gerginleşmesine neden olduğu, ABD'nin terörizme bakışının geçmişte Nazi'lere ve Sovyetler Birliği dönemindeki faşizm ve komünizme bakışı ile eşdeğer hale geldiği değerlendirilmektedir.⁸¹

Bush yönetiminden sonra başkanlık görevini devralan Obama'nın 'Terör Çağı' esnasında ABD'nin başına geçen ilk başkan olduğu, bu bakımdan başkanlığının ilk döneminde küresel terörle mücadele konusunda Obama'nın önemli bir başarı sergileyeceğinin beklendiği, ancak Obama'nın gerek seçim kampanyası ve gerekse başkanlık görevinin başından itibaren bu konuda Bush tarafından ortaya konulan doktrinden uzak kalmayı ve 'terörle savaş' terimini mümkün olduğunca kullanmamayı tercih ettiği, bu süreçte ABD'nin terörle mücadele içinde olmaya

⁸⁰ Bergen, a.g.e., p.44-50; Muscat, a.g.e., p.9-10; James M. Lindsay, George W. Bush, Barack Obama and the Future of US Global Leadership, *International Affairs*, Vol. 87, Issue: 4, 2011, p.765-779; Melvyn P. Leffler, September 11 in Retrospect: George W. Bush's Grand Strategy, Reconsidered, *Foreign Affairs*, Vol. 90, Issue: 5, 2011, p.33-45.

⁸¹ Michael J. Boyle, The War on Terror in American Grand Strategy, *International Affairs*, Vol. 84, Issue:2, 2008, p.191-209.

devam etmesinin yanında Obama'nın konuşmalarındaki söylemlerin pozitif bir değişim göstererek, bu savaşın yalnızca terörist örgütlere karşı yürütüldüğünün ve kesinlikle Müslüman toplumlara karşı olmadığını özellikle vurgulanmaya başlandığı, bu açıdan da Obama tarafından Bush yönetiminden ayrılan en büyük değişimin gerçekleştirildiği belirtilmektedir.⁸² Bu bağlamda, Obama'nın Bush tarafından dünyaya karşı sergilenen dış politika prensiplerini reddeden bir yöntem izlediği, bu kapsamda küreselleşmenin güncel dünya siyasetindeki yerini göremeyen bir yaklaşımın yerini, ABD'nin sadece silahlı güç kullanımı yoluyla küresel terörle mücadelede yalnız başına bir sonuç alamayacağı gerçeğinden hareketle, bu mücadelede diğer devletlerin gözünü korkutmak yerine kendisine ortaklar bulmaya ve işbirliği ortamı yaratmaya gayret eden bir politikanın izlenmeye başladığı, bu bakımdan da diplomasinin ABD dış politikasında öncelik haline dönüştürüldüğü değerlendirilmektedir.⁸³

Obama yönetiminin ekonomi alanında izlediği uluslararası politika pragmatik çok ulusluluk olarak adlandırılarak, bu politikanın da bölgesel ticaret mekanizmaları kurulması üzerinde yoğunlaştığı, bu yönelimin de jeopolitik bir dönüşümün yanında birbiriyle rekabet halinde bulunacak ticaret bloklarına neden olduğu ifade edilmekte, ABD'nin Trans-Pasifik Ortaklığı'nı (*Trans-Pacific Partnership-TTP*) Çin'in Asya ülkeleri üzerinde ekonomik hegemonyasını kırma aracı olarak gördüğü ve TTP'yi Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (*Transatlantic Trade and Investment Partnership-TTIP*) ile birlikte uluslararası ticaret sistemi üzerinde lider rolü üstlenmek üzere aynı zamanda hukuki bir zemin olarak kullanması olası görünmektedir.⁸⁴ Öte yandan, gelecekte ABD ulusal güvenliğini tehdit edebilecek El-Kaide ve Taliban'ın veya bunlardan doğması olası grupların olası güçlenmesinde,

⁸² Peter Baker, Obama's War Over Terror, *The New York Times*, 4 January 2010, erişim tarihi: 29 Eylül 2018, http://www.nytimes.com/2010/01/17/magazine/17Terror-t.html?_r=2&.

⁸³ Lindsay, a.g.e., p.772; Muscat, a.g.e., p.21.

⁸⁴ Heribert Dieter, The Return of Geopolitics: Trade Policy in the Era of TTIP and TPP, Berlin/Germany, *Friedrich Ebert Stiftung-International Policy Analysis*, December 2014, p.4-11; Michael Green and Matthew Goodman, After TPP: The Geopolitics of Asia and the Pacific, *The Washington Quarterly*, Vol. 38, Issue: 4, 2016, p.19-34; Peter Rudolf, Liberal Hegemony and US Foreign Policy Under Barack Obama, *SWP Comments*, German Institute for International and Security Affairs, Vol. 40, August 2016, p.4; Daniel Hamilton, *The Geopolitics of TTIP: Repositioning the Transatlantic Relationship for a Changing World*, Washington/USA, Center for Transatlantic Relations, 2014, p.43-52.

ABD'nin geçmişte Afganistan'da Sovyetlere karşı desteğinin önemli rolü olduğunu belirtmek faydalı olacaktır.⁸⁵

Trump'ın başkanlık görevini devralmasıyla birlikte ise, ABD dış politikasının gelecekteki görünümüne ilişkin ifade edilen öngörülerin büyük bir sarsıntıya uğradığı, Avrupa ve Asya'da ileri askeri konuşlanma çerçevesinde ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri izlediği stratejik liberal düzen politikasının yerini daha koruyucu ve ulusalcı bir politkaya bıraktığı, bu durumun da ABD'nin uzak coğrafyalara yönelik taahhütlerinde önemli bir geri çekilmeye ve bu nedenle küresel ekonomik ve jeopolitik kırılma ve krizlere yol açtığı belirtilmektedir.⁸⁶ Esasında, bu görüşe iştirak edilmekle birlikte, Trump'ın söz konusu politikayı izlemesindeki etkenlerden birinin de enerji arz güvenliği konusunda kendisinden önce başlatılan girişimlerin neticesi olarak ABD'nin özellikle doğal gaz ve yenilenebilir enerji kaynakları anlamında kendi kendine yeten bir ülke olmanın ötesine geçmiş olmasının yer aldığı kıymetlendirilmektedir.

Ek olarak, Obama'nın başkanlık görevini devrederken ABD'nin ekonomik büyüme, enerji arz güvenliği ve enerji kaynaklarının değerlendirilmesi, yeniliksel yaklaşımlar açısından başkanlık görevini devralırken bulunduğu duruma göre Trump'a çok daha iyi konumda bir ABD bıraktığı görüşü kamuoyunda ön planda yer almaktadır. Bu gelişimin nedenleri olarak ise; Obama'nın, ABD'nin ulusal çıkarlarını ve uluslararası liberal düzeni koruma alanındaki girişimlerini daha sürdürebilir ve daha az agresif bir çizgide gerçekleştirmiş olması, bu bağlamda ülke içinden gelen karşı yöndeki baskılara teslim olmadan, temkinli, uzun soluklu ve farklı dengeleri titizlikle gözetten bir politika izlemiş olması ve küresel anlamda müşterek hareket gerektiren konuları net olarak tespit etmeyi başararak uluslararası işbirliğine gitmesi gösterilmektedir.⁸⁷

⁸⁵ Tom Lansford, Robert P. Watson and Jack Covarrubias, *America's War on Terror*, 2. Ed., Surrey/UK, Ashgate Publishing Ltd., 2009, p.17.

⁸⁶ Giovanni Grevi, Lost in Transition? US Foreign Policy from Obama to Trump, *European Policy Center Discussion Paper*, 02 December 2016, p.1.

⁸⁷ Gideon Rose, What Obama Gets Right, *Foreign Affairs*, September/October 2015, erişim tarihi: 03 Ekim 2018, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2017-07-05/what-obama-gets-right>; Derek Chollet, *The Long Game: How Obama Defied Washington and Redefined America's Role in the World*, New York/USA, Public Affairs Publishing, 2016, p.1-7; Stephen M. Walt, Obama Was Not a

2.2. ABD Enerji Arzı, İhracat ve İthalatında Dönemsel Değerlerin Karşılaştırılması

2001 yılından itibaren sırasıyla Bush, Obama ve Trump yönetimlerinde iç politika ve gerekse dış politikada enerji arz güvenliği temelindeki uygulamaların ABD'nin enerji tedarikinde ve enerji kaynakları arzı ile ihracatında önemli yansımaları olduğu görülmektedir. Özellikle elektrik enerjisi tedariki bağlamında, 2000 yılında ABD'de yaşanan tedarik sıkıntısı ile birlikte, 2008 yılına kadar artış göstermesine rağmen 2009-2015 yılları arasında ABD'nin enerji tüketim verilerinde görülen negatif yönlü değişim dikkati çeken önemli bir durumdur. Zira özellikle tedarik ihtiyacı bağlamında artış gösteren bu periyottaki durumun, ABD'nin enerji arz güvenliği temelinde dış politika ilişkilerini ve özellikle Bush döneminde yoğunlaşan askeri müdahale girişimlerinin önemli zeminlerinden birini oluşturduğu belirtilebilir.

IEA verilerine göre ABD'nin 2001 yılı içinde dünyada ilk sırada yer almasını sağlayan toplam enerji tedariki, yani enerjiye olan ihtiyacının giderilmesi için ürettiği ve ithal ettiği enerji miktarı 2.23 bin Mtoe iken, bu değer 2009 yılında Çin'in ardında kalarak 2.16 bin Mtoe'ya gerilemiş ve 2015 yılında göreceli olarak büyük bir değişim göstermeyerek 2.19 bin Mtoe düzeyinde gerçekleşmiştir. Diğer yandan, ABD'nin toplam enerji tüketim verilerindeki değişime bakıldığında ise; 2001 yılı içindeki toplam enerji tüketim miktarı 1.52 bin Mtoe'dan 2009 yılına gelene kadar artış göstermesine rağmen 2009 yılı içindeki değer 1.45 bin Mtoe'ya düştüğü, 2015 yılındaki toplam tüketim miktarının ise yeniden 2001 yılındaki değerine gelerek 1.52 bin Mtoe düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. BP'nin Dünya Enerji Görünümü 2018 Raporu'na göre ise ABD'nin 2017 yılındaki toplam enerji tüketim miktarı yaklaşık 2.24 bin Mtoe'ye ulaşmıştır.

Realist President, *Foreign Policy*, 7 April 2016, erişim tarihi: 03 Ekim 2018, <https://foreignpolicy.com/2016/04/07/obama-was-not-a-realist-president-jeffrey-goldberg-atlantic-obama-doctrine/>.

2.2.1. Petrol

Dünya petrol verilerine ilişkin IEA'nın 2017 yılı raporunda ABD'nin petrol üretimi alanında 2006-2011 yılları arasında stabil denilebilecek bir çizgi izlediği, 2011 yılından sonra ise pozitif yönde bir artış trendi göstererek 2016 yılında 588 Mt olan üretimiyle dünyanın en büyük petrol üreticisi konumunda bulunduğu, ayrıca BP tarafından Haziran 2018'de yayımlanan Dünya Enerji Görünümüne İlişkin İstatistiksel Rapor'da son yıllarda ABD tarafından yüksek miktarda gerçekleştirilen petrol üretimi nedeniyle dünyanın petrol üretim ve tüketimindeki genel dengenin değişebileceği ifade edilmektedir.

Spesifik olarak BP'nin raporunda ABD'nin 2017 yılı itibarıyla ispatlanmış petrol rezerv miktarının 50 milyar varil olduğu belirtilmekte, yalnız aynı raporda asıl dikkati çeken durum; ABD'nin gerek 1997 yılındaki ve gerekse de 2007 yılındaki ispatlanmış petrol rezerv miktarının 30,5 milyar varil bandında olmasına rağmen bu değer yaklaşık % 40 oranında artış gösteren bir trend izlemesidir. Bu artışın ise Obama döneminde petrol ve doğal gazda ABD'nin öz kaynaklarının bulunarak kullanılması konusunda yapılan girişimlere ve teşviklere bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki; ispatlanmış petrol rezerv miktarındaki yüksek artışın da işaret ettiği üzere, ABD'nin 2007 yılında 6.860 kb/d ve 2009 yılında 7.263 kb/d olan petrol üretim miktarı söz konusu girişimler neticesinde 2017 yılına gelindiğinde 2009 yılına göre, yani Obama'nın başkanlık görevini devralmasından itibaren, % 44 oranından fazla bir artış göstererek 13.057 kb/d miktarına erişmesine ve ABD'nin petrol üretimi alanında dünya liderliğine gelmesine neden olmuştur.

Diğer yandan, ABD'nin yıllara göre petrol tüketim miktarlarına bakıldığında 2007-2017 yılları arasında önemli bir farklılık gözlemlenmemekle birlikte, 2007 yılında 20.680 kb/d miktarında olan tüketimin, 2009 yılında 18.771 kb/d'ye gerilediği, takip eden yıllarda düşük miktardaki artışla 2017 yılında 19.880 kb/d miktarına gelse de 2007 yılı toplam petrol tüketim miktarının altında kaldığı görülmektedir. Bu durumun ise ABD'de Obama yönetimince başlatılan doğal gaz alanındaki araştırma ve üretim alanındaki gelişim ile kaya gazı devriminin yanında, gerek Bush ve gerekse de Obama ve Trump dönemlerinde uygulanan ancak özellikle Obama döneminde Federal Hükümet teşvikleriyle ön planda tutulan yenilenebilir

enerji kaynakları teknolojilerinin kullanımına yönelik Ar-Ge faaliyetleri ile uygulamaların bir sonucu olduğu değerlendirilmektedir. Trump yönetiminin gelecekte anılan alanda Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesine atfedeceği önem henüz belirsizliğini korumaktadır.

2.2.2. Doğal Gaz (Kaya Gazı Dâhil)

IEA tarafından yayımlanan istatistiksel verilere göre ABD'nin 2002 yılındaki doğal gaz üretimi 441.17 Mtoe olarak gerçekleşmiş, bu üretim miktarı ile Rusya'dan sonra dünya çapında ikinci sırada yer alırken 2008 yılında doğal gaz üretimini 469.66 Mtoe, 2012 yılında ise 558.22 Mtoe'ya artırarak Rusya'nın doğal gaz üretimindeki dünya liderliğini elinden almıştır. 2015 yılında ise doğal üretimindeki artışı sürdürerek 636.49 Mtoe seviyesine çıkartmıştır. ABD aynı zamanda 1960-2016 aralığında OECD ülkeleri içinde doğal gaz üretim miktarı ve artış trendi bakımından ilk sırada gelen ülke olmuştur.

BP'nin 2018 Yılı Dünya Enerji Görünümüne İlişkin İstatistiksel Raporu'na göre; dünya çapındaki ispatlanmış doğal gaz rezervleri açısından ABD'nin sahip olduğu rezerv miktarı 1997 yılında 4,5 tcm olarak belirlenmişken, bu miktar 2007 yılında 6,4 tcm ve 2017 yılında 8,7 tcm olarak belirlenmiştir. ABD'nin ispatlanmış doğal gaz rezervlerinin tespit edilen artış miktarı kaya gazını da kapsamakta, Obama döneminde başlatılan kaya gazı devrimi ile birlikte ABD topraklarında tespit edilerek hidrolik çatlatma yöntemiyle yeryüzeyine çıkarılmaya başlayan büyük miktardaki kaya gazı rezervleri ABD'nin olduğu kadar dünyanın da doğal gaz rezerv görünümünü etkilemiştir. Diğer yandan, kaya gazındaki söz konusu gelişmeler petrol piyasasında arz ve talep dengesini de değiştirmiş, arz bolluğunun fiyatlardaki düşüşün devamını sağlayacağı görüşünü desteklemiştir.⁸⁸

ABD'nin doğal gaz rezerv miktarında tespit edilen artışla doğru orantılı olarak özellikle kaya gazı bağlamında sürdürülen girişimler neticesinde, 2007 yılında 521.9 bcm olarak gerçekleşen doğal gaz üretim miktarı, 2011 yılında 617.4 bcm ve 2017 yılında 734.5 bcm'ye ulaşmıştır. Böylelikle ABD, 2007-2017 yılları arasındaki 10 yıllık zaman zarfında doğal gaz üretim miktarını yaklaşık % 30 oranında artırmış,

⁸⁸ Koşaroğlu ve Erik, a.g.e., s.139.

2007 yılında dünya çapında doğal gaz üretim miktarı sıralamasında ilk sırada olan Rusya'nın liderliğini 2009 yılından itibaren Rusya'nın elinden almış, bu tarihten itibaren de her geçen yıl Rusya ile arasındaki üretim miktarı farkını giderek arttırmıştır.

ABD'nin doğal gaz tüketimi de üretim miktarındaki artışa paralel olarak artış göstermiş, bu kapsamda 2007 yılında 624.1 bcm olarak gerçekleşen doğal gaz tüketimi, 2009 yılı içinde 617.6 bcm'ye kadar az bir düşüş göstermiş olsa da yıllar içinde artış sergileyerek 2015 yılında 743.6 bcm ve 2017 yılında ise 739.5 bcm olarak istatistiklere yansımıştır. Bu haliyle ABD, 2017 yılına gelindiğinde dünya doğal gaz üretiminin % 20'sini tek başına karşılarken, aynı zamanda dünya doğal gaz tüketiminin de % 20,1'ini gerçekleştirmektedir. Bu tablodan da 2001 yılında doğal üretiminin tüketim miktarına oranı % 83 civarında olan ABD'nin, 2017 yılına gelindiğinde tam anlamıyla kendi kendine yeten bir ülke konumuna ulaştığı görülebilmekte, gelecek öngörülerini kapsamında çalışmanın önceki bölümlerinde açıklandığı üzere 2020 yılından hemen sonraki süreçte doğal gaz ihracatı alanında dünyada ön planda yer alması beklenmektedir. Söz konusu gelişim içinde Obama yönetiminin başlatılan kaya gazı araştırma ve üretim sürecinin etkisi ilk sırada gelmektedir.

Doğal gaz üretimindeki ve tüketimindeki artış, ABD'nin doğal gaz kullanarak elde ettiği elektrik oranına da yansımış, bu çerçevede ABD, IEA verilerine göre 2015 yılı itibarıyla 1.373 TWh'lık üretimi ile dünya çapında doğal gazdan en fazla elektrik üretimi sağlayan ülke haline gelmiş, bu miktar ile en yakın takipçisi olan Rusya'nın da 2,6 kat önüne geçmiştir. Bush'un başkanlık görevini devraldığı sürede ülke çapında görülen elektrik kesintileri ABD için büyük bir problem kaynağı teşkil ederken, Obama zamanında başlatılan doğal gaz ve kaya gazı girişimlerinin pozitif neticeleri ABD'nin elektrik kesintilerinin son bulmasında kendisini göstermiştir.

2.2.3. Yenilenebilir Enerji Teknolojileri

2015 yılı itibarıyla dünya toplam enerji tedariki içindeki payı % 1,5 oranında gerçekleşen ve her geçen yıl bu payını özellikle iklim değişikliği ile mücadele alanında sürdürülen küresel çapta girişimlerle artıran rüzgar ve güneş enerjisi teknolojileri günümüzde aynı zamanda gelişmiş ülkeler arasında bir ticaret alanına dönüşmüş, yenilenebilir enerji kaynakları teknolojilerinin kullanımı daha mobil yapıda ve daha küçük hacimde, daha fazla enerji depolayabilen özellikte güneş pilleri ile giderek gelişen bir endüstri alanına dönüşmüştür. ABD'nin Obama döneminde başta Çin ve Almanya'nın bu konudaki ilerlemelerine karşı, sektörü ABD liderliğinde tutma konusundaki çabaları ön planda yer almış, bu konuda federal hükümetin kredi desteği ve teşvikleriyle özellikle 2012 yılından itibaren yenilenebilir enerji teknolojilerinin Ar-Ge ve üretimine önemli bir kaynak ayrılmıştır.

Bu kapsamda, ABD, yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerji tüketimi bakımından 2007 yılında 24,8 Mtoe'ye karşılık gelen tüketim miktarını, 2009 yılından itibaren katlanan oranda artırmış ve 2017 yılında 94,8 Mtoe ile Çin'den sonra dünya sıralamasında ikinci sıraya yerleşmiş, ayrıca dünya çapında üretilen toplam elektrik enerjisi içinde güneş enerjisinin kullanım oranı bakımından 2015 yılı içinde % 13'lük payı ile Japonya'dan sonra 4. sırada yer almış, diğer yandan rüzgâr gücünden elektrik üretimi alanında ise 2015 yılı itibarıyla 193 TWh elektrik üretimiyle dünya genelinde % 23 oranında bir paya sahip olarak Çin'i geride bırakmıştır. Ancak bu gelişime rağmen, güneş enerjisinin elektrik enerjisine dönüştürülmesi için kullanılan güneş ışığına duyarlı yarı iletken malzemeler, fotovoltaiik güneş pilleri ve diyotlar gibi yüksek teknoloji donanımların ticaretine yönelik ABD 2013-2017 yılları arasında % 8 oranında ithalat artışı ile 2017 yılında dünya çapındaki ithalatın % 9,2'sini gerçekleştirirken, ihracat alanında aynı dönemde % 1 oranında ihracat artışı ile 2017 yılında dünya çapındaki ihracatın % 6,5'ini gerçekleştirebilmiştir. Bu çerçevede, 2017 itibarıyla ABD'nin söz konusu materyallere yönelik toplam ithalatı ihracat değerinden yaklaşık % 33 oranında daha fazladır.

Çalışmanın bu bölümünde, 2001 yılından itibaren günümüze kadar geçen süreç içinde ABD’de başkanlık görevlerini yürütmüş olan Bush, Obama ve Trump yönetimlerinin, enerji arz güvenliği bağlamında ABD’nin dış politikasını ve uluslararası ilişkilerini nasıl yönlendirdiklerine ve gerek söylemler gerekse de uygulama alanında izledikleri yöntemlere dair kimi tespit ve değerlendirmeler sunulmuş, söz konusu değerlendirmeler çerçevesinde ABD dış politikasının yönelim farklılıkları açıklanmıştır. Buraya kadar sunulan bilgiler ışığında, çalışmanın müteakip bölümünde, daha önceden belirtildiği üzere, ABD tarafından 2001 yılından itibaren enerji arz güvenliği zemininde gerçekleştirilen dış politika uygulamalarının Neorealizm ve Neoliberalizm çerçevesinde değerlendirmesinin yapılmasına çalışılacaktır.

BÖLÜM III

2001'DEN İTİBAREN UYGULANAN ABD ENERJİ POLİTİKALARININ NEOREALİZM VE NEOLİBERALİZM ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Neorealizm ve Enerji güvenliği

Tarihsel süreç içinde dünyada yaşanan gelişmeleri açıklamak ve belirli bir teorik çerçevede sunmak amacıyla, 20. yy.'da Uluslararası İlişkiler disiplinine getirilen yaklaşımlar içerisinde ortaya konulmuş olan başlıca teoriler arasında “Neorealizm” gelmekte, Neorealist düşüncenin bahse konu ABD'nin dış politikası üzerinde ve enerji güvenliği bağlamında irdelenmesinde fayda görülmektedir. Bu çerçevede, öncelikle Neorealist yaklaşımın esaslarının ortaya konulması, müteakiben 2001 yılından itibaren ABD'nin uluslararası ilişkiler alanında izlediği dış politika yöntemlerinin ve uygulamalarının Neorealist düşünce çerçevesinde incelenmesine yer verilecektir.

Devletlerin davranışlarını, Klasik Realizm'de olduğu üzere çatışmacı ve bencil insan doğası yerine, merkezi bir yönetimi olmayan, yani hiyerarşi düzeninden yoksun uluslararası sistemin anarşik yapısına bağlayarak uluslararası ilişkilerde meydana gelen çatışmaların asıl nedenini bu yapıya dayandırması nedeniyle “Yapısal Realizm” (*Structural Realism*) olarak da adlandırılan Neorealizm, ilk defa Kenneth Waltz'un 1979 yılında yayımlandığı *Theory of International Politics* adlı eseriyle gündeme gelmiş ve eser bu dönemde disiplinde teori üzerine yazılan en etkili çalışma niteliği kazanmıştır. Waltz, kendi isimlendirmesi ile Yapısal Realizm'i açıklarken, mevcut anarşik sistemin devletlerin davranışlarını etkilediğini, söz konusu anarşik sistem içinde devletlerin temel amacının güç elde etmekten öte, hayatta kalmak (*survival*) yani mevcudiyetlerini devam ettirmek olduğunu ve bu açıdan güç unsurunu uluslararası ilişkilerin ve dış politikanın amacı olarak gören Klasik Realist

anlayışın aksine, gücün yalnızca bir araç olarak kullanıldığını savunmakta, öte yandan uluslararası sistemin anarşik yapısı içinde saldırgan devletleri durdurabilecek bir otorite olmadığından, bir devletin hayatta kalabilmesinin ancak öz yardım (*self-help*) ile mümkün olduğunu, bir devletin bekasının ancak yine o devletin kendi kendisinin sahip olduğu güç ve yetenekleri tarafından sağlanabileceğini, devletlerarası işbirliğinin ise yalnızca zorunlu durumlarda gerçekleştiğini iddia etmektedir.⁸⁹

Neorealizm'e göre, uluslararası düzen içinde herhangi bir üst otorite bulunmamakta, bu kaotik ortamda ise mevcut tüm devletlerin bağımsız ve en azından siyasi açıdan eşit varsayılan aktörler konumunda olduğu kabul edilmektedir. Bu çerçevede, her devlet kendi amaçlarına ulaşmak için elinde var olan kaynaklara uygun olarak hareket etmekte, ancak devletlerin amaçlarına ulaşma başarısı bu kaynaklarla ve imkanlarla sınırlı kalmaktadır. Waltz'a göre, devletler arasındaki temel farklılık onların işlevsel kabiliyetlerinde değil, bu işlevleri yürütebilecek kapasitelerinin olup olmamasından ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, devletler amaç açısından farklılık göstermemekte, yalnız bu amaçlara ulaşabilmek için var olan kapasiteleri açısından farklılık göstermektedirler. Tarihsel bir bakış açısıyla; dünyada yeni bir uluslararası siyasi yapının oluşmasının büyük güçlerin değişimiyle gerçekleştiği, yani uluslararası düzenin birkaç büyük güç tarafından oluşturulduğu görüşünden hareket edilerek Waltz'ın iki kutuplu sistemle, çok kutuplu sistem arasındaki farklılıkları vurguladığı belirtilmekte, bu kapsamda Waltz'ın ortaya koyduğu ilkeler aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir:⁹⁰

- ✓ Devletleri kendi çıkarları harekete geçirmekte,
- ✓ Politikalara duyulan ihtiyaç, uluslararası ortamda rekabet kurallarının düzenlenmemiş olmasından kaynaklanmakta,
- ✓ Devletler bu koşullardan kaynaklanan gereksinimleri karşılamak üzere, kendi çıkarlarına en rasyonel politikaları üretmeye yönelmekte,

⁸⁹ Kenneth N. Waltz, "Anarchic Orders and Balances of Power", Robert O. Keohane (der.), *Neorealism and its Critics*, p. 108

⁹⁰ Waltz, *Theory of International Politics*, p.38-210.

✓ Politikaların başarılı olup olmadığı ise onların uygulanması neticesinde ortaya çıkan sonuca göre belirlenmektedir. Bu sonucun başarısı da devletlerin kendi varlıklarını sürdürmesine ve daha da güçlenmesine hizmet etmektedir.

Bu bağlamda, Neorealizm'e göre, devletlerin güvenliğini ayrı ayrı sağlayacak merkezi bir otoritenin yokluğu, her devleti kendi güvenliğini sağlama zorunluluğunda bıraktığından, her devletin kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceği belirtilmekte, bununla birlikte uluslararası yapıdaki istikrarsızlıkların devletlerin güvenliği için oluşturduğu tehditlere karşı da devletlerin ittifaklara girebileceği, ancak bu ittifaklara olan güvenin az olması nedeniyle de her devletin kendi güvenliğini sağlayabilecek güce erişmeye çalıştığı ifade edilmektedir. Diğer yandan, Waltz'a göre uluslararası politikada esas olan teori, 'güç dengesi'dir. Buna göre, eğer bir büyük devlet gücünü diğer devletlere kıyasla ciddi oranda artırırrsa, diğer devletler ittifaklar ya da güç artırımı yoluyla onu dengelemeye çalışacaktır. Bu duruma örnek olarak ise, İkinci Dünya Savaşı esnasında Hitler Almanyası'na karşı esasında Rus Devrimi'nin karşısında yer alan ABD'nin Sovyetler Birliği ile ittifaka gitmiş olması gösterilmektedir. Bu görüşe karşı Klasik Realist yaklaşımda, güç kavramına daha farklı anlamlar yüklenmekte, çoğunlukla güç dengesinin barışı korumadaki önemi yadsınmazken, uluslararası barışı koruyan temel unsurun güç dengesinden ziyade devletler arasındaki mutabakat olduğu, uluslararası sistemdeki anarşi ortamında devletlerin kendi güçlerini azami seviyeye çıkarma arayışında oldukları, bu arayışa göre hareket ederken de diğer yandan birbirlerinin benzer amaçlarına ve girişimlerine engel olmaya çalıştıkları, ancak bu durum neticesinde oluşan güç dengesinin istikrarı sağlayan bir faktör haline geldiği, ittifakların devletlerce güce karşı değil, tehditlere karşı oluşturulduğu ileri sürülmektedir.⁹¹

Waltz'un Neorealizm eksenindeki bakış açısı uluslararası sistem odaklı bir yaklaşıma sahip olup, devletlerin bu sistem içinde birbiriyle olan etkileşimi ve tutumlarının nasıl olacağını belirleyen devletlerin kendisi değil, sistemin varlık ve işleyişi, yani doğrudan doğruya sistemin kendisidir. Anarşik olarak tanımlanan sistem içinde birim (*unit*) olarak ifade edilen her devletin birbiriyle benzer olmasına

⁹¹ Waltz, *Theory of International Politics*, p.38-210; Waltz, *Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı*, p.3-44.

rağmen birbirinden farklı olduğu kabul edilmektedir. Diğer yandan, Waltz'un tanımlamasıyla; sistemdeki diğer birimlere göre kendi gücünü oransal olarak büyük ölçüde artıran bir devlet, kendi çıkarlarını sistemin genel çıkarı olarak tanımlamaktadır.⁹²

Neorealizm'in tarihsel arka planının 1970'lere kadar gittiği ve bu sürecin ABD'nin iddia edilen hegemonyasının sarsılmaya başladığı, hem Batı bloğunun hem de Doğu bloğunun sarsıntılar geçirmekte oldukları ve bu bağlamda ittifaklarda gerginliklerin arttığı bir dönem olduğu belirtilmektedir. Bu dönem içinde, ABD'nin önemli katkılarıyla kurulan AT'nin, ekonomik açıdan ABD için bir rakip haline geldiği ve Dolar'ın hakimiyetinin sorgulanmaya başladığı, diğer yandan petrol piyasasındaki dalgalanmaların, yüksek enflasyon ve fiyat artışları gibi finansal krizlerin çıkmasına neden olduğu, bu koşullar altında da uluslararası alanda ekonomik ve siyasi sorunların iç içe geçmeye başladığı ifade edilmektedir. Buna göre, büyük siyasi ekonomik ve sorunların bir sarmal gibi dünyayı kuşattığı bu süreçte hâkim olan Uluslararası İlişkiler ekolü olarak Realizm, iç ve dış siyasi gelişmeleri birbirinden ayıran yaklaşımı nedeniyle yoğun eleştirilere maruz kalmış ve bununla birlikte Vietnam Savaşı'nın gidişatı da askeri gücün her zaman için neticeyi belirleyen esas unsur olmadığını göstererek, Realizm'in varsayımlarına olan genel inancı sarsmıştır. Tüm bu gelişmelere ilave olarak, emperyalizmin çöküşünün ayak sesleri duyulmaya başlamış ve üçüncü dünya ülkeleri olarak kabul edilen ülkeler de birer birer bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır. Realizm'in öngörülerinin aksine yaşanan bu olaylar, Batı dünyasında ABD'nin liderliğinin ve Realizm'in öngörülerinin eleştirilmeye başlamasına neden olmuştur. Realizm'in hem Marksist hem de Liberal yazarlar tarafından ciddi şekilde eleştirildiği böyle bir dönemde, Waltz tarafından, Realizm'in yok sayılmayarak, tam tersine Realizm'in düşünce geleneğinden bilimsel bir teori oluşturma çabasıyla tekrar canlandırıldığı, bu açıdan Waltz'ın uluslararası politika teorisini o dönemin etkili düşünce akımları arasında yer alan pozitivizm üzerine bina ettiği görüşü dile getirilmektedir.⁹³

⁹² Waltz, *Theory of International Politics*, p.38-128; Ayrıca, Waltz'in eserinde yer alan orijinal ifade: "unit fostering its own size relative to other units, it generally identifies its own interest with the interest of the system" şeklindedir.

⁹³ Waltz, *Theory of International Politics*, p.38-128.

Neorealizm, veya kurucusu Waltz'un tabiriyle 'Yapısal Realizm', Klasik Realizm'de hiyerarşik bir düzenin varlığının ortaya atıldığı devletlerarası yapıyı ön kabul olarak benimseyerek, yapısal anlamda anarşik bir uluslararası sistemin var olduğunu öne süren bir Uluslararası İlişkiler ekolü olarak tanımlanmaktadır. Bu ekolde uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etkenin ise uluslararası sistemin yapısı olduğundan yola çıkılarak, devletlerin dış politikası ve birbirleriyle olan ilişkileri ele alınmaktadır. Bundan dolayı Neorealizm'in, Klasik Realizm'den ayrılan ilk noktasının analiz yöntemi olduğu kabul edilmektedir. Bu açıdan Waltz, uluslararası sistemi "bir siyasi yapı ve karşılıklı etkileşim içinde bulunan öğelerden (birimlerden) -ki bu öğeler uluslararası sistemde devletlerdir- oluşan bir bütün" ve "dünya politikasındaki temel birimler arasındaki ilişkilerin düzeni" olarak tanımlamıştır. Waltz'un söz konusu bütüncül tanımının esasında Realizm'e ters bir tanım olmamakla birlikte; uluslararası ilişkilerin yalnızca devletlerin kendi aralarındaki ilişkiler ile sınırlı olmaması, diğer yandan bu ilişkileri etkileyen birbiri içerisinde birçok mekanizmanın varlığı ve bu mekanizmaların da devamlı olarak hem etkileyen hem de etkilenen konumunda bulunması nedenleriyle, Realizm'in üzerine bina edilen daha kapsayıcı bir tanım olduğu ileri sürülmektedir. Realist yaklaşımın en önemli unsurlarından olan 'devlet'in toplumsal ilişkilerden bağımsız bir aktör olduğu fikri, iç politika/toplum ve dış toplum/uluslararası politika ayırımına dayanmaktadır. Her ne kadar bu görüş, hem Klasik Realistlerde hem de Neorealistlerde hakim bir düşünce olsa da Klasik Realistler için uluslararası güç mücadelesinin nedeni insan doğasında yatarken, Waltz bu görüşten kaçınarak, güç mücadelesini uluslararası yapının özelliğine bağlamıştır. Söz konusu bu farklılık da Neorealizm'in belkemiğini oluşturmuştur. Waltz, uluslararası sistemin adem-i merkezîyetçi ve anarşik bir yapıya sahip olduğunu ileri sürmekte, bu anarşik sistemde ise devletlerin başlıca amacının yaşamlarını sürdürebilmek olduğunu iddia etmektedir. Sistemin anarşik yapısı üzerindeki bu vurgu ise, devletlerin birbirlerini bir endişe ve korku kaynağı olarak gördüğü varsayımına dayanmaktadır. Bu bağlamda, devletlerin temel motivasyonu beka olmaktadır ve her devlet yalnızca kendi bekasıyla ilgilendiğinden, ortaya çıkan sistem ile birlikte uluslararası yapının düzenleyici ilkesi 'öz yardım (*self-help*)' şeklinde adlandırılan sistem haline gelir. Dolayısıyla, bu anarşik sistem içinde de devletlerin, diğer devletlere güvenemeyecekleri varsayıldığından, her devletin ayakta kalabilmek için kendi yaptığı araçlara ve düzenlemelere, yani kendi kendisine dayanmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu öz yardım sistemi Waltz

tarafından tanımlanırken; sistem içindeki birimlerin kendi kendilerine yetememeleri veya diğer birimlere göre bunu daha az başarabilmeleri halinde, rehafa ulaşmada başarılı olamayacakları ve tehditlere açık hale gelecekleri, bundan dolayı da sorun yaşayabilecekleri ifade edilmektedir. Bu kapsamda, bahse konu birimler, dış çevre koşullarının farkında olarak, hayatta kalabilmek için en iyi yolu bulma eğilimindedirler. Buradaki hayatta kalmak (*survival*) terimi ise sistemi meydana getiren her birimin (her devletin) temel amaçlarından birinin sistem içinde kendi konumunu muhafaza etmek, yani statükoyu (*status quo*) korumak olarak ifade edilmektedir. Öte yandan, anarşik uluslararası sistem içinde devletlerin temel yönelimi hayatta kalmak olduğundan, bu durumun devletleri aynı zamanda kapasitelerini ve çıkarlarını maksimize etme konusunda da güdülemekte olduğu değerlendirilmektedir.⁹⁴

Waltz'un yaklaşımından çıkarılan sonuçlar kapsamında; Neorealist bakış açısına göre uluslararası sistemin anarşik yapısının devletleri, var olabilmek için 'aynı' mücadeleyi vermek zorunda bırakacağı kabul edilmesine rağmen, buradaki 'farklılığın' devletlerin davranışlarında ya da sistemin yapısının empoze ettiği görevleri yerine getirme hususunda ortaya çıkacağı değerlendirilmektedir. Zira, var olma mücadelesi içinde aynı işlevleri görmenin, bu işlevleri eşit yetkinlikte yerine getirebilmek anlamına gelmediği, bundan dolayı da devletlerarasında devletlerin kapasitesine bağlı olan bir farklılığın meydana geleceği, devletlerin ancak kendi güçleri ile orantılı olarak bu işlevleri yerine getirebilecekleri belirtilmektedir. Buna göre nihayetinde güç unsuru, uluslararası sistem tarafından var olmak yolunda devletlere empoze edilen işlevleri yerine getirme yetkinliği sağlayan bir araç niteliği taşımaktadır. Özetle, Waltz'a göre, uluslararası sistemde meydana gelen tüm olumsuz gelişmeleri ve tarihteki tüm savaşları insan doğasına bağlamanın herhangi bir geçerliliğinin ileri sürülemeyeceği ve böyle bir yorumun açıklama sürecinde sadece kolay yolu seçmek anlamına geleceği vurgulanmakta, bu açıdan Klasik Realizm'den farklı olarak; Neorealizm'de güç edinme isteği, insan doğasından değil, uluslararası sistemin yapısından kaynaklanmakta, diğer yandan Neorealizm'i Klasik Realizm'den ayıran en önemli unsurlardan bir diğerinin de; güç unsurunun ulaşılacak

⁹⁴ Waltz, a.g.e., p.38-128; Ayrıca, 'öz yardım' sistemine yönelik Waltz tarafından yapılan açıklamadaki orijinal ifade: "a system in which those who do not help themselves, or who do so less effectively than others, will fail to prosper, will lay themselves open to dangers, will suffer." şeklindedir.

bir amaç olmayıp, gerektiği zaman başvurulacak bir araç olarak kabul edilmesi şeklinde açıklanmaktadır.⁹⁵

Diğer yandan, Neorealizm'e göre devletler arasında, devletlerin sahip oldukları göreceli güçten kaynaklanan büyük, orta ve küçük sınıflandırması da söz konusudur. Bu açıdan, Waltz'un teorisinde göze çarpan tek eşitsizlik, devletlerin uluslararası sistemde güç dağılımına göre konumlandırılmalarından kaynaklanan, devletler arasındaki güç dağılımına bağlı eşitsizlik olarak görülmektedir. Burada, bahsedilen güç unsuru ise devletlerin sahip oldukları askeri ve ekonomik gücü ifade etmektedir. Bu iki güç arasında yapılan kıyaslamada ise; ekonomik gücün her zaman askeri güce dönüşebilme özelliği nedeniyle, ekonomik güç askeri güce göre daha ön plana çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da; askeri açıdan yetersiz fakat ekonomik anlamda güçlü bir devlet, uluslararası sistemde her zaman potansiyel bir rakip olarak görülmektedir.⁹⁶

Waltz, uluslararası sistemdeki anarşinin, devletleri, güçlü olanın peşine takılma (*bandwagoning*) yerine birbirlerini dengelemeye (*balancing*) yönelttiğini belirtmektedir. Waltz'a göre büyük devletlerin gücü bir öz yardım sistemi içinde bir tehlike olarak görüldüğü için göreceli olarak daha zayıf devletler kendilerine yönelik riski azaltmak için güçlü olanı dengelemeye çalışmaktadırlar. Öte yandan, bu mekanizma içinde güçlü devletlerin de birlik olup güçlerini diğerleri üzerinde yoğunlaştırmaları beklenmemektedir. Waltz'un sözünü ettiği dengeleme ise iki şekilde olmaktadır. Devletler ya kendi kapasitelerini artırarak bunu yapmakta ya da başka devletlerle ittifaklara katılarak dengelemeyi sağlamaktadırlar.⁹⁷

Neorealizm yaklaşımına tarih bilimi açısından getirilen eleştirilerde; Neorealizm'in, devletleri ve uluslararası sistemi tarihsel şartlara dayanan ve böylece değişime duyarlı olarak görmek yerine onları değişmez ve özcü bir anlayışla ele aldığı ifade edilerek, Neorealistler için tarihin sürekli tekrarlanan temalar üzerine açıklamalar yapmaya yarayan materyalleri sağlayan bir kaynak olduğu, 'öz'cü

⁹⁵ Waltz, a.g.e., p.38-210.

⁹⁶ Waltz, a.g.e., p.129-193.

⁹⁷ Waltz, a.g.e., p.79-128.

anlayışı nedeniyle de geleceğin hep geçmiş gibi olacağı fikrini zorla kabul ettirmeye çalıştığı, bu açıdan Neorealizm'in tarihsel analizler yerine dogmatik (değişmeyen) ve tündengelimci bir teori sunduğu, Waltz'un güçlü bir teori ortaya koyabilmek adına teorisini tarihin detaylarından kurtararak, tarihin tüm dönemleri için teorisinin aynı açıklayıcı güce sahip olması gerektiğini savunduğu ifade edilmektedir.⁹⁸ Neorealizm'e getirilen diğer bir eleştiri de Neorealist düşüncenin odak noktası olan anarşik uluslararası sisteme yönelik olup, Soğuk Savaş esnasında Realizm'in/Neorealizm'in hâkimiyetinde olan Uluslararası İlişkiler teorilerinin, uluslararası değişim sorunsalını göz ardı edip anarşi/düzen sorunsalına odaklanmaları, bu haliyle de yaklaşımın her şeyi anarşi/düzen denkleminde açıklamaya çalışmalarının kendi başına bir eleştiri noktasına dönüştüğü dikkati çekmektedir. Bu eleştiri kapsamında, özellikle Soğuk Savaş döneminde dünya genelindeki değişimin anarşi/düzen denklemiyle açıklanamayacak kadar sosyolojik, kültürel ve ekonomik öğelerle iç içe ve karmaşık bir bileşim olduğu ileri sürülmektedir.⁹⁹ Diğer yandan, Waltz'un uluslararası politika modelinin, anarşi ve materyal kapasitelerdeki dağılımı temel faktör olarak alması, bu teorisinin aslında üstü kapalı olarak devletler arasındaki çıkar dağılımına odaklandığı yönünde de görüşler ileri sürülmektedir.¹⁰⁰

Bununla birlikte, Waltz'un teorisinde uluslararası sistemin kapasite dağılımı bağlamında sabit bir yapıda olmadığına yönelik ifade edilen açıklamalarda, sistem içindeki birimlerin muhtemel kazanımlar konusunda başka bir birimin kendisinden daha fazla fayda elde edeceği konusunda duyduğu endişenin uluslararası politik yapı içindeki işbirliğini kısıtlayan en başta gelen etmen olduğu belirtilmekte, buna ek olarak sistemdeki herhangi bir devletin diğer devletlerin niyetleri konusunda tam

⁹⁸ Robert W. Cox, *Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory*, *Millennium-Journal of International Studies*, Vol. 10, No:2, 1981, p.126-155, erişim tarihi: 11 Ekim 2018, https://www.uni-erfurt.de/fileadmin/public-docs/Internationale_Beziehungen/cox.pdf; Thomas W. Smith, *History and International Relations*, New York/USA, Routledge Advances in International Relations and Global Politics, 2003, p.89-91; Çağrı Erhan, *Siyasi Tarihin Kaynakları, Türkiye'de Siyasi Tarih'in Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu*, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Yayın No: 592, 2006, s.103-112, erişim tarihi: 11 Ekim 2018, <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/003.pdf>.

⁹⁹ Faruk Yalvaç, *Devlet, Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 8. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s.15-29.

¹⁰⁰ Dale C. Copeland, Review: The Constructivist Challenge to Structural Realism, *International Security*, Cilt: 25, Sayı: 2, Fall 2000, p.187-212.

anlamıyla emin olmasının mümkün olmaması nedeniyle de işbirliğinin, elde edilmesi kolay olmayan bir olgu olduğu iddia edilmektedir. Neorealist yaklaşımı benimseyen bilim çevrelerine göre; sistemdeki kapasite dağılımı çerçevesinde büyük güçlerin sayısı açısından üç tip sistem olduğu varsayılmaktadır. Bu sistemler ise sırasıyla; sistemdeki diğer birimlere göre nisbi güç oranı bakımından tek bir süper gücün (*great power*) olduğu tek kutuplu uluslararası sistem, diğer küçük ve orta ölçekli güçlere göre daha büyük iki süper gücün var olduğu iki kutuplu sistem ile ikiden fazla süper gücün bulunduğu çok kutuplu sistemdir.¹⁰¹

Diğer yandan, Neorealist yaklaşımı meydana getiren üç hipotez olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilki; tehditlere karşı gösterilen tepki ile ilgili olup, herhangi bir devletin kendisine yönelik bir tehdit algılaması halinde tepkisinin, bu tehdidi dengelemek yönünde olduğunu savunmaktadır. Bu açıdan, güç dengesinin tehdit algısına göre değişim göstermesi yaklaşımı, Klasik Realizm'e göre farklı bir bakış açısı olarak ortaya çıkmakta ve Neorealizm'i Klasik Realizm'den ayırmaktadır. Burada söz konusu olan tehdit algısının en önemli parametresi ise tehdidin ilgili devlete olan yakınlığı olarak belirtilmektedir. Diğer iki hipotez ise anarşik uluslararası sistemdeki çift kutupluluk ve çok kutupluluğu esas almakta, buna göre iki kutuplu bir sistemde çatışma çıkması olasılığı, çok kutuplu bir sistemdekine göre daha düşük görülmekte, iki kutuplu sistemdeki güç konfigürasyonunun süper güçlerin birbirlerinden daha az tehdit görmeyi beklemelerine neden olduğu iddia edilmektedir. Burada söz konusu hipotezlere yönelik getirilen bütünleşik bir bakış açısıyla; sistemdeki barışın sistemdeki süper güçlerin birbirini dengelemeleri yoluyla sağlanabileceği sonucuna varılmaktadır.¹⁰²

Waltz tarafından ortaya konulan devletlerin egemen eşitliği prensibinin, bir devletin iç ve dış işlerinde bağımsız hareket ettiği ve kendi problemlerini kendi inisiyatifi ile çözdüğü yaklaşımının Uluslararası İlişkiler disiplininin etik yönünü yansıttığı söylenebilirse de, Waltz bu yaklaşımın ancak formal-hukuki zemin üzerinde geçerli olduğunu, zira daha anlamlı ve somut bir bakış açısıyla yapılacak bir değerlendirmede bu eşitliğin esasında bulunmadığını kabul etmektedir. Ancak Waltz,

¹⁰¹ Waltz, a.g.e., p.38-59; John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York/USA, W.W. Norton&Company, 2001, p.217-221.

¹⁰² Mearsheimer, a.g.e., p.223-224.

istisnasız her devletin birbiriyle olan ilişkilerinde bir diğ erinin güç eşitsizliğini göz ardı eden bir yaklaşım sergilemesinin, devletlerin varlıkları için gerekli olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, söz konusu yaklaşım çerçevesinde Neorealizm, her devletin kendi güvenlik ve yaşam normları doğrultusunda mücadele vermesini de uluslararası ilişkilerde kural haline gelmiş bir değer olarak nitelendirmektedir. Bu açıdan, Waltz'a göre; devletler 'ulusal çıkar' konsepti çerçevesinde kendi çıkarlarına en iyi hizmet edeceğini değerlendirdikleri rotada hareket ederken, devlet liderleri ne zaman ve hangi yönde hareket edeceklerine dair otomatik bir güdüyle, kişisel olmayan kısıtlar ve uluslararası sistemin dikte ettiği yönde tavır sergilemektedirler.

Diğ er yandan Waltz, iki kutuplu bir uluslararası sistemin çok kutuplu bir sistemden daha üstün olduğunu savunurken, iki kutuplu sistemin uluslararası barış ve düzenin sağlanması için daha etkin olduğunu üç temel nedene bağlamaktadır. Bunlar arasında muhtemel gelişmelere nicel bir yaklaşım sergilemekte olup, bunlardan ilkin e göre büyük güçlerin sayısının azlığı, büyük güçler arasındaki mücadelenin de nicel olarak az olmasına ve dolayısıyla büyük güçler arasındaki olası bir sıcak savaş olasılığının da azalmasına neden olacaktır. İkinci olarak; uluslararası sistemde büyük güçlerin müdahil olacağı bir caydırıcılık sisteminin işletilmesi daha az sayıda büyük gücün varlığı ile daha kolay olacaktır. Waltz son olarak da yalnızca iki büyük gücün bulunduğu küresel uluslararası sistemde yanlış hesap ve olumsuz gelişmelerin de sayıca az olacağını savunmakta, bu savını ise "bir silah tetiği üzerinde daha az sayıda parmak olması" benzetmesiyle açıklamaktadır. Diğ er bir deyişle, birbirine rakip iki büyük güç, fazla sayıda büyük güçten oluşan bir uluslararası sistemde meydana gelebilecek dikkat dağılımından ziyade, yalnızca birbirilerine odaklanabilecek, böylelikle sistem içinde oluşabilecek bir kazanın önüne geçilecektir.¹⁰³

Neorealist görüşü savunan yazarlarca Waltz'un yaklaşımında belirtilen "anarşi" kavramına birbirinden farklı iki anlam yüklendiği görülmektedir. Bunlardan ilki; 'anarşi'nin yani ortak yönetim eksikliği (*common lack of government*) olduğunu dile getirmekte, söz konusu ortak yönetim eksikliğini anarşik yapı olarak ifade ettikten sonra, bu durumun devletleri, teorideki ifadesiyle birimleri, anlaşmalar

¹⁰³ Waltz, a.g.e., p.102-128.

yapmaya zorlayan asıl etmen olduğunu savunmaktadır.¹⁰⁴ İkinci görüşü ortaya atan yazarlar ise ‘anarşi’ kavramını; uluslararası politikanın, merkezi yönetim yapısı olmayan bir ortamda cereyan ettiğini (*international politics takes place in an arena that has no central governing body*) belirterek açıklamakta, bu açıklama çerçevesinde münferit devletlerin (*individual states*) üzerinde kanun koyma ve uyuşmazlıkları çözme yetkisini ve gücünü haiz herhangi bir kurumsal otoritenin bulunmadığını belirtmektedir. Buna göre, devletlerin aralarında anlaşmalar yapabilecekleri, karşılıklı taahhütlerde bulunabilecekleri, ancak bu uyumu garanti edebilecek ya da söz konusu uyumdan sapmalara karşı bir yaptırım uygulayabilecek hiçbir üstün gücün var olmadığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla ikinci görüş kapsamında, uluslararası politikanın anarşik yapısı, üstün gücün yokluğu (*absence of a supreme power*) anlamına gelmektedir.¹⁰⁵

Sözgelimi, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından ve Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra Rusya ve Ukrayna arasındaki güncel gerilime neden olan faktörlere ve olası bir askeri müdahalenin sonuçlarına dair Ukrayna’nın Rusya tarafından tehdit edilmesine yönelik Neorealist yaklaşımı benimseyen görüşlerde, Neorealist yaklaşımın savunduğu uluslararası politik sistemin öz yardım yapısına atıfta bulunularak, uyuşmazlık içinde bulunan tarafların haricindeki dış aktörlerin, muhtemel çatışma bölgeleri üzerinde, somut açıdan ve güvenlik perspektifinden, nadiren ilgi ve çıkarlarının bulunduğu belirtilmekte, bunun yanında uluslararası örgütlerin de bahse konu bölgeler üzerindeki müdahalesinin insani yardım faaliyetlerinin ötesine geçemediği ifade edilmektedir. Bu durumun ise, askeri açıdan güçsüz olan ve nispeten daha büyük gücün tehdidine maruz kalan tarafın uluslararası sistemde kendisini güvende hissedememesine neden olduğu vurgulanmaktadır.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Robert Axelrod & Robert O. Keohane, Achieving Cooperation Under Anarchy, *World Politics*, Vol. 38, No. 1, October 1985, p.226; Kenneth Oye, Explaining Cooperation Under Anarchy, *Cooperation Under Anarchy*, New Jersey/USA, Princeton University Press, 1986, p.1-2.

¹⁰⁵ Robert Art & Robert Jervis, *International Politics*, 3. Ed., Boston/USA, Harper Collins, p.1; Robert Jervis, Realism, Game Theory, and Cooperation, *World Politics*, Vol. 40, April 1988, p. 324-327; Robert O. Keohane & David A. Baldwin, Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate, *International Organization*, MIT Press, Vol. 48, No. 2, Spring 1994, p.313-344.

¹⁰⁶ Barry R. Posen, The Security Dilemma and Ethnic Conflict, *Survival*, Vol. 35, No. 1, Spring 1993, p.27-47.

Öte yandan, Neorealist yaklaşımın tartışmaya açtığı uluslararası anarşik sistemi savunan ve bu bağlamda Neorealist yaklaşımı destekleyen görüşlerde Waltz'un savlarının çoğunlukla savunmacı bir çizgi izlediği, oysa ki ABD gibi bütün sistem üzerinde hegemonya kurmaya çalışan bir devletin Waltz'un teorisinde belirtilenden daha agresif bir tavır sergilediği iddia edilmektedir. Öyle ki, ABD'nin kendi güvenliğinden emin kalabilmesinin ancak karşısında kendisiyle olası bir savaşa girebilecek bir başka devlet ya da devletler topluluğu tehdidi olmaması ile mümkün olabileceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, tüm büyük güçler bahse konu ideal koşullara erişme gayreti içinde olmasına rağmen, dünyanın küresel bir hegemonya için çok büyük olduğu, bu büyük coğrafyada ise okyanusların dev bariyerler olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, bölgesel bir güç olarak nitelendirilecek olsa bile ABD gibi bir devletin dahi dünyanın bir başka bölgesinde başka bir akran gücün ortaya çıkmasını engelleme yönünde tutum sergileyeceği, çünkü söz konusu diğer bölgesel güç veya güçler tarafından kendi hegemon bölgesindeki kontrol ve etki alanına müdahale edilebileceği endişesi taşıyacağı, bundan dolayı da tarih boyunca olduğu gibi bundan sonra da bölgesel güç mücadelelerinin süreceği değerlendirilmektedir. Bu bakış açısı çerçevesinde, devletlerin bölgesel güç konumuna gelebilmek için elde etmeye çalıştıkları güç unsurunun düzeyi, yani "bir devlet bölgesel güç olabilmek amacı doğrultusunda ne kadar güce sahip olmalıdır?" sorusu, ön plana çıkmaktadır. Bu sorunun yanıtı ise; devletlerin her zaman için mümkün olan her durumda daha fazla güce sahip olmak amacıyla çaba sarfedikleri, çünkü elde edebilecekleri azami gücün kendi yaşamsal çıkarlarını garanti altına alabilmek için gerekli olduğu şeklinde verilmektedir.¹⁰⁷

Bu altyapı üzerine, teze konu ABD'nin 2001 sonrası enerji politikaları Neorealist zeminde nasıl değerlendirilebilir? ABD'nin Irak Savaşı'nın, Neorealistler açısından bir ikileme yol açtığı, Bush yönetiminin Irak'ı işgal giriminin bir yandan Neorealist teoriyle uyduğu, ancak diğer yandan da Neorealist teoriyle çeliştiği değerlendirilmektedir. Bu konuda gündeme getirilen açıklamalarda; Neorealizm'de açıklandığı üzere, öz yardım yaklaşımı ve uygulamalarına dayanan küresel uluslararası düzende devletler her zaman kendi çıkarları doğrultusunda hareket

¹⁰⁷ Mearsheimer, a.g.e., p.176-221, ayrıca yazarın eserinde belirttiği görüşleri için bkz. <https://samuelbhfauredotcom.files.wordpress.com/2015/10/s2-mearsheimer-2001.pdf>, erişim tarihi: 31 Ekim 2018.

etmekte, kendi çıkarlarını başka devletlerin ya da (sözde) uluslararası toplumun çıkarlarına feda etmemektedirler. Bu açıdan da öz yardım düzeni aslında kendi içinde bencil bir sistem olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁸

ABD'nin BM'in onayı olmadan Irak'ı işgali, uluslararası politikada güç unsurunu gelişmeleri kontrol ederek sonuçlarının istenildiği gibi alınmasını sağlayan başlıca unsur ve araç olarak değerlendiren Realist teorisyenler tarafından kestirme yoldan açıklansa da, Neorealist teorisyenler 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalini, bölgede daha fazla güç elde etmek için bir fırsat olarak görmesine bağlamakta, diğer taraftan da tüm dünyaya karşı gücünü sergilemesine ve Irak eski lideri Saddam Hüseyin'in alay konusu olmadığını göstermesine imkan sağlayabilecek bir girişim olarak yorumlamaktadır. Irak'ın işgaline, ABD'nin bölgede bir güç artırma stratejisi olarak veya saldırgan bir tutumun sonucu gibi değişik perspektiflerden yaklaşım sergilenebilirse de, işgalin devamında görülen nihai sonuçlar itibarıyla; ABD'nin Irak ekonomisini ve doğal kaynaklarını kontrol edebilecek bir konuma eriştiği, aynı zamanda Irak'ın yeniden inşasına önemli katkı sağlayarak stratejik açıdan son derece önemli olan Orta Doğu coğrafyasında yeni bir müttefik kazandığı aşıkardır. Diğer yandan da gerçekleştirmiş olduğu güç gösterisinin bölgede çıkar elde etme niyetinde olan başka güçler üzerinde en azından Arap kalkışmalarının başlamasına kadar olan dönemde caydırıcı bir etki yaratmış olduğu da inkar edilemez. Neorealist yaklaşım çerçevesinde, işgale dair dile getirilebilecek bir diğer husus olarak; ABD'nin Irak'ı caydırma konusunda sonuç alamaması nedeniyle kendisine işgalden başka bir alternatif yol kalmaması ve hayatta kalma yöneliminin saldırganlığı doğurduğu gösterilmektedir.¹⁰⁹

Öyle ki, 2003 yılından önceki dönemde ABD'nin dünya çapında yaratmaya çalıştığı algının, ABD'nin Irak tarafından tehdit altında bulundurulduğu ve Irak'ın saldırgan politikaları nedeniyle ABD'nin caydırıcı etkisinin Irak üzerinde hiçbir etki

¹⁰⁸ UKEssays, *Neorealist Theory of US Politics*, November 2013, erişim tarihi: 31 Ekim 2018, <https://www.ukessays.com/essays/politics/perspectives-to-the-us-invasion-of-iraq-politics-essay.php?vref=1>.

¹⁰⁹ Sebastian Rosato & John Schuessler, A Realist Foreign Policy for the United States, *Perspectives on Politics*, Vol. 9, No. 4, December 2011, p.803-813, erişim tarihi: 31 Ekim 2018, <http://www3.nccu.edu.tw/~lorenzo/Rosato%20A%20Realist%20Foreign%20Policy.pdf>.

yaratmadığı hatırlanmaktadır. Bununla birlikte, Neorealist teoride devletlerin hayatta kalmak ve bekalarından emin olmak amacına yönelik girişimlerinin, günümüzde devlet liderlerinin uluslararası politikada sıklıkla sarfettikleri “demokratik” ve “adil” sözcüklerinin arkasına perdelenmiş asıl amaç olduğu da dikkate alınması gereken bir düşüncedir. Ancak, burada göz önünde bulundurulması gereken husus, asıl amacın bekanın korunması mı, yoksa bunun bir kamufraj malzemesi olarak mı kullanıldığının ayrımının adil olarak yapılması gerekliliğidir. Bu ayrımın yapılması sürecinde Neorealist yazarlar arasında görüş ayrılığı oluşmakta, Irak’ın işgalinin Neorealizm’e uygun olmadığı görüşüne göre Saddam Hüseyin’in de içinde bulunduğu tüm devletlerin liderlerinin aslında rasyonel bir bakışa sahip olduğu, bu anlamda aynı zamanda caydırılabilir oldukları, bu nedenle de Saddam Hüseyin’in esasında ABD’nin ortaya attığı gibi ABD için büyük bir tehdit teşkil etmediği, zira rasyonel bir bakış açısıyla, Irak’ın kitle imha silahları olsun ya da olmasın, Saddam Hüseyin’in hiçbir zaman ABD gibi nükleer silahlara sahip büyük bir güce karşı saldırıda bulunmasının akıllıca bir davranış olmayacağını farkında olduğu ifade edilmektedir.¹¹⁰

Irak’ın işgalini Neorealizm’e uygun bir çerçevede ele alan diğer görüşlere göre ise; ABD’nin dünyanın geri kalanının onayı ya da rızası olmadan gerçekleştirdiği işgalin, Neorealist teorinin kabul ettiği uluslararası sistemin anarşik doğasına ve herhangi bir devletin davranışlarını kontrol edebilecek merkezi bir küresel yönetim sistemi bulunmadığından uluslararası sistemin adem-i merkezi yapısına ters düşmediği, ayrıca her devletin tek başına hareket edebilmesi ilkesi çerçevesinde ABD’nin de Irak’a karşı tek başına hareket etmiş olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, her devletin kendi güvenlik ve bekasını sağlaması gerektiği prensibine göre de; Irak’ın işgalinin hemen öncesinde gerçekleşen 11 Eylül saldırılarını da dikkate alarak, Bush’un Irak’a karşı savaşı meşru göstermek amacıyla 19 Mart 2003’te yaptığı konuşmada, ellerindeki istihbarat bilgilerine istinaden Irak’ın daha önce yapılmamış türde ölümcül silahlar geliştirme ve bunları gizleme yönünde çalışmalarını sürdürdüğüne yönelik sözlerine atıfla, her ne kadar Irak’ta

¹¹⁰ Mearsheimer, a.g.e., p.176-221; UKEssays, a.g.e., James Joyner, Kenneth Waltz’s Crucial Logic, *The National Interest*, 16 May 2013, erişim tarihi: 31 Ekim 2018, <https://nationalinterest.org/commentary/kenneth-waltz-crucial-logic-8471>; Kenneth Waltz Interview: Conversations with History, *Institute of International Studies*, UC Berkeley, 10 February 2003, erişim tarihi: 31 Ekim 2018, <http://globetrotter.berkeley.edu/people3/Waltz/waltz-con6.html>.

kitle imha silahlı bulunmamış olsa da, daha sonra “üzülmektense” “emniyette” olmanın esas olduğu, bu çerçevede ABD’nin kendi güvenliği ve bekası için gerçekleştirdiği işgalin Neorealizm zeminine uygun olduğu ifade edilmektedir.¹¹¹

Mevcut küresel sistem bağlamında en tartışmalı kavramlardan olan “enerji”, tüm devletler için varlıklarını devam ettirebilmeleri açısından yaşamsal bir öneme haizdir. Enerji kaynaklarının sahip olduğu politik kaldıraç gücü nedeniyle bu kaynakların siyasi değeri, ekonomik değeriyle eşdeğer gitmekte, enerji arz güvenliği özellikle bölgesel ve küresel oyuncular için daha da hayati bir konuma gelmektedir. Bu açıdan, enerji arz güvenliği özellikle gelişmiş ülkeler tarafından ulusal güvenlik meselesi olarak görülmektedir. Diğer yandan, 1973–1977 yılları arasında ABD’nin Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Henry Kissinger’in ‘petrolü denetlemek, devletleri ve halkları denetlemektir’ sözünden yola çıkarak, bölgesel ya da küresel anlamda bir hegemonya tesis etmeyi, bu çerçevede bölgesinde veya dünyada kendisine tehdit olabilecek başka bir devlet veya devletler topluluğu üzerinde önleyici bir caydırıcı etki yaratmayı isteyen ve bunu kendi bekası için zorunlu gören bir devlet için de enerji kaynaklarını kontrol altında bulundurmanın yaşamsal olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, giderek tükenmekte olan hidrokarbon enerji kaynaklarının yeryüzündeki homojen olmayan dağılımı ve bu yakıtların giderek daha kıt bir hammadde halini alacağına dair rasyonel tahminler, enerji kaynaklarının paylaşımına ilişkin bölgesel ve küresel çaplı uyuşmazlıkları da artırmaktadır.¹¹² Çizilen bu genel tabloda, Soğuk Savaş’ın bitmesinin ardından tek küresel hegemon güç olarak ortaya çıkan ABD, diğer politik ve stratejik faktörlerin yanında yukarıda vurgulanan

¹¹¹ Sheridyn K. Isaac, Understanding the War in Iraq Through a Neorealist Framework, *Can the War in Iraq be Rationalized? A Neorealist Analysis on the War in Iraq*, Ottawa/Kanada, University of Ottawa, 28 November 2016, p.4-8, erişim tarihi: 31 Ekim 2018, https://www.academia.edu/31316917/Understanding_the_War_in_Iraq_Through_a_Neorealist_Framework.docx; Stephanie Maravankin, The Middle East and the U.S. Invasion of Iraq: What Does Theory Tell Us?, *The World Mind*, 09 December 2016, erişim tarihi: 31 Ekim 2018, <https://edspace.american.edu/theworldmind/2016/12/09/the-middle-east-and-the-u-s-invasion-of-iraq-what-does-theory-tell-us/>; Jo Jakobsen, Neorealism in International Relations – Kenneth Waltz, *Popular Social Science*, 06 November 2013, erişim tarihi: 31 Ekim 2018, <http://www.popularsocialscience.com/2013/11/06/neorealism-in-international-relations-kenneth-waltz/>; Bleddyn E. Bowen, The Causes of the Iraq War: Implications for Morgenthau, Wendt, and Waltz, *E-International Students*, erişim tarihi: 31 Ekim 2018, <https://www.e-ir.info/2012/06/07/the-causes-of-the-iraq-war-implications-for-morgenthau-wendt-and-waltz/>; Muhittin Ataman ve Özkan Gökcan, Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2012, s.199-229.

¹¹² Bkz.yuk. s.1-14.

nedenlere bağı olarak enerji arz güvenliğini ulusal güvenlik meselesi olarak görmekte, bu kapsamda dış politikadaki girişimlerini askeri gücünü de katarak enerji güvenliğini sağlamak üzere yönlendirmektedir. Bu genel çerçevede, uluslararası sistemin merkezi bir kontrol ve yönetim otoritesi olmayan anarşik yapısı da dikkate alınarak, ABD'nin enerji güvenliği bağlamında gerçekleştirdiği dış politika faaliyetleri ve uluslararası ilişkilerdeki yönelimleri, Neorealist teorinin belli başlı argümanlarına istinaden yorumlanabilmektedir.

Bush'un başkanlık görevini devralmasından iki hafta sonra Başkan Yardımcısı Dick Cheney yönetiminde kurduğu NEPDG tarafından hazırlanan ve Bush'un onayı ile yayımlanan 'Ulusal Enerji Politikası' raporunda; ABD'nin 2001 yılında 1970'lerdeki petrol krizlerinden sonraki en büyük enerji sıkıntısıyla karşı karşıya kaldığının, ulusal enerji tüketiminin hızla enerji üretimini aşmakta olduğunun, bu durumun gelecekte ABD ekonomisinin çökmesine ve ulusal güvenliğin tehlikeye girmesine neden olacağına vurgulanarak, Basra Körfezi ve Orta Doğu bölgesinin ABD'nin ulusal menfaatleri açısından hayati önemi haiz olduğunun ve bu bölgelerin ABD'nin uluslararası enerji politikasının odak noktasında yer alacağına, diğer yandan enerji güvenliği konusunun ABD'nin dış politika uygulamalarının odak noktası haline getirilmesi gerektiğinin belirtildiği hatırlanacak olursa,¹¹³ ABD'nin Irak'ı işgaline giden sürecin altyapısı net olarak anlaşılacaktır. Ancak, burada ortaya çıkan tartışma konusu, 17 Mayıs 2001 tarihinde Bush yönetimi tarafından yayımlanan Ulusal Enerji Politikası'nın ardından gelen 11 Eylül saldırılarının, zaten enerji güvenliği bağlamında odak noktası belirlenmiş olan ABD dış politikasına etkisinin, ya da başka bir deyişle 'katkısının' ne olduğudur. Öyle ki 'küresel terörizmle mücadele' fikrinin ortaya çıkmasını sağlayan 11 Eylül saldırıları, ABD tarafından 'önleyici meşru müdafaa (*pre-emptive self defense*)' kavramının da Uluslararası İlişkiler literatürüne net olarak kodlaştırılmadan¹¹⁴ dahil edilmesine neden olmuş, ABD'nin ulusal güvenliğini somut bir şekilde etkisi altına aldığı dünyaca görülmüş olan terör tehdidine karşı askeri gücünü Orta Doğu'ya yönlendirmesinin önünü açarak Irak'ın işgalini kısmen meşrulaştırmıştır.

¹¹³ Bkz.yuk. s.104-106.

¹¹⁴ Söz konusu kavram, halen uluslararası hukukta genel kabul görece şekilde tanımlanmış, oluşma ve geçerlilik şartları net olarak belirlenmiş bir kavram değildir.

Küresel terörün devletlerin ulusal güvenliği üzerinde yarattığı tehdit ve bu tehdit algısına karşı devletlerce alınabilecek önlemlerin Neorealist düşünce çerçevesinde değerlendirilmesi bu çalışmanın doğrudan konusu olmadığından, yalnızca Bush yönetimi tarafından belirlenmiş olan ulusal enerji politikasının kilit noktaları üzerinden ve bu politikanın fiili uygulamalarına istinaden yapılabilen tespitlerde; Bush'un Başkanlık görevini aldığı tarihten hemen önce başlayan ve 2000'li yılların başında da devam eden, ABD'nin içinde bulunduğu enerji krizinin, enerji güvenliği konusunun ABD ulusal güvenliğinin odak noktası haline gelmesinde önemli bir unsur olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, görünürdeki veya asıl neden küresel terör tehdidi ile mücadele olsun ya da olmasın, ABD'nin yaşamsal çıkarları ve bekası için hayati önemi haiz olan enerji güvenliğini tesis etmeye çalışmasının ve bu doğrultuda Irak üzerinde caydırıcı politikalarının sonuç vermemesi üzerine askeri güç unsurunu kullanmış olmasının, Neorealist çerçevede makul olabileceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca, Soğuk Savaş'ın sonra ermesi, iki kutuplu uluslararası düzenin yerini tartışmalı da olsa önce tek ardından çok kutuplu bir sisteme bırakmasına ve bu sistem içinde ABD'nin tek süper güç olma yönündeki girişimlerine de neden olduğundan, ayrıca uluslararası sistemdeki anarşik yapı da dikkate alındığında, ABD'yi engelleyecek etkili bir karşıt güç veya güç dengesinin bulunmaması Neorealizm'in ortaya koyduğu sebep-sonuç ilişkisinin dünya siyasetindeki fiili yansıması olmuştur. Bunun yanında, ABD'nin kendi yaşamsal çıkarları için zaruri gördüğü enerji güvenliğini sağlamak amacıyla düzenlediği askeri hareketin, BM ya da uluslararası toplumun onayı alınmadan ve hatta Fransa başta olmak üzere birçok ülkenin karşı duruşuna rağmen yapılmış olmasının, Neorealizm'in öz yardım ilkesi bağlamında yer bulduğu görülebilmektedir.

Bush'un Irak Savaşı sonrasında ABD'nin kendisinden sonra izleyeceği politikanın merkezine yabancı petrol kaynaklarına olan bağımlılığı azaltma stratejisini yerleştirmesi, her ne kadar başkanlık görevini devraldığında 28 Mart 2001'de yaptığı açıklamada ABD'nin Kyoto Protokolü'nü onaylamayacağını belirtmiş olsa da, başkanlık döneminin sonlarına yaklaşırken ilk kez küresel ısınmayı gündeme getirerek enerji güvenliği ile çevrenin birbiriyle bağlı konular olduğunu ifade etmesi, ABD'nin Obama tarafından enerji bağlamında titizlikle izlenen ve

uygulanan dış politika veçheleri haline gelmiştir. Bu politika çerçevesinde hareket ederek, ‘Kaya Gazı Devrimi’ olarak nitelenen süreci başlatan, ABD’yi kendi enerji kaynaklarını işleterek kullanmaya ve enerji kaynakları açısından kendine yeten bir ülke olmanın ötesinde petrol ve doğal gaz ihracatçısı bir ülkeye dönüşmesini sağlayan Obama yönetimi, aynı zamanda iklim değişikliği ile mücadelede dünyaya önder olma konusunda önemli bir adım atmıştır. Bu çerçevede, Obama yönetimi tüm insanlığın ortak yurdu olan yeryüzünün yaşamsal çıkarlarının ABD’nin ve tüm dünya devletlerinin varlık ve yaşamı için eşit değer taşıdığını Paris Anlaşması’nı imzalayarak ve tüm devletleri Anlaşma’yı imzalamaya davet ederek göstermiş, ayrıca ABD Enerji Bakanlığı’na sağlanan destekler sayesinde 2012 yılı ABD’de yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı alanındaki yatırımlar açısından tarihi bir yıl olmuş, ülkenin eski kömür ocaklarının yerini yeni enerji yatırımları ile sağlanan ilave istihdam karşılamıştır.

Bu kapsamda, Obama yönetiminin, Neorealist teoride de ön planda yer alan “yaşamsal” ve “hayati” nitelendirmelerini, daha geniş bir pencereden, daha rasyonel, daha insancıl ve kapsayıcı biçimde ele aldığı, dış politikasını bu yönde şekillendirdiği, küresel seviyedeki iyileşmenin, aynı zamanda ABD’nin küresel sistem içindeki konumunda pozitif ivme kat ettiği anlamına geldiğine yönelik farkındalığın ülke bazında artmasını sağladığı, ABD’nin enerji arz güvenliği alanındaki yaşamsal çıkarlarının korunmasını da, yapılan yatırımlar ve teşvikler sayesinde, enerji ihtiyacını doğrudan ülkenin kendisinden karşılanmasını sağlayarak başardığı değerlendirilmektedir. Bu yönlerden, her ne kadar ABD dış politikasının Neorealizm açısından değerlendirilmesine yönelik ortaya atılan bir kısım görüşlerde, ABD’nin askeri stratejisini Neorealist teorinin sevk ettiği belirtilmekte ise de,¹¹⁵ Obama dönemindeki gelişmeler, askeri gücün kullanımının geri planda bırakılarak, uluslararası işbirliğinin ön plana alındığını göstermektedir. Bu durum, hiçbir bakımdan Neorealizm ile de çelişkili değildir. Öyle ki; Neorealizm yöntem alanında kesin kaideler ve limitler koymamakta, uluslararası sistemin yapısal durumunu açıklayarak devletlerin izlemekte oldukları politikaların arka planında ve zemininde hangi yaklaşımların bulunduğunu göstermektedir. Neorealizm’de uluslararası

¹¹⁵ Andrew Korybko, The US’ National Defense Strategy Is The Epitome Of Neo-Realism, *Oriental Review*, 29 January 2018, erişim tarihi: <https://orientalreview.org/2018/01/29/us-national-defense-strategy-epitome-neo-realism/>.

ilişkilerde devletlerin izlediği politikalar, insan doğasının saldırgan yanı ile eşleştirilmemekte, devletlerin hayatta kalma güdüsü ve yaşamsal çıkarlarına vurgu yapılmaktadır.

Obama'dan başkanlık görevini devralan Trump'ın daha başkan seçilmeden önce düzenlediği seçim kampanyalarındaki konuşmalarından itibaren, başkanlık görevi süresinde gerçekleştirdiği tüm uygulamaları 'Önce Amerika' prensibine dayandırdığı ve bu tutumunu sürdüreceği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda; "enerji hakimiyeti" olarak çevirilebilecek *energy dominance* adı altında "yeni" bir ulusal enerji politikası ortaya koyduğunu kamuoyuna duyurmuş, ABD'nin ulusal çıkarlarına ters düştüğünü söyleyerek Paris Anlaşması'ndan çekilme kararı almış ve çekilme sürecini fiilen başlatmıştır. Trump'ın NATO'daki müttefik devletlerden NATO'ya daha fazla finansman desteği vermelerini istemesiyle birlikte NATO çapında oluşan gerilim ve ticaret savaşları olarak tarihe şimdiden geçen vergi artırımları nedeniyle Çin'le yaşanan ticaret krizi ile birlikte değerlendirildiğinde, Trump'ın 'Önce Amerika' ilkesini, ABD çıkarlarını koruma güdüsüyle gerçekleştirirken, yalnızca ekonomik getiri ve götürü üzerinden eyleme geçirdiği görülmektedir. Trump'ın söz konusu uygulamaları, esasında her devlet başkanının rasyonel olduğu ve her devletin kendi kendisinin yaşamsal çıkarları için çaba gösterdiği görüşünü savunan Waltz'un yaklaşımına ters bir durum olarak görülmemekle birlikte, bahse konu "rasyonel" tutumun ne kadar mantıklı ve gerçekçi olduğu, olası sonuçları, gelecekte ABD için getirilerinin neler olacağı tartışmaya açık konulardır. Ancak, Neorealist çerçevede, çok kutuplu, ABD'nin küresel hegemonya kurma amacı doğrultusunda hareket ettiği anarşik bir uluslararası sistemde, ABD'nin istediklerini yapmasının önüne geçebilecek etkin bir güç dengesinin kurulamaması kuvvetli bir olasılık olarak görülmektedir. Tam da bu nedenle Neorealizm'in, iki kutuplu bir uluslararası sistemi, ideal sistem olarak tanımladığı son cümle olarak vurgulanmaya layıktır.

3.2 Neoliberalizm ve Enerji güvenliği

1960'lı yıllarda devlet ekonomik bir dar boğaz içerisindeyken uluslararası sistemin bunun altında yatan sebepleri açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu yüzden 1980 yılı liberal teorinin kendi dinamiklerini gösterdiği yıl olmuştur. Neoliberal akımların görüşleri şekillenen yıllar olarak kabul edilen 1970'li yıllar devletlerin davranışlarındaki yapısal faktörler Klasik Realistler ve Liberaller arasında tartışma konusu olmuştur.¹¹⁶

Siyasal düşünce tarihi ele alındığında, Uluslararası İlişkiler teorilerinin kendilerinden öncekine nazaran çok önemli farklılıklar taşımadığı ifade edilebilir. Daha çok düşünce olarak birbirlerini tamamlar niteliktedirler. Bu minvalde Liberalizm'in diğer Uluslararası İlişkiler teorilerinin oluşumunda veya gelişiminde katkıları olmuştur.¹¹⁷ Liberalizm'in ortaya çıkmasında Birinci Dünya Savaşı sonrası barışı tesis etmeye yönelik girişimin olmasının, Uluslararası İlişkiler teorisi açısından önemli bir yeri olmuştur. Lakin İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması barışa duyulan özlemi artırmış ve bunun neticesinde Realizm'in anarşik yapısı yerini barış ve iş birliği unsurlarını taşıyan Neoliberalizm'e bırakmıştır.¹¹⁸ Neoliberalizm, Klasik Liberalizm'in dayandığı unsurlara karşı çıkmamakla birlikte kendi tarzını plüralist bir kavramsal çerçeveye oturtmuştur. Dolayısıyla Neoliberalizm ile Klasik Liberalizm arasında bazı farklılıklar doğması ister istemez kaçınılmaz olmuştur. Neoliberalizm'in beslendiği nokta sadece hakim devlet değil, uluslararası rejim kapsamında uluslararası sisteme yaslanmasıdır. Neoliberal anlayış çerçevesinde devletler arası ilişkilerde bir taraf kesin zarara uğrayacak algısı ve olgusu kesinlikle bulunmamaktadır. Klasik Liberalizm'in temel savlarını uluslararası kuruluşların barışa sunduğu katkı, demokrasi, self determinasyon oluşturmaktadır. Neoliberalizm'de ise devlette karar mekanizması yönetici değil, güç odaklarıdır ve devlet zor bir durumla karşılaştığında tek bir güç odağı mihmandarlığında ilerlemeyebilir. Son olarak; demokrasiyle birlikte sıcak savaşın olmadığı, askeri gücün yerini ekonomik güç aldığı altı çizilmektedir. Neoliberalizm, çoğulcu ve çok kutuplu güç yapılanmasını özümseyen polikalar izlemekle beraber ilk defa Nye

¹¹⁶ Wendt, Alexander: "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics", Essential Readings in World Politics, Karen A. Mingst, Jack L. Snyder (ed.), New York, W.W. North & Company, 2008, s. 93

¹¹⁷ Çakmak, H. (2007). Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler.s.160.

¹¹⁸ Çakmak, H. Age,s.160.

tarafından tanıtılan yumuşak güç diye tabir edilen yeni bir kavramı meydana getirmiştir. Yumuşak güç; düşüncelerin önemine, dünyadaki küreselleşmenin standart ve entelektüel metodolojik faktörlerin önemine vurgu yapmaktadır. Bu da gücün doğrudan kullanılmasından ziyade kurumlar aracılığı ile olması anlamını taşımaktadır. Neoliberaler doğrudan güç unsurunun önemini hafife almamakla birlikte Francis Fukuyama'nın *Devletin İnşası* isimli kitabında uluslararası barışın sağlanmasında devletin rolünün önemine değinmektedir. Bu minvalde yumuşak gücün kullanımının sert gücün kullanımından herhangi bir şey götürmeyeceğini veya itibarsızlaştırmayacağını hatta yumuşak güç kavramını gündeme getiren Nye'in da lüzumlu görülen zamanlarda sert gücün kullanımına düşünceleriyle olanak vermektedir. Yumuşak gücün önemi sert güçle ortadan kaldırılamayan sorunların çözümü noktasında ortaya çıkmaktadır. Karar mercilerinin kararlarını kendi kendine almasına imkan sağlayan yumuşak güç aslında sert gücün tamamlayıcı parçasıdır. Yumuşak ve sert güç karışımı olarak tabir edilen, Walter Russel Mead'in tanımladığı, yapışkan ve keskin güç tanımları da vardır. Yapışkan güç, ekonomik bağımlılık açısından ABD'ye yapışan ticaret ilişkilerini kapsamaktadır. Keskin güç, akıllı silahların gelişimiyle paralel olarak ilerleyen askeri güç ile ilintilidir.¹¹⁹

Neoliberal yaklaşıma getirilen eleştiriler ise şu şekilde sıralanabilir:¹²⁰

- Devletin önemini geri planda tutması
- Devlet dışındaki aktörlere gereğinden fazla önem atfetmesi
- Askeri gücün önemi ile ekonomik gücün önemini karşılaştırma aşamasına getirilmesi
- Devletler arası ekonomik bağımlılığın barışı sağlama noktasındaki yetiliği
- Neoliberal kuramın uygulamalarının Neorealizm'e nazaran yöntem bakımından farklı olup, ortaya çıkan neticeler açısından farklılıklar içermemesi

1980'lerle birlikte Uluslararası İlişkiler disiplininde etkisi belirginleşen Neoliberalizm; uluslararası rejim ve kurumların pozisyonuna ABD açısından açıklama getirmektedir. Daha detaya inmek gerekirse, uluslararası kurum ve rejimler ABD ile siyasal ve ekonomik alanda uyum içinde hareket etmenin getirdiği yükümlülükleri mi taşımakta yoksa karşılıklı bağımlılığın getirdiği neticeye mi

¹¹⁹ Yücel Bozdağlıoğlu ve Çınar Özen, "Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, Kış 2004, s. 76.

¹²⁰ Ali Bilgin Varlık, "Yumuşak Güç", içinde Strateji, Harp ve Askeri Harekât Üzerine Dünya Klasikleri Öz İnceleme Dizini, A.B. Varlık (der.) (s. 459-518), Kara Harp Okulu Basımevi, s. 473.

odaklanmaktadırlar düzeyinde ilerlemektedir. Neoliberalizm'e göre devletlerin karşılaşılabileceği problemlere karşı önlemleri strateji geliştirmek ve iş birliği yoluna gitmektir. Devletlerin kendi menfaatleri doğrultusunda akılcı davranışları uluslararası rejimlere katılabilmenin ön şartını doğurmaktadır.¹²¹ Uluslararası toplumun varlığının kabulü devletlerin ekonomik sıkıntılarla başa çıkmada iş birliğinin önemiyle ilintilidir. Neoliberal yaklaşıma göre iş birliği mutlak kazancın habercisidir ve rejimlerin meydana gelmesini tetiklemektedir. Devletlerin gelirlerini artırma arzusu rejimlerin sadece oluşma amacından öte mevcudiyetini devam ettirme konusundaki ısrarına da bağlıdır.¹²² Neoliberalizm'in en çarpıcı özellikleri arasında, piyasa dengelerini sıcak tutarken devletin rolünü minimalleştirme çabası bulunmaktadır. Neoliberalizm anlayışında kaynak dağılımında devletin aktif bir rol olmadığını, ekonomik kalkınmanın yükselen bir çizgide ilerlemediği temeli yatar. Piyasaların canlanması, kaynak dağılımını etkin bir sürece sokmaktadır. Yani devletin meydana getireceği problemlerden ziyade piyasaların tepkimeleri daha etkilidir anlayışı hakimdir.¹²³

Devlet hedeflerinin önceliği açısından Neorealistler ve Neoliberaler ekonomik refah ve milli güvenlik açısından ortak bir tutum sergilemektedirler. Neorealistler daha çok askeri meselelere odaklanırken, Neoliberaler ise siyasal ekonomik çerçeveyi çizmektedirler. Nye ve Keohane, Neorealizm'i aktörler arasındaki etkileşimi dikkate almamasından dolayı eleştirmektedir.¹²⁴ Neoliberaler, anarşinin devletler arasındaki etkileşimine müsaade etmesine eleştiri getirmektedirler. Neoliberaler ve Neorealistler devletlerin kendi çıkarlarını düşünme anlamında rasyonel egoist olması düşüncesine sıcak bakmışlardır. Aynı zamanda Neoliberalizm işbirliği açısından Neorealizm'e göre daha ılımlı bir tutum içindedir. Neoliberalizm, uluslararası politik ekonomiye odaklanırken Neorealistler uluslararası güvenliğe odaklanmaktadırlar. Neoliberalizm'de devlet ve kurumlar karşılıklı olarak birbirlerini etkilerken, Neorealizm'de kurumların devlet üzerindeki etkisi kısmi

¹²¹ Steans, Pettiford, Introduction to International Relations: Perspectives and Themes, s. 40.

¹²² Stephen D. Krasner, "Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables", Stephen D. Krasner (ed.), International Regimes, New York: Cornell University Press, 1983, s.357-358.

¹²³ Colclough, Christopher, Structuralism versus Neo-liberalism: An Introduction, (eds.) C. Colclough; J. Manor, States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate, Clarendon Press, Oxford: 1991. s.56

¹²⁴ Nye & Keohane, 1971: 344-345

ölçüde olmaktadır. Neorealistler uluslararası güvenliğin temini noktasında bir güç ihtiyacı hissederken, Neoliberaler uluslararası işbirliğinde egemen gücün vazgeçilmez olmadığı anlayışını benimsemektedirler.

	<i>Realizm + Neorealizm</i>	<i>Neoliberalizm</i>
<i>Aktör</i>	Devlet	Devlet + Diğerleri
<i>Politik Süreç</i>	Çatışma	Konsensüs
<i>Küresel Düzen</i>	Anarşi	Yönetişim
<i>Güç Formu (Biçimi)</i>	Askeri	Ekonomik + Teknolojik

Tablo-1: Realizm-Neorealizm ile Neoliberalizm Farklılıkları

Neorealist anlayışa göre küresel düzen anarşiktir. Neoliberal anlayışa göre de küresel düzen anarşik olmakla birlikte yönetim daha baskındır. Yönetişim, küresel düzende devlet dışı aktörlerin söz sahibi olmasıdır.¹²⁵

Neoliberalizm'in Temel İlkeleri:

- ✓ Temel analiz düzeyi devlet altı birimlerdir.
- ✓ Çoğulculuk
- ✓ Rejimin niteliği önemlidir.
- ✓ Anarşik yapının olumsuz etkileri aşılabılır.
- ✓ İşbirliği mümkündür.
- ✓ Karşılıklı bağımlılık
- ✓ Dış politikada ekonomik çıkarlar ve ulusal özellikler önemlidir.
- ✓ Dış politikada kazan-kazan mantığı önemlidir.
- ✓ Devletlerarası ortak çıkarlar vardır.
- ✓ Entegrasyon mümkündür.
- ✓ Uluslararası normlara ve kurallara, çıkarlar gereği uyulur.

¹²⁵Keohane Robert, Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate. Robert Powell International Organization (Spring, 1994), p. 313-344

- ✓ Devletlerin temel davranış mantığı faydacılık odaklıdır.
- ✓ Devletlerarası ilişkilerde yaşa ve yaşat mantığı vardır.
- ✓ Alçak politika - yüksek politika ayrımı yanlıştır.¹²⁶

Anarşik bir toplumun varlığını kabul etmenin yanında kolektif hedeflere ulaşmada Neoliberal kurumsalcılığın katkısı azımsanamaz boyuttadır. Neoliberal kurumsalcılara göre, savaş sonrası uluslararası sistemdeki bir önemli gelişme, hegemonik istikrar teorisinin gelişimi ve aynı zamanda ABD'nin hegemonik bir güç olarak gerilemesinin etkisi olacaktır. Keohane, uluslararası devlet dışı aktörlerin, devletlerin davranışları üzerindeki etkilerine ilişkin oynadıkları rolü açıklayabilecek bir perspektif oluşturmak için Liberal ve Yapısal Realist düşünceyi sentezlemeye gayret göstermiştir. Keohane, Waltz'un devletlerin ancak kendileri için yapabilecekleri düzenlemeleri üretebilecekleri anlamına geldiği fikrine katılmamaktadır. Sivil toplum örgütlerinin yükselişi ve mevcut ekonomik iklimi güçlendirmeye yarayan ekonomik karşılıklı bağımlılık, Keohane'nin uluslararası ilişkilere katkısının önemini ortaya koymuştur. Bu tür organizasyonların ve karşılıklı bağımlılıkların hükümetler üzerinde uyguladığı etki çok kapsamlıdır. Neoliberal devletler arasında özellikle ekonomik konularda karşılıklı bağımlılığın arttığını ve güç kaymasının askeri boyuttan ekonomik boyuta ivmelendiğini dile getirmektedir. Nye'a göre günümüzde nüfus, hammadde, coğrafya faktörlerinin yerini teknoloji, eğitim, ekonomik kalkınma almıştır.¹²⁷

Bu bilgiler ışığında ABD'nin 2001 sonrası enerji politikaları, Neoliberal bakış açısıyla izlenen yolda Bush dönemi Neorealist yaklaşımların enerji, petrol sorunu çerçevesinde belirgin olduğu bir dönem olmakla beraber Obama dönemi ABD'nin küresel çıkarlarının korunduğu, uzlaşmacı bir eksenle ilerlendiği ve Neoliberalizm'in izlerinin de görüldüğü dönemdir. Obama döneminde Neoliberal çerçevede uluslararası meselelerde tek tarafın menfaat sağlamadığı, kazan-kazan politikasının olduğu; klasik güç anlayışındaki zorlamadan ziyade gönüllü

¹²⁶ Oğuzlu Tarık, “ Uluslararası İlişkilere Giriş”, Şaban Kardaş, Ali Balcı (ed.), İstanbul: Küre Yayınları, 2014.s.101

¹²⁷ Joseph S. Nye, Jr., “The Changing Nature of World Power” Charles W. Kegley, Jr. ve Eugene R. Wittkopf (der.), The Global Agenda: Issues and Perspectives, New York, McGraw-Hill, 1992, s.117

aksiyonların oluştuğu bir kavram olarak karşımıza çıkan “karşılıklı bağımlılık”, uluslararası aktörlerin enerjiye ulaşımda daha aktif bir rol aldığını göstermektedir. Enerji kaynaklarının ihracat ve ithalatında ekonomik kalkınmada Dünya Ticaret rgt (DT) gibi uluslararası kurumların öneminin azımsanamayacak kadar olduğu Obama döneminde görülebilir. Bush, 11 Eylül saldırıları itibariyle terörizm başlığı altında enerji güvenliğini devletler arası ilişkilerin anarşik yapısına bağlı yorumlarken Obama yönetime gelir gelmez Bush döneminde daha çok Neorealist yaklaşımlarla ilerlenen olumsuz ABD imajını yıkmak için askeri gücü geri plana iterek enerjiye erişim noktasında teknolojik kalkınmaya destek vermiştir. Bu minvalde rüzgar ve güneş enerji panellerinin geliştirilmesi, doğal gazı alternatif veya katkı olarak gösterilen kaya gazı üretiminin artması örnek gösterilebilir. Gücün aktive edilme aşamasındaki “etki araçları” diye tabir edilen araçlar vardır. Bush döneminde silahlı kuvvet gücüne dayanan sert etki araçları kullanılırken Obama döneminde Neoliberalizm anlayışıyla beraber yumuşak etki araçları kullanımı yöntemine geçilmektedir. Aslında “akıllı gücü” diye tabir edilen sert ve yumuşak gücün birleşmesiyle elde edilen gücü Obama’nın başvurduğu etki aracıdır. Altında yatan sebep ise sert gücü tamamiyle terketmek değil alternatif üretme açısından yumuşak güce de gerekliliğin doğabileceğidir. Liberal stratejiyle hareket eden devletler uyguladığı metodlarda daha çok yumuşak etki araçlarını kullanma eğilimindedirler. Netice itibariyle ister Neorealist ister Neoliberal gücü olgusuyla ABD enerji politikası üzerinde atılan adımlar yöntem itibariyle birbirinden farklılıklar gösterse de, ulaşılmak istenen hedef açısından aynı yörüngede ilerlemektedirler. Etki araçları kullanılırken taşıdığı riskleri ve doğacak sorunları hesaba katmak önem arz etmektedir. Paris Anlaşması, yenilenebilir enerji kaynaklarına verilen önem, kaya gazı edinimi ekonomi ve vre açısından maksimum fayda sağlanmaya yönelik, Obama döneminde Neoliberal yaklaşımlar çerçevesinde atılan adımlardır. Diğer yandan ABD Hkmeti’nin desteğini alan Mitchell Energy’nin sahibi George Mitchell’ın kaya gazı araştırmaları için Obama döneminde görevlendirilmesi Neoliberalizm ekseninde özel şirketlerin uluslararası politikada aktif rol almasının göstergesidir. Güvenlik açısından örneklemek gerekirse ABD’nin Irak’ı işgali bölgede istikrarsızlığa sebebiyet vermiş; güvenlik şirketlerine mali kaynaklar sağlanmıştır. Birinci Körfez Krizi’nde yanan petrol kuyularını söndürme içi ABD’li güvenlik şirketi olan Haliburton’la ilişkili olan firmaya verilmiştir. Cheney ABD Başkan Yardımcısı olmadan önce bu güvenlik firmasının

başkanlık görevini yürütmekteydi. O dönemde savunma işlerinin özel sektöre bırakılması devletin benimsediği politikalarıdır.

Öte yandan, Trump'ın realizm anlayışı Bush'dan farklı olarak başka ülkelerde rejim değiştirmek değildir. Mevcut olan gücün bölgesel savaşlarla yitirilme riskini Trump göz önünde bulundurmaktadır. Çünkü karşısında özellikle yenilenebilir enerji hususunda çok önde olan ülke Çin vardır. Trump, Paris iklim sözleşmesini yok sayarken amacı, uluslararası örgütlerle bir protokol çerçevesinde masaya oturmadan ziyade müttefikleriyle bire bir politik iletişime geçmektir. Bu da Neoliberal bir yaklaşımdan uzak olduğunun somut örneği olarak kabul edilebilir.

SONUÇ

Özetle ve kısaca yeniden ifade etmek gerekirse, birinci bölümde, Bush, Obama ve Trump yönetimlerinde uygulanan ABD enerji politikaları incelenerek, bu politikaların sonucu olarak bölgesel ve küresel düzeyde ortaya çıkan gelişmelere yer verilmiştir. Bu bağlamda 11 Eylül ve Irak'ın işgaline giden süreçte ABD'nin girişimleri enerji odaklı olarak değerlendirilmiş, ABD'nin Kyoto Protokolü'nden ve Paris Anlaşması'ndan çekilme süreçleri ve bunların görünürdeki gerekçeleri ifade edilerek, Obama yönetimi döneminde ABD'nin enerji arzında gerçekleştirdiği atılım ve bu gelişimin sonuçları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümünde, Bush, Obama ve Trump yönetimlerinde uygulanan enerji politikalarının mukayesesinin yapılmasına çalışılmış, ABD başkanlarının enerji güvenliği zemininde izlediği ortak politikalar ve farklılıklar incelenmiş, bilhassa Bush yönetiminde ABD dış politikasının merkezine alınan enerji güvenliği konusunun, ABD'yi Irak'ı işgal etmeye götüren eylemlerindeki yerine ilişkin görüşler belirtilmiştir. Akabinde 11 Eylül saldırılarında küresel enerji kaynaklarını koruma maksadıyla ABD'nin tek kutuplu bir politika izlediği lakin bu durumun zamanla ABD'yi uluslararası entegrasyondan uzaklaştırdığı görülmektedir. Obama'nın başkanlık görevini Trump'a devretmesiyle ekonomik büyüme, enerji arz güvenliği, ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi hususunda geçmişe nazaran daha iyi bir konumda devretmesinin altında yatan neden, uluslararası dengeleri gözeterek temkinli bir politika izlemek olmuştur. Enerji ithalat-ihracatı alanında petrol ve doğal gaz fiyatları ile teknolojisinde keskin düşüşler olmadığı durumda ABD'nin 2022 yılından itibaren dünya genelinde enerji ihracatçısı konumunda olacağı öngörülmektedir.

Üçüncü bölümünde, 2001'den itibaren uygulanan ABD enerji politikaları Neorealizm ve Neoliberalizm çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmış, Neorealist ve Neoliberal teorinin öncüleri olarak kabul edilen Waltz'un, Keohane ve Nye'in

yaklaşımları ve teoriyi savunan yazarların görüşleri paralelinde, 2001 yılından itibaren uygulanagelen ABD enerji ve dış politikasının Neorealizm ve Neoliberalizm teori bağlamında bazı yansımalarının üzerinde durulmuştur. Neorealist teori Paris Anlaşması'nın başarısını açıklamada yetersiz kalmıştır. Paris Anlaşması'nı anlamlı kılan kavramlar mutlak çıkar, çoklu kazanç ve bağımlılığın kurumsal olmasıdır. Enerji güvenliği ve karbon salınımı teorik bağlamda anarşi kavramı temelinde açıklanabilse de, Neoliberal politika bunu doğrudan bir saldırı unsuru olarak görmemektedir. Bunun yerine akılcı modeller ve kurumlar oluşturularak anarşiyi minimize etmeye gayret gösterir. Neoliberal teoriye göre enerji ABD'yi sürekli pazar arayışına sokmaktadır ancak kolektif bir siyaset anlayışı kazançların elde edebileceğine yöneliktir. İklim müzakerelerinde aktif bir rol almanın rolü enerji güvenliği mekanizmalarının oluşturulmasıdır. Nye ve Keohane'in geliştirdiği çoklu bağımlılık kavramı, askeri ve güvenlik kavramlarını anarşinin negatif yönleri ile birlikte geri planda tutarken, işbirliği önemini üst safhaya çıkarmaktadır. ABD enerji politikasında enerjinin tedariki, iletimi ve güvenliği noktasında realist bir tutumun olması iklim ve karbon salınımı görüşmelerinin zeminini oluşturmaktadır. Enerji güvenliğinin teminatı verilmeden uluslararası anlaşmalara gidilmenin fayda getirmeyeceği Neorealist ve Neoliberal kuramlarca ortak çerçevede açıklanmaktadır. Sonuç olarak, Paris Anlaşması enerji güvenliği noktasında küresel çevre tehdidini küresel işbirliği ile neticeye kavuşturmuştur. Paris Anlaşması Neorealizm'in öz yardım, hayatta kalma, anarşi gibi kavramlarının Neoliberalizm açısından da doğru bir zemine oturtulduğunu göstermektedir.¹²⁸

Öte yandan, Trump'ın terör konusundaki yaklaşımı daha çok Bush'a yakındır. Trump, enerji odaklı savaş eğilimi noktasında Bush kadar istekli olmasa da söylemleri ile sert bir politika izlemektedir. Trump döneminde yumuşak güç unsurları kullanımı pek tercih edilen durum olmamıştır. Bush ile Trump kamu diplomasisini tesis etme anlamında başarısız adledilirken Obama ise başarılı bulunmaktadır. Nihai tahlilde, ABD'nin halen başkanlık görevini yürüten Trump'ın başkanlık görevini devralmasından önce söylemlerinde vurguladığı ve bu söylemler üzerinde ABD'nin uluslararası politikasını yönlendirdiği girişimlerin 'Önce Amerika' yaklaşımına odaklandığı dikkate alındığında, orta ve uzun vadeli gelecekte

¹²⁸ Ünver, H. Akın, "Paris İklim Anlaşmasına Teorik Yaklaşım: Neo-Neo Tartışması, Eko-Marksizm ve Yeşil Kapitalizm", Uluslararası İlişkiler, Cilt 14, Sayı 54, 2017, s. 3-19.

ABD'nin dünya çapında daha fazla zıtlama/çatışma yaratmada önemli bir etken oluşturabileceği, bunun yanında özellikle iklim değişikliği ile mücadele alanındaki uluslararası çabaları sekteye uğratabileceği ve ABD'nin uluslararası toplumun giderek artan tepkisi ile karşı karşıya kalabileceği öngörülebilir. Diğer taraftan, Paris Anlaşması'ndan çekilme kararının bir değişiklik olmaz ise 2020 yılından itibaren uygulamaya geçmesiyle küresel ısınmaya karşı BM bünyesinde yürütülen çalışmaların olumsuz etkileneceğini değerlendirmek mümkün olup, buna karşın Obama yönetimi döneminde başarıyla uygulanan bir girişim ve teşvikler bütünü olarak, ABD'nin enerji arzında kendi kendine yetmesine yönelik çabaların Trump tarafından da sürdürüleceği ve bunun sonucunda 2020 yılından itibaren kaya gazı ihracatı alanında küresel doğal gaz piyasasına yön verecek ihracat faaliyetlerine başlanabileceği de yüksek olasılık olarak öngörülmektedir. Enerji kaynakları açısından elinde büyük bir güç bulunduran Çin ve Rusya, ABD'nin diğer alanlar yanı sıra enerji politikalarından memnun olmamakla beraber tepkilerini dile getirmektedirler. Çin ve Rusya'nın muhalefetinin, bölgesel bağlantı ve anlaşmalarla çok kutuplu yapıya geçişin kanıtı olarak değerlendirilebileceği ifade edilmelidir. Ancak şüphesiz, çalışmanın kaleme alındığı tarih itibarıyla mevcut olmayan ve/veya öngörülemeyen yerel, bölgesel ve uluslararası gelişme ve unsurların ortaya çıkması ölçüsünde; yer verilen öngörülerin gerçekleşme olasılıklarının da değişkenlik göstereceği, teslim edilmelidir.

KAYNAKÇA

TMMOB, *Dünya Enerji Dinamiğindeki Değişimler ve Türkiye Konulu 8. Enerji Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*, İstanbul, 17-19 Kasım 2012, s.13, erişim tarihi: 07 Ağustos 2018, http://www.emo.org.tr/ekler/dfde5f81bd3bd41_ek.pdf.

Dunn, J.A. (2006). Automobile Fuel Efficiency Policy: Beyond the Corporate Average Fuel Economy (CAFE) Controversy. *Punctuated Equilibrium and The Dynamics of U.S. Environmental Policy*, Edt. Robert Repetto, Connecticut/USA: Yale University Press, p.197-231.

Pamir, N. (2016). *Enerjinin İktidarı*, 2. Bs. İstanbul: Hayykitap.

ENR, *ABD Enerji Kaynakları Bürosu (The Bureau of Energy Resources-ENR) Görev Alanları ve Faaliyetleri*, erişim tarihi: 04 Ağustos 2018, <https://www.state.gov/e/enr/index.htm>.

Ekinci, D. (2014, Kış). Çatışan Küresel Güçler ve Karadeniz Güvenliğı: Abhazya Üzerinde Bir Değerlendirme. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 40, s.1-16, erişim tarihi: 15 Temmuz 2018, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karadearas/article/view/5000052285/5000049604>.

Veziroğlu, N. (2012, 17-19 Kasım). ABD'nin Enerji Politikaları, *TMMOB 8. Enerji Sempozyumu*, İstanbul, s.125, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018, http://www.emo.org.tr/ekler/dfde5f81bd3bd41_ek.pdf.

The White House Archives and U.S. Nuclear Regulatory Group (NRC) Documents, *National Energy Policy: Report of the National Energy Policy Development Group (NEPDG)*, 16 May 2001, s.viii-ix, xv, 3-1-3, 5-6, 6-10-12, 8-4-5, erişim tarihi: 13 Ağustos 2018, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/energy/2001/index.html> ve <https://www.nrc.gov/docs/ML0428/ML042800056.pdf>.

Keskin, M.H. (2006). *Stratejik Açidan Avrupa Birliğı Enerji Politikası ve Uluslararası Güvenlik Sistemine Etkisi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Henderson, S. (2001, 21 May). *President Bush's National Energy Policy and the Middle East*. The Washington Institute, erişim tarihi: 14 Ağustos 2018, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/president-bushs-national-energy-policy-and-the-middle-east>.

The Economist, *Bush's Energy Plan*, 17 May 2001, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://www.economist.com/unknown/2001/05/17/bushs-energy-plan>.

Leverett, F.L. (2006, 24 January). Iran: The Gulf Between Us. *The New York Times*, erişim tarihi: 03 Ağustos 2018, <https://www.brookings.edu/opinions/iran-the-gulf-between-us/>.

Daniel, C. (2007, 22 January). Bush Prepares an About-Turn On Climate Change, *Financial Times*, erişim tarihi: 07 Ağustos 2018, <https://www.ft.com/content/96ecdb54-aa60-11db-83b0-0000779e2340>.

Mills, M.P. (2009, 7 April). The Efficacy Of Presidential Energy Policy. *Forbes*, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://www.forbes.com/2009/04/07/roosevelt-reagan-bush-clayton-christensen-energy-policy.html#348a09f86274>.

Lefebvre, M. (2005). *Amerikan Dış Politikası*. Çev. İsmail Yerguz, 1. Bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Renner, M. (2003, 01 January). Post-Saddam Iraq: Linchpin of a New Oil Order. *Foreign Policy In Focus*, erişim tarihi: 16 Ağustos 2018, <https://fpif.org/post-saddam-iraq-linchpin-of-a-new-oil-order/>.

Klare, M.T. (2005). Oil&Politics: Bush-Cheney Energy Strategy: Procuring the Rest of the World's Oil. *PetroPolitics*, 2005, p.3-10, erişim tarihi: 16 Ağustos 2018, <https://www.laohamutuk.org/OilWeb/Bground/War/PetroPol%20Bush%20Klare.pdf>.

Ekinci, D. (2012, Ekim). Arap Baharı ve Balkanlar. *Gündem, Çankaya Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 46, s.22, erişim tarihi: 12 Temmuz 2018, https://www.cankaya.edu.tr/universite_yayinlari/pdf/Gundem_46_2012_Ekim.pdf.

Klare, M.T. (2003-2004). Essay: The The Bush/Cheney Energy Strategy: Implications for U.S. Foreign and Military Policy. *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 36, p.395, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/nyuilp36&div=16&id=&page=>.

Schmemann, S. (2002, 03 November). Controlling Iraq's Oil Wouldn't Be Simple, *The New York Times*.

U.S. Department of Defense, *News Transcript: Background Briefing on Oil as a Weapon of Terror*, 24 January 2003, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <http://archive.defense.gov/Transcripts/Transcript.aspx?TranscriptID=1343>.

Klare, M.T. (2004). Blood For Oil: The Bush-Cheney Energy Strategy, *Socialist Register*, p.166-184, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://www.socialistregister.com/index.php/srv/article/viewFile/5816/2712>.

Klare, M.T. (2002, December). The Deadly Nexus: Oil, Terrorism, and America's National Security. *Current History*, p. 414-420.

Bartis, J.T. (2003, 6 January). Iraqi Oil and the Global Economy. *Albany Times Union*, erişim tarihi: 04 Ağustos 2018, <https://www.rand.org/blog/2003/01/iraqi-oil-and-the-global-economy.html>.

Paul, J.A. (2002, December). Iraq: The Struggle for Oil. *Global Policy Forum*, erişim tarihi: 16 Ağustos 2018, <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/185/40471.html>.

Friedman, T.L. (2003, 5 January). A War for Oil?. *The New York Times*, erişim tarihi: 04 Ağustos 2018, <https://www.nytimes.com/2003/01/05/opinion/a-war-for-oil.html>.

UNFCCC, *UN Framework Convention on Climate Change*, erişim tarihi: 30 Temmuz 2018, <https://unfccc.int/process/the-convention/history-of-the-convention#eq-2>, <https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/status-of-ratification> ve <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>.

UNFCCC, *Kyoto Protokolü*, erişim tarihi: 30 Temmuz 2018, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-kyoto-protocol/what-is-the-kyoto-protocol/what-is-the-kyoto-protocol> ve <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>.

UNFCCC, Paris Anlaşması, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> ve https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf.

UN Treaty Collection, *Kyoto Protokolü'ne Taraf Devletlerin İmza, Onay ve Katılım Durumları*, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-a&chapter=27&clang=_en.

UN Treaty Collection, *İklim Değişikliğine İlişkin BM Çerçeve Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin İmza, Onay ve Katılım Durumları*, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-7&chapter=27&Temp=mtdsg3&clang=_en.

UN Treaty Collection, *Paris Anlaşması'na Taraf Devletlerin İmza, Onay ve Katılım Durumları*, erişim tarihi: 05 Ağustos 2018, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=_en.

Golusin, M. and Ivanovic, O.M. (2011). Kyoto Protocol Implementation. *Energy Policy*, Vol. 39, p.2800-2807.

Manne, A.S. and Richels, R.G. (2001, September). US Rejection of the Kyoto Protocol: The Impact on Compliance Costs and CO2 Emissions. *Stanford University Energy Modeling Forum*, p.1-10.

Hamasaki, H. (2002, January). *The Economic and Environmental Impact of the US Withdrawal from the Kyoto Protocol*. Fujitsu Research Institute Economic Research Centre, Tokyo/Japan, p.1-8.

Dagoumas, A., Papagiannis G. and Dokopoulos, P. (2006, February). An Economic Assessment of the Kyoto Protocol Application. *Energy Policy*, Vol. 34, No. 1, p.26-39.

Buchner, B., Carraro C. and Cersosimo, I. (2002). *Economic Consequences of the US Withdrawal from the Kyoto/Bonn Protocol*. *Climate Policy*, Vol. 2, Issue: 4, p.273-292.

Obama, B. (2012, 24 January). *Remarks by the President in State of the Union Address*. The White House Office of the Press Secretary, erişim tarihi: 29 Haziran 2018, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/01/24/remarks-president-state-union-address>.

Politi, J. (2013, 18 August). *US Energy Boom Helps Fuel Barack Obama's Export Goal*. *Financial Times*, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, <https://www.ft.com/content/0db6b1ca-081e-11e3-badc-00144feabdc0#axzz2cR67 vUOB>.

Obama, B. (2013, 25 June). *Remarks by the President on Climate Change*. The White House Office of the Press Secretary, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/06/25/remarks-president-climate-change>.

NPC, *Reports*, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, https://www.npc.org/reports/NARD/NARD-Appendix_A.pdf

Yergin, D. (2012, 16 November). US Energy is Changing the World Again, *Financial Times*, erişim tarihi: 07 Ağustos 2018, <https://www.ft.com/content/b2202a8a-2e57-11e2-8f7a-00144feabdc0>.

Bloomberg, M.R. and Mitchell, G.P. (2012, 23 August). Fracking is Too Important to Foul Up. *Washington Post*, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, https://www.washingtonpost.com/opinions/fracking-is-too-important-to-foul-up/2012/08/23/d320e6ee-ea0e-11e1-a80b-9f898562d010_story.html?noredirect=on&utm_term=.ba21686bac97.

Bogan, J. (2009, 16 July). The Father of Shale Gas, *Forbes*, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, <https://www.forbes.com/2009/07/16/george-mitchell-gas-business-energy-shale.html#4d0236596654>.

Demirtaş, Ö. (2013, Haziran). Enerji Piyasasındaki Son Gelişmeler ve Kaya (Şeyl) Gazı. *İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü Yayını*, s.1-25, erişim tarihi: 14 Temmuz 2018, https://ekonomi.isbank.com.tr/userfiles/pdf/ar_06_2013.pdf

Yalçın, M.N. (2018, 30 Haziran). Kaya Gazı (Shale Gas). *Doğalgaz Dergisi*, Sayı: 175, Kasım-Aralık 2012, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, http://www.dogalgaz.com.tr/yayin/219/kaya-gazi-shale-gas_6551.html#.
WzfzBdIzbiU.

BP, Oil Production, *Statistical Review of World Energy*, June 2013, 67. Ed., erişim tarihi: 28 Haziran 2018, <http://large.stanford.edu/courses/2013/ph240/lim1/docs/bpreview.pdf>.

Ernst&Young (EY), *2013 and 2014 US Investment Monitor*, erişim tarihi: 30 Haziran 2018, <https://www.ey.com/us/en/services/tax/state-and-local-tax/2013-us-investment-monitor> ve <https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-the-us-investment-monitor/%24FILE/EY-the-us-investment-monitor.pdf>.

Alfaro, L., Vietor, R.H.K., White, H. (2014, 13 March). *The U.S. Shale Revolution: Global Rebalancing?*, Harvard Business School Publishing, erişim tarihi: 29 Haziran 2018, https://www.alumni.hbs.edu/documents/reunions/vietor_us%20shale%20case.pdf.

BP, *Statistical Review of World Energy*, June 2016, 67. Ed., erişim tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf>.

EIA, *US Shale Gas Production (2007-2016)*, erişim tarihi: 13 Temmuz 2018, 11 Ağustos 2018, https://www.eia.gov/dnav/ng/hist/res_epg0_r5302_nus_bcfa.htm.

EPA, *Study of Hydraulic Fracturing and Its Potential Impact on Drinking Water Resources*, erişim tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://cfpub.epa.gov/ncea/hfstudy/recordisplay.cfm?deid=332990>.

Cama T., and Henry, D. (2017, 01 June). Trump: We Are Getting Out of Paris Climate Deal. *The Hill*, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <http://thehill.com/policy/energy-environment/335955-trump-pulls-us-out-of-paris-climate-deal>.

Falkner, R. (2016, 01 September). The Paris Agreement and the New Logic of International Climate Politics. *International Affairs*, Vol. 92, Issue: 5, 2016, p.1107–1125.

Patrick, S. (2014). The Unruled World: The Case for Good Enough Global Governance. *Foreign Affairs*, Vol. 93, No. 1, p.58-73

Bodansky, D. (2016, 22 June). The Legal Character of the Paris Agreement. *Review of European, Comparative, and International Environmental Law*, p.142-150.

Kameyama, Y. and Kawamoto, A. (2018). Four Intermediate Goals: A Methodology for Evaluation of Climate Mitigation Policy Packages. *Climate Policy*, Vol. 18, Issue: 2, p.210-219.

The White House Articles, *President Trump Vows to Usher in Golden Era of American Energy Dominance*, 30 June 2017, , erişim tarihi: 18 Ağustos 2018, <https://www.whitehouse.gov/articles/president-trump-vows-usher-golden-era-american-energy-dominance/>.

Zinke, Ryan K. (2018, 16 April). American Energy Dominance Means Mass. Wind. *The Boston Globe*, *The White House Articles*, erişim tarihi: 19 Ağustos 2018, <https://www.bostonglobe.com/opinion/2018/04/15/american-energy-dominance-means-massachusetts-wind/xJgMsiIbTAZRYVX9CuWdNM/story.html> ve

<https://www.whitehouse.gov/articles/american-energy-dominance-means-mass-wind/>.

Trump, D. (2018, 30 January). *Remarks by the President in State of the Union Address*. The White House Office of the Press Secretary, erişim tarihi: 17 Ağustos 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trumps-state-union-address/>.

Lesser, J.A. (2017, May). Energy and Environmental Policy in the Trump Era. *Natural Gas Electricity*, Vol. 33, No: 10, p.1-7.

Calfas, J. (2016, 15 December). Jerry Brown: California 'Ready to Fight' Trump On Climate Change. *The Hill*, erişim tarihi: 12 Ağustos 2018, <http://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/310512-california-gov-were-ready-to-fight-trump-on-climate-change>.

The White House Briefings and Statements, *President Trump: Putting Coal Country Back to Work*, 16 February 2017, erişim tarihi: 18 Ağustos 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-trump-putting-coal-country-back-work/>.

The Wall Street Journal Editorial and The White House Briefings and Statements, *Trump's Energy Progress*, 28 March 2017, erişim tarihi: 18 Ağustos 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/trumps-energy-progress/>.

Özülker, U. (2018, 09 Ağustos). Türkiye Neden Hedefte?: ABD Uluslararası İlişkilerde Kaos Mu İstiyor?. *CNN Türk-Gündem Siyaset Programı*, erişim tarihi: 15 Ağustos 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=x53FNH00wTU>

Cama T., and Henry, D. (2017, 01 June). Trump: We Are Getting Out of Paris Climate Deal. *The Hill*, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <http://thehill.com/policy/energy-environment/335955-trump-pulls-us-out-of-paris-climate-deal>.

Chakraborty, B. (2017, 01 June). Paris Agreement on Climate Change: US Withdraws as Trump Calls it 'Unfair'. *Fox New Politics*, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <http://www.foxnews.com/politics/2017/06/01/trump-u-s-to-withdraw-from-paris-climate-pact-calls-it-unfair-for-america.html>.

BBC News, *Paris Climate Deal: Trump Pulls US Out of 2015 Accord*, 01 June 2017, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-40127326>.

Easley, J. (2017, 02 June). Trump Cements 'America First' Doctrine With Paris Withdrawal. *The Hill*, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <http://thehill.com/homenews/administration/336014-trump-cements-america-first-doctrine-with-paris-withdrawal>.

Colvin J. and Pace, J. (2017, 01 June). 'I Was Elected to Represent the Citizens of Pittsburgh, Not Paris': Trump Pulling U.S. From Global Climate Pact, Dismaying Allies. *Associated Press*, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <http://www.post-gazette.com/news/politics-nation/2017/06/01/I-was-elected-to-represent-the-citizens-of-pittsburgh-not-paris-trump-to-pull-u-s-out-of-paris-climate-agreement/stories/201706010198>.

Meyer, R. (2016, 18 November). The Problem With Abandoning the Paris Agreement. *The Atlantic*, erişim tarihi: 08 Ağustos 2018, <https://www.theatlantic.com/science/archive/2016/11/the-problem-with-abandoning-the-paris-agreement/508085/>.

Liptak K. and Acosta, J. (2017, 02 June). Trump on Paris Accord: 'We're Getting Out'. *CNN Politics*, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <https://edition.cnn.com/2017/06/01/politics/trump-paris-climate-decision/index.html>.

Tabuchi H. and Fountain, H. (2017, 01 June). Bucking Trump, These Cities, States and Companies Commit to Paris Accord. *The New York Times*, erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <https://www.nytimes.com/2017/06/01/climate/american-cities-climate-standards.html>.

Reevel, P. (2017, 2 June). Putin On Trump's Withdrawal From Paris Accord: 'Don't Worry, Be Happy'. *abc News*, erişim tarihi: 10 Ağustos 2018, <https://abcnews.go.com/International/putin-trumps-withdrawal-paris-accord-dont-worry-happy/story?id=47790010>.

Bergen, P.L. (2011). *The Longest War: The Enduring Conflict Between America and Al-Qaeda*. New York/USA: Free Press.

Muscat, C. (2013). *A Comparative Analysis of the George W. Bush and the Barack Obama Administrations' Foreign Policy in the Context of the War on Terror*. B.A. Dissertation, University of Malta.

Rathbun, B. (2013). Steeped in International Affairs? The Foreign Policy Views of the Tea Party. *Foreign Policy Analysis*, Vol. 9, Issue: 1, p.21-37.

Brooks, S., Ikenberry, J., Wohlforth, W. (2013). Don't Come Home, America: The Case Against Retrenchment. *International Security*, Vol. 37, Issue: 3, p.7-51.

Ikenberry, J. (2001). *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars*. Princeton/Oxford: Princeton University Press.

Thimm, J. (2016). *The United States and Multilateral Treaties: A Policy Puzzle*. London/UK: First Forum Press.

Skidmore, D. (2012). The Obama Presidency and US Foreign Policy: Where's the Multilateralism?. *International Studies Perspectives*, Vol. 13, Issue: 1, p. 43-64.

Quinn, A. (2011). The Art of Declining Politely: Obama's Prudent Presidency and the Waning of American Power. *International Affairs*, Vol. 87, Issue: 4, p.803-824.

Buzan, B. (2008). A Leader Without Followers? The United States Politics After Bush. *International Politics*, Vol. 45, Issue: 5, p.554-570.

Cox, M. (2012). Power Shifts, Economic Change and the Decline of the West?. *International Relations*, Vol. 26, Issue: 4, p.369-388.

Ikenberry, J. (2014). Obama's Pragmatic Internationalism. *The American Interest*, Vol. 9, Issue: 5, erişim tarihi: 23 Eylül 2018, <https://www.the-american-interest.com/2014/04/08/obamas-pragmatic-internationalism/>.

Rapkin, D., Braaten, D. (2009). Conceptualising Hegemonic Legitimacy. *Review of International Studies*, Vol. 35, Issue: 1, p. 113–149.

Wolffe, R. (2017, 02 June). Trump Asked When The World Will Start Laughing at the US. It Already Is. *The Guardian*, erişim tarihi: 09 Ekim 2018, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jun/02/trump-world-laughing-at-us-paris-climate-deal>.

Shear, M.D. (2017, 01 June). Trump Will Withdraw U.S. From Paris Climate Agreement. *The New York Times*, erişim tarihi: 09 Ekim 2018, <https://www.nytimes.com/2017/06/01/climate/trump-paris-climate-agreement.html>.

McGrath, M. (2017, 01 June). The World's Not Laughing, Donald, It's Crying. *BBC News*, erişim tarihi: 09 Ekim 2018, <https://www.bbc.com/news/science-environment-40128046>

McCracken, T. (2011). Ten Years on: Obama's War on Terrorism in Thetoric and Practice. *International Affairs*, Vol. 87, Issue: 4, p.781-801.

Wike, R., Stokes, B., Poushter, J. (2015). *Global Publics Back U.S. on Fighting ISIS, But are Critical of Post-9/11 Torture*. Washington/USA: Pew Research Center.

Bruce, C. (2001). The Paradox of Hegemony: America's Ambiguous Relationship with the United Nations. *European Journal of International Relations*, Vol. 7, Issue: 1, p.103- 130.

Kagan, R. (2008). *The September 12 Paradigm: America, the World, and George W. Bush*. *Foreign Affairs*, Vol. 87, p.25-39.

Sussman, B. (2015, 24 November). The U.S. Finds Its Voice on Climate Change After Two Decades of Failed Diplomacy, *PlanetPolicy*.

Lindsay, J.M. (2011). George W. Bush, Barack Obama and the Future of US Global Leadership. *International Affairs*, Vol. 87, Issue: 4, p.765-779.

Leffler, M.P. (2011). September 11 in Retrospect: George W. Bush's Grand Strategy, Reconsidered. *Foreign Affairs*, Vol. 90, Issue: 5, p.33-45.

Boyle, M.J. (2008). The War on Terror in American Grand Strategy. *International Affairs*, Vol. 84, Issue:2, p.191-209.

Baker, P. (2010, 4 January). Obama's War Over Terror. *The New York Times*, erişim tarihi: 29 Eylül 2018, http://www.nytimes.com/2010/01/17/magazine/17Terror-t.html?_r=2&.

Dieter, H. (2014, December). The Return of Geopolitics: Trade Policy in the Era of TTIP and TPP. *Friedrich Ebert Stiftung-International Policy Analysis*, Berlin/Germany, p.4-11.

Green M. and Goodman, M. (2016). After TPP: The Geopolitics of Asia and the Pacific. *The Washington Quarterly*, Vol. 38, Issue: 4, p.19–34

Rudolf, P. (2016, August). Liberal Hegemony and US Foreign Policy Under Barack Obama. *SWP Comments*, German Institute for International and Security Affairs, Vol. 40, p.4.

Hamilton, D. (2014). *The Geopolitics of TTIP: Repositioning the Transatlantic Relationship for a Changing World*. Washington/USA: Center for Transatlantic Relations.

Lansford, T., Watson R.P. and Covarrubias, J. (2009). *America's War on Terror*. 2. Ed., Surrey/UK: Ashgate Publishing Ltd.

Grevi, G. (2016, 02 December). Lost in Transition? US Foreign Policy from Obama to Trump. *European Policy Center Discussion Paper*. p.1-7.

Rose, G. (2015, September/October). *What Obama Gets Right*. *Foreign Affairs*, erişim tarihi: 03 Ekim 2018, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2017-07-05/what-obama-gets-right>.

Chollet, D. (2016). *The Long Game: How Obama Defied Washington and Redefined America's Role in the World*. New York/USA: Public Affairs Publishing.

Walt, S.M. (2016, 7 April). Obama Was Not a Realist President. *Foreign Policy*, erişim tarihi: 03 Ekim 2018, <https://foreignpolicy.com/2016/04/07/obama-was-not-a-realist-president-jeffrey-goldberg-atlantic-obama-doctrine/>.

Waltz Kenneth, "Anarchic Orders and Balances of Power", Robert O. Keohane (der.), *Neorealism and its Critics*.

Axelrod R., Keohane, R.O. (1985, October). Achieving Cooperation Under Anarchy. *World Politics*, Vol. 38, No. 1, p.226-235.

Oye, K. (1986). *Explaining Cooperation Under Anarchy*. *Cooperation Under Anarchy*, New Jersey/USA, Princeton University Press, p.1-2.

Jervis, R. (1988, April). *Realism, Game Theory, and Cooperation*. *World Politics*, Vol. 40, p. 324-327.

Keohane R.O., Baldwin, D.A. (1994, Spring). *Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate*. *International Organization*, MIT Press, Vol. 48, No. 2, Spring 1994, p.313-344.

Posen, B.R. (1993, Spring). *The Security Dilemma and Ethnic Conflict*. *Survival*, Vol. 35, No. 1, p.27-47.

Çakmak, H. (2007). *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*.s.160.

Stears, Pettiford, *Introduction to International Relations: Perspectives and Themes*, s. 40.

Stears Jill, Lloyd Pettiford, *Introduction to International Relations: Perspectives and Themes*, Second Edition, Harlow: Pearson, 2005.

Krasner Stephen D., “*Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables*”, Stephen D. Krasner (ed.), *International Regimes*, New York: Cornell University Press, 1983.

Wendt, Alexander: “*Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics*”, *Essential Readings in World Politics*, Karen A. Mingst, Jack L.Snyder (ed.), New York, W.W. North & Company, 2008, s. 93-117.

Bozdağlıoğlu, Yücel ve Özen Çınar: “*Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık*” *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 4, Kış 2004, ss. 59-79.

Varlık, Ali Bilgin, *Küreselleşme ve Küreselleşmenin Orta Doğu'ya Etkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), 2009.

Oğuzlu Tarık, “*Uluslararası İlişkilere Giriş*”, Şaban Kardaş, Ali Balcı (ed.), İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

Colclough, Christopher, *Structuralism versus Neo-liberalism: An Introduction*, (eds.) C. Colclough; J. Manor, *States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate*, Clarendon Press, Oxford: 1991.

Joseph S. Nyne, Jr., “*The Changing Nature of World Power*” Charles W. Kegley, Jr. Ve Eugene R. Wittkopf (der.), *The Global Agenda: Issues and Perspectives*, New York, McGraw-Hill, 1992.

Ünver, H. Akın, “*Paris İklim Anlaşmasına Teorik Yaklaşım: Neo-Neo Tartışması, Eko-Marksizm ve Yeşil Kapitalizm*”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 14, Sayı 54, 2017.

Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of international politics*. Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co.

Waltz, Kenneth, “*Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı*”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 17 (Bahar 2008)

Cox, R. W. (1981). *Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory*. Millennium.

Smith Thomas, *History and International Relations Routledge Advances in International Relations and Global Politics*, Newyork/USA, 2003.

Yalvaç Faruk, *Devlet ve Ötesi-Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 8. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Copelan Dale, *Review: The Constructivist Challenge to Structural Realism, International Security*, Cilt: 25, Sayı: 2, Fall 2000.

Sebastian Rosato and John Schuessler, *Perspectives on Politics* Vol. 9, No. 4 (December 2011).

Neorealism and its Critics. by Robert O. Keohane; *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*. by David A. Baldwin Robert Powell International Organization Vol. 48, No. 2 (Spring, 1994)

EKLER

EK-1: ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyisim, İsim : KOCA, Eşref Cihad
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 21.06.1988/ Bolvadin
Medeni Hali : Evli
Telefon Numarası : 0538 885 37 36
E-posta : esref.koca@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Bilkent Üniversitesi	2014
Lise	Ömer Seyfettin Lisesi	2006

İŞ DENEYİMİ

Yıl	Yer	Pozisyon
Botaş-Tanap Kamulaştırma Direktörlüğü	ANKARA	UZMAN

YABANCI DİL

İngilizce- İyi

HOBİLER

Seyahat, Spor, Sinema